

SZEGED

8. SZÁM – 1990.

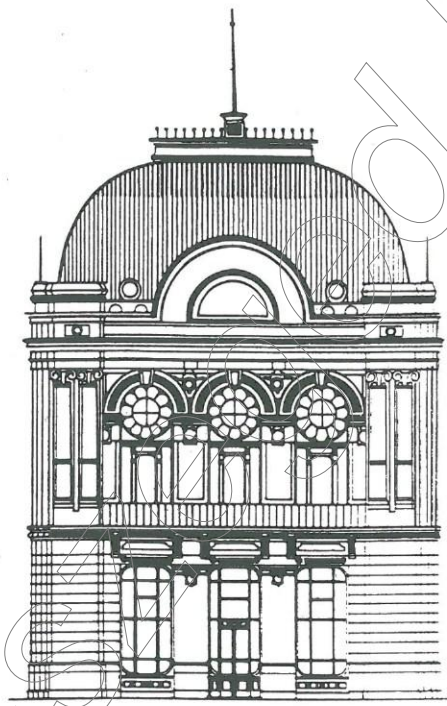
A VÁROS FOLYÓIRATA

SZEGED

A VÁROS FOLYÓIRATA

8. szám – 1990

1. A szerkesztő jegyzete – Tandi Lajos
  2. Beszélgetés Günther Metzgerrel, Darmstadt főpolgármesterével – Tandi Lajos
  5. Választási lecke mai magyaroknak – Kovács László
  9. „Gyalupadon születtem...” Tóth Béla köszöntése – Darvasi László
  11. Az otthonos panel – Kovács Imre
  14. Miből lesz a műemlék? – Kiss Lajos
  20. A Kass – Pálffy Katalin
  25. „A haladás ellen nincs orvosság” – Az MTESZ négy évtizede – Bátyai Jenő
  30. Panoramania (a Feszty körképről) – Trogmayer Ottó
  36. Arcok a szegedi sajtó történetéből: Klamár Gyula – Lengyel András
  38. Mint pattogó labda... Váróné Tomori Viola szabálytalan emlékiratainak 5., befejező része –
  43. A szegedi vasúti híd története – Gion János
  46. Önállósúlhat-e Tápé? – ifj. Lele József
  47. Név a szeci-lány szalagján – Bódi György
  48. Tótkés László üzenete
- A címlapon: Részlet A magyarok bejövetele című körképről (Enyedi Zoltán reprodukciója)
A borító 3. oldalán Szembesülő képeslapok – Apró Ferenc rovata
A borító 4. oldalán a Szeged galériája – Gyenes Kálmán fotói
A fényképek döntő többségét Sipos István készítette.
Liebmann Béla archívumából látható fotók a 22, 23, 43 és 45. oldalán, Nagy László képei a 3. oldalán, Somogyi Károlyné fényképe a 47. oldalán található.
A lapzárta időpontja: 1990. február 1.

Szerkeszti: Tandi Lajos

Felelős kiadó: Müller Józsefné tanácselnök-helyettes

Szerkesztőség: 6720 Szeged, Széchenyi tér 10. Telefon: 62/23-111(136)

90-1067 – Szegedi Nyomda

Felelős vezető: Surányi Tibor igazgató

Szeged városának a tizenhetedik-tizennyolcadik század fordulóján harmincéves kemény küzdelemben sikerült a korábban birtokolt szabad királyi városi rang visszaszerzése. A történelmi tények ismeretében ítélhetjük ezt a bölcs, lassú és céltudatos harcnak, de minősíthetjük a korabeli városatyák tehetetlenségének, gyöngökezőségének is. Mindenesetre III. Károly király 1917. május 21-én kiadta a „Szeged szabad királyi város kiváltságainak megerősítése és magyarázata” című oklevelét, amely a város szabad fejlődését véglegesen megnyitotta.

A párhuzam szinte kikerülhetetlen. Olyan társadalmi változás, olyan rendszerváltás előtt állunk, melynek kulcskérdése: sikerül-e olyan önkormányzati törvényt alkotni, mely tisztázza a regionális központok, jelentős vonzáskörű nagyvárosok negyven esztendője bizonytalan és gyakorta változó státuszát, jogait, lehetőségeit – egyezőval önállóságát.

Az első lépést mindenesetre megtette a város: a tanács legutóbbi ülésén rendeleteiben állította vissza Szeged első, hiteles címerét, az 1719-es okirat alapján. A döntés helyessége szinte vitathatatlan, hiszen történészek, heraldikusok, levéltárosok szakmai érvei találkoztak a városi polgárság igényeivel, nem is beszélve arról, hogy a régi címer változatos formákban századok óta díszleg épületeink homlokzaiban, freskókon, kapufaragványokon, üvegablakokon. Talán a hatálybalépést követően a címer és a zászló is – no meg a város napjának (mely az adománylevél keltezési dátuma, május 21) eseményei, a díszpolgári cím felújításának ténye, és majdnem kimentettjei – segíti a városi polgár identitástudatának erősödését, s igazolja számára a város, mint közösség kontinuitását.

Természetesen azok a gondok, feszültségek, melyek a város közéletét jellemzik – hasonlóan az egész ország társadalmi-politikai légköréhez –, nem oldhatók meg pusztán jelképekkel, gesztusokkal. De segíthetnek az ilyen és hasonló döntések a görcsök oldásában, egyes kérdésekben a konszenzus megteremtésében. Mondhatnák, miért ilyen ügyekkel foglalkozik a tanács, amikor még nincs erre az évre elfogadott költségvetése, amikor hosszú ideje – néha önnön görcseitől akadályoztatva, máskor félelmében vagy tehetetlenségében – akut terheket cipel?! Csakhogy ezeknek a sokéves és súlyos terheknek az a hátrányos helyzetük, hogy mivel régi örökségek, az új gondok mindig előre kéreznének, mindig nagyobb visszhangot váltanak ki, mindig erősebb érdeklődést keltnek a nyomás. S ennek a mostani közéletnek itt, a fegeső felszínen a látható és legjellemzőbb gyengesége.

Pártharcok idejét éljük, s az a párt, mely valamire tartja magát, hatalomra tör. Még ha békés körülmények között és békésnek nevezett eszközökkel is. Csakhogy ebben a politikai tülekedésben egyre több a személyes sérelem és törlesztési vágy, egyre gyakoribbak a karrierre vágyó demagógiák, mind szaporodóban a szűkös érdekek szövetségei. S egyre kevesebb idő és figyelem jut – az állampolgároknak, a honlapjaink szavazóira. Hónapokon át zajos pengévalásokkal folyt Szegeden a színházi botrány. Személyiségek feszültek egymáshoz, köpönyegek forogtak ugyanazonokon a vállakon, szemétdombi kiiskasok kürtölték vélt vagy valódi igazukat szerteszét. Exponálta

magát rendező, énekes, vezető és segédzsinész, igazgató és műszaki, újságíró és tanácsvezető. Egy valaki maradt ki a buliból, ennek a nem éppen európai csatának nagy vesztese – a néző. Nyíltan is acsarkodik már egymásra az újságírószakma, s a mozgatórugók között megintcsak ott a vélt igazság, a szellemi kapzsiság, egy politikai vagy személyes érdekcsoport intrikája, féltékenység és irigység, az írott vagy íratlan szabályok semmibe vétele, a tolerancia helyett a tisztátalan eszközök attakja. Csak egyvalaki nem szólhat (vagy nem szándékozik beleszólni) a csata kimenetelébe, akikért csak a harang szól – az olvasó. A tanácsstület évek óta ingoványos talajon jár. Sokan remélik már a mielőbbi szabad és demokratikus választásokat. De addig?... A városnak működnie kell. A főcsapás iránya mégsem ez, hanem a személyeskedés, egymás lejáratása, megbuktatása, kis csoportok szármalmas puccskísérlete, az apparátus gátlátalan leterhelése, bizonytalanságban tartása, sértegetése, és sorolhatnám. Valaki megint figyelmen kívül maradt – igen, az állampolgár, a város lakó, akinek ügyeit kellene gyorsan és humánusan intézni, akiket szolgálmi méltóság és kötelesség...

Így állunk hát a kilencvenes évek elején, kicsit zavarodottan, kissé bizonytalanul, de félelmeink más típusúak, mint az előző évtizedekben, reményeink fényesebbek annak ellenére, hogy zsebünkbe naponta mélyebbre kell nyúlni.

Néhány szót a Szeged-ről hadd ejtsek. A lapnak eddig hét száma jelent meg, mintegy 1500 oldalnyi trással, 400 fényképpel, több, mint száz szerző tollából. A 90-es évet a változtatva megőrzés jegyében indítjuk: igyekszünk őrizni a lap bevált értékeit, s megújítani, a változó igényekhez igazítani küllemét, szellemiségét. Megváltozott a lap alcíme, mostantól ez olvasható első oldalán: a város folyóirata. Ezzel is igyekszünk hangsúlyozni, erősíteni, hogy nem a tanács szócsöve vagyunk, hanem a város egyik fóruma. Olyan lap, mely szeretne figyelni a város polgárainak érdekeire, vitafórumot kínál a nézeteknek, legyenek azok egyéni vagy pártok, szervezetek, közösségek álláspontjai, s elemzéseivel, tudományos alaposágú dolgozataival tisztázza múltunk homályos részleteit. Mostantól a lap megrendelhető: 48. oldalunkon megtalálhatják a szelvényt, előfizetéseik ellenértékeként maradandó szellemi értékeket kínálunk, de azt sem tagadhatjuk, érdeklődésük, visszajelzéseik erősítik szándékainkat, hozzásegítenek terveink megvalósításához. A kiadványt mostantól a Szegedi Nyomda készíti, nagy odaadással és szakértelemmel, az ügyhöz méltó nagyvonalúsággal.

Ez az esztendő talán valamennyiünk életében vízvázlatzó lesz. Tanúbizonyoságot tehetünk nagykorúságunkról, érettségünkéről, toleranciaképességünkéről, problémamegoldó készségünkéről. De hiszem, hogy tanulságos leckét kapunk felelősségből, kötelességvállalásból és döntési méltóságból is. S ennek nyomán megízlelhetjük a szabadság boldogító érzését, mely segít átrepülni – úgy négy-öt év alatt – gazdasági, politikai, és erkölcsi mocsaraink felett.

Handwritten signature

NÉPI DIPLOMÁCIA

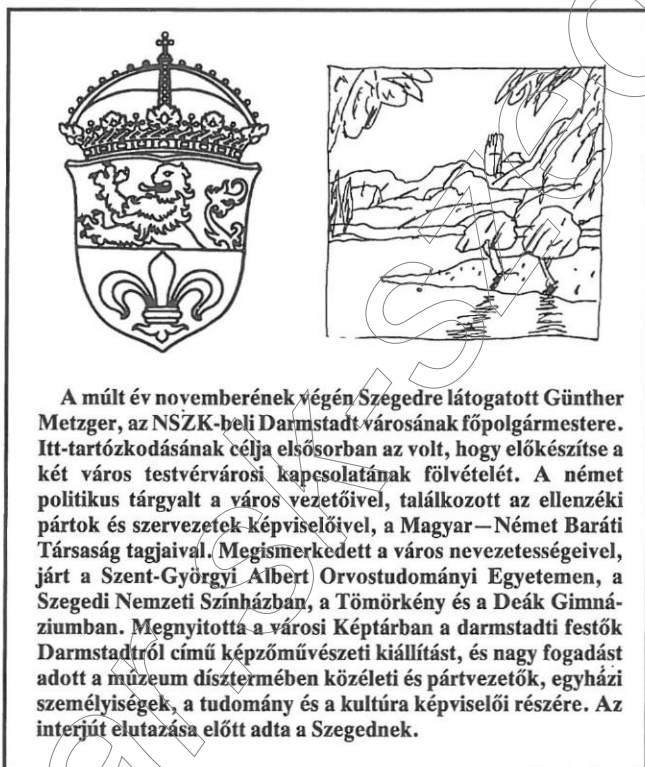
Günther Metzger: Szege a nyílt tekintetek városa

— Metzger Úr! Önt szegedi látogatására elkísérte édesapja, Ludwig Metzger úr, aki túl a nyolcvanadik életévén is érdeklődéssel és friss gondolataival gazdagította a beszélgetéseket. Úgy tudom, a második világháborút követően ő volt Darmstadt első főpolgármestere, s ebben a minőségében sokat tett a kitelepített németajkú magyar családok otthonteremtéséhez.

— A náciizmus leverését követően újjáalakult Németországban a szociáldemokrata párt, melynek vezetői között ott volt édesapám is. Nemcsak a párt újjászervezésében tevékenykedtem, de a szinte teljesen lerombolt város újjáépítésében is jelentős szerepet játszott. Gondolja csak el, Darmstadt nyolcvan százaléka a bombázások áldozata lett. Mint a város II. világháború utáni első főpolgármestere, segítettem a letelepedésben a Magyarországról érkező menekülteknek. Három településrészt is alapítottam, melyek még ma is megvannak, élnek, virágoznak. Ezért is esett jól az az elismerés, melyet a szegedi városi tanácstól kaptam, negyven esztendővel az események után. Én magam tizenéves gyermekként éltem át a háborús pusztításokat, a náciizmus halálos végküzdelmének tragédiáit és az újjáépítés lázas, de nehéz időszakát. Láttam, tapasztaltam édesapám mindennapi küzdelmét, tevékenységét, s példáját követve léptem be tizenhat évesen a szociáldemokrata pártba, melynek ma is tagja vagyok.

— Darmstadtól Darmstadtig összegezhetnénk az ön politikai pályáját.

— Valóban. Jogot tanultam, húsz évig praktizáltam, majd belekóstoltam a nagypolitikába. Nyolc évig a Bundestag tagja voltam, az SPD-frakció parlamenti vezető helyettese, Darmstadt képviselőjeként. A képviselői széklet is édesapámtól „örökölttem”. Feleségem súlyos betegsége miatt lemondtam az országos politikáról, s nyolc éve, amikor megválasztották Darmstadt főpolgármesterének, a helyi politikát szolgálom. A megbízást két periódusra vállaltam –, nálunk hat évre szól a megbízatás – így még két esztendőig töltöm be a tisztet. Utána szeretnék szakmámban tevékenykedni.

A múlt év novemberének végén Szegedre látogatott Günther Metzger, az NSZK-beli Darmstadt városának főpolgármestere. Itt-tartózkodásának célja elsősorban az volt, hogy előkészítse a két város testvérvárosi kapcsolatának fölvételét. A német politikus tárgyalt a város vezetőivel, találkozott az ellenzéki pártok és szervezetek képviselőivel, a Magyar–Német Baráti Társaság tagjaival. Megismerkedett a város nevezetességeivel, járt a Szent-Györgyi Albert Orvostudományi Egyetemen, a Szegedi Nemzeti Színházban, a Tömörkény és a Deák Gimnáziumban. Megnyitotta a városi Képtárban a darmstadti festők Darmstadt-ról című képzőművészeti kiállítását, és nagy fogadást adott a múzeum dísztermében közéleti és pártvezetők, egyházi személyiségek, a tudomány és a kultúra képviselői részére. Az interjúút elutazása előtt adta a Szegednek.

Ha már a nagypolitika és a helyi politika kérdéskörénél tartunk, érdekelné, hogyan ítéli meg a kettő viszonyát, az országos ügyek és a lokális érdekek egyeztetésének esélyeit?

Nehéz ezt kettéválasztani, bár gyakorta szükséges. Nem minden esetben harmonizál egymással a nemzet érdeke és egy település közösségének kívánsága. De mindkettő fontos, és lényeges, egyik a másik nélkül nem létezhet, s mindkettő feltételezi a másikat. Egymás ellen nem dolgozhatnak. A Bundestag tagjaként, Willy Brandt kancellársága idején az NSZK keleti politikájának kidolgozásában vettem részt, úgy érzem eredményesen tevékenykedtem jogászként és politikusként is, az új külpolitikai stratégia kidolgozásában. Ez jó iskola volt, a nemzetközi terep ismeretei sokfelé hasznosíthatók, s a tapasztalatok beépülnek az ember személyiségébe. Olyan munka volt ez, melynek során személyes meggyőződésemmé, élményemmé

váltak olyan tények, melyekről csak hallva-olvassa téves képzelet támadhatnak az embernek. Szerettem ezt a feladatot, de legalább annyi munkát – gondot és örömet egyaránt – jelent egy város vezetése, irányítása is. Darmstadt nagyszerű város, itt közvetlen kapcsolatot építhetek ki az emberekkel, vitatkozhatom, érvelhetek, napi tapasztalatokat gyűjthetek a döntések helyességéről. Mert minden elvi döntés a mindennapok során igazolja vagy cáfolja annak helyességét. S egy ilyen városban a kontroll folyamatos. Az emberekkel rendszeresen szembe kell nézni. Mert polgármesterek jönnek, polgármesterek mennek – a város polgársága marad.

— Kérem, mutassa be városát a szegedi olvasóknak. Mely jellemzőket tartja fontosaknak, mire a legbüszkébbek, mit szeretnének alakítani, korrigálni a mostani viszonyokon.

— Örömmel válaszolok a kérdésre, hiszen nagyon szeretem

Darmstadtot. Egy barátom valahogy így jellemezte városunkat és lakóit: „A darmstadtiak a kíváncsiságot, mondhatnám ravasz mosollyal szoktak válaszolni, egyik szájszögletüket fölfelé, a másikat lefelé húzva. Az az idegen érzés, hogy nem veszik túlságosan komolyan. Van ebben a mosolyban bölcsesség és megbocsátás, irónia, öntudat és tartózkodó kíváncsiság is.” De hogy néhány szóbant aladjak a város történelmére is, el kell mondanom, hogy Darmstadt a Lajosok városa. Az 1600-as években IX. Lajos gyakorolta, mint a tartomány feje az asszimilációs mosolyt, Goethe darmstadti barátjáról, Johann Heinrich Merckről mintázta Mephistó alakját a legenda szerint. Lajosok sora váltotta egymást, a történelem folyamán a megromlott tekintélyt az 1900-as években az itt meghonosított művésztelep szecessziós stílusvirágzása szerezte vissza. A két világháború között a város Németországgal együtt süllyedt a társadalmi és etikai válságba. Úgy tűnt, kialszik a darmstadtiak hamiskás mosolya. Csak a második világháborút követően kezdődött új időszámítás, s visszatért az emberek ajkára a jellemző mosoly. S amikor a náci által üldözött szociáldemokrata ügyvédet, édesapámat választókká főpolgármesterré, ismét csak egy Lajos került a város élére.

— Az érdekes történelmi futam után hogyan jellemezné a mai Darmstadtot, a huszadik század végi német várost?

— Minden városnak megvan a sorsa – történelme, sajátossága, egyedi karaktere. Darmstadt meglehetősen emberléptékű, közép méretű város, lakossága hosszú ideje változatlanul őrzi létszámát és jellegzetességeit. Az emberek meglehetősen vidéki életet élnek, ezt azonban jó értelemben mondom. A sűrűn lakott és metropolisokkal teli Rajna-Majna vidék déli határán fekszik, ahogy egyensúlyban van a régi érték és az új törekvés. Az ellentétek harmóniáját találjuk a városban, a hajdani bíróságok díszes épületeit és a modern ipari és tudományos kutatóközpontokat, híres mű-

dásunk alkalmával nyitottunk meg, kedvet szeretnénk volna ébreszteni a szegediekben városunk iránt. Fontosnak ítélem a sportkapcsolatok kiépítését, hiszen ez nemcsak a versenyzők találkozója, de a szurkolók tekintélyes közösségének is élmény. A tudomány és gyógyítás is szerepel a listán: a mi klinikánk és a szegedi bőrklinika már egymásra talált, szeretnénk ezt az együttműködést szorosabbra fűzni. 1990. nyarán 16–25 éves fiatalok számára Európai Ifjúsági Szemináriumot szerveztünk a kontinens sorsáról, melyre néhány szegedi fiatal is várunk. Ezerkilencszázötvenegy óta minden év júniusában megrendezzük az ötnapos Heiner Fest ünnepségsorozatát, a városi polgárok nagyszabású programját. Erre az eseménysorozatra – melynek fontos része a polgárok bálja és egy nagyszabású szabadtéri piknik – meghívjuk Darmstadt minden testvérvárosának delegációját, hogy együtt ünnepeljünk, találkozzunk, ismerkedjünk, formáljuk a jövőt.

– **Közel egy hetet töltött Szegeden, tárgyalt a város vezetőivel, találkozott az ellenzéki pártok képviselőivel, egyházi személyiségekkel, nagy fogadást adott és intim találkozókon vett részt. Milyen benyomásokat szerzett? Mit visz haza a tarsolyában?**

– Élményeim között az első helyen szerepel a szegediek megható és lebilincselő vendégszerete. Mindenütt azt tapasztaltam: az emberek készségesek, nyitottak, őszinték, kedvesek, törekednek az idegenekkel szembeni nyitott kapcsolatra. Bármerre jártam a világban, mindenütt erősen az

emberek szemébe néztem, s abból, hogy nyíltan, érdeklődően, sunyin vagy ravaszul néztek vissza, sok mindenre következtethetem. Szegeden nyílt tekintetekkel találkoztam, úgy is fogalmazhatnék: Szeged a nyitott szemek városa. Egyértelművé vált számomra, hogy a magyaroknak érdekük Európa fejlődése, s részesei kívánnak lenni az európai háznak. Ennek nagyszerű és bátor tanújelét adták, amikor megnyitották határaikat az NDK-menekültek előtt, s lebontották az Európa szegyenének bélyegzett szögedrőt-akadályokat nyugati határain. Mindezekért tisztelet és köszönet jár a magyaroknak. Szurkolok önöknek, hogy a kibontakozás, mely nemzetük számára elkerülhetetlen és az egyetlen esély az Európához való csatlakozásra, a demokratikus játékszabályok betartásával, békés körülmények között folyék, az egészséges nemzetudatot ne zavarják bűnös eszmék, a gazdaság piacorientáltsága ne váljék a társadalmi közélet piaci kavalkádjává. Úgy gondolom, hogy öt-tíz évre van ahhoz szükség a magyar társadalomnak, hogy kilábaljon gazdasági, politikai és etikai válságából. Ehhez a magunk eszközeivel szívesen segítünk, ha igénylik. Hisszük, hogy ehhez a munkához, mely csak történelmi mértékkel mérhető, sokat segíthet az a népi diplomácia, mely a testvérvárosi együttműködésekben ölt testet. Örülök, hogy Szeged vendége lehettem, s kérem adját meg a nagybecsülésemért, és jókívánságaimat lapja olvasóinak, az összes szegedi polgárnak.

– **Köszönöm az interjút!**

T. L.

A KAPCSOLATOK KONKRÉTUMAI 1989–1990

Felvette a kapcsolatot és megkezdődött az együttműködés a következő iskolák között:

Radnóti Miklós Gimnázium – Ludwig Georges Schule
Deák Ferenc Gimnázium – Eleonóres Schule
Tömörkény Gimnázium és Szakközépiskola – Justus Liebig Schule
600. Szakmunkásképző Intézet – Peter-Behrens Schule.
Föllépett a darmstadti közönség előtt a
Canticum Kamarakórus
Molnár Dixieland.
Egymásra talált

a Vaszy Kórus és a Bäch Kórus,
a MÁV Hazánk kórusa és a darmstadti munkásokórus.
Szegeden lép föl a tápéi népi együttes vendégeként a Glowika együttes, egy tavaszi folklór fesztiválra kapott meghívót a Szeged Táncegyüttes.

Április elején Szegeden koncertezik a Viola-Clavier Duo (Anette Marg Uerre és Christian Romeo Lundström), szegedi fiatal zenészek kaptak meghívást az Európa Jugend Orchester programjára.

A múlt év végén láthattuk a darmstadti festők alkotásait a szegedi Képtárban, januárban a darmstadti közönség előtt mutatkozott be Tóth Valéria–Kligi Sándor szobrászházaspár és Stéhlik János festőművész.

Trogmayer Ottó múzeumigazgató meghívást kapott az Ernst Ludwig múzeum május 6-i avatóünnepségére, több szegedi együttest hívtak a Heiner Fest programjára.

Az év elején húsz fiatal úszó edzőtáborozott Szegeden, s elmentek a meghívók Darmstadtba a nemzetközi maratonra és a nemzetközi gyermekesclgáncs versenyre.

Kérésik a kapcsolatok lehetőségeit a két város zsidó közösségei, a kereszténydemokrata pártok helyi szervezetei, a Volán, a MÁV, és más intézmények, gazdasági és kereskedelmi szervezetek is.

Júniustól a nyolcadik testvérváros

Günther Metzger: egy város, amely sok tekintetben hasonlít Darmstadtra

Jövő év június 15–16-án Darmstadtban, majd egy hónappal később Szegeden hivatalosan is megpecsételődik a két város testvérvárosi kapcsolata.

Günther Metzger főpolgármester, felesége Hilke és édesapja Ludvig egy héttel ezelőtt személyesen is meggyőződhetek a szegediek vendégszeretetről, akik egy sor segítséggel és ötlettel szolgáltak. Metzger: *„Az emberek nyitott szemmel és meleg szívvel fogadtak bennünket.”*

A testvérvárosi kapcsolat kialakulása a szegedi fiatalokat arra ösztönzi, hogy még szorgalmasabban tanuljanak németül. Ez megnyitja a kapukat a nyugat felé, ha a valutahiány akadályozó tényező is.

Két szegedi gimnázium vesz részt cserekapcsolatban a darmstadti Eleonorenschule-val és Jurtus-Liebigschule-val.

Metzger kellemes benyomásokat szerzett Szegedről, erről a *„szép, érdekes és gazdag történelmi múlttal rendelkező város”-ról*, amely sokban hasonlít Darmstadtra, színházi életét, egyetemét, főiskoláit és zenei életét említi.

Pit Ludvig, aki egy, a darmstadti művészek szecessziós kiállítását nyitotta meg, még elragadtatottabban fejezte ki magát. *„Günther, ehhez a városhoz csak gratulálni tudok Neked.”*

Metzger nagy fogadást adott, a jelenleg Ilona Müller asszony által irányított városi vezetés, az ellenzéki csoportok és egyházi képviselők részére. A budapesti német nagykövet dr. Alexander Arnot is részt vett az eseményen. Metzger az ellenzéki csoportok képviselőivel beszélgetést is folytatott, a testvérvárosi kapcsolatot mindenki óhajtja és üdvözi.

A szegedi gazdasági élet képviselői nagy érdeklődést tanúsítanak Darmstadt városi Ipari és Kereskedelmi Kamarája iránt. Szívesen vennék az öngazgatás kialakításában is darmstadtiak közreműködését.

A magyarok gyakran érdeklődtek Metzger úrtól aziránt, mennyi időbe telhet Magyarországon a demokrácia kialakítása. *„Ha a liberalizálódás tovább folytatódik és nem áll meg a fejlődés, akkor 5-10 év alatt megvalósíthatják elképzeléseiket.”*

1990 elején három rendezvényt szerveznek a testvérvárosi kapcsolatot jegyében: február 2–14-ig a „Weinmichel” ünnepén magyar heteket rendeznek. Ekkor a szegedi Hági étterem szakácsai veszik át a konyha irányítását. Legfontosabb alapanyagaikat: szalámit, húst és sok-sok paprikát magukkal hozzák. A zenei világháború után Hági étterem minden este játszó öttagú cigányzenekara szolgáltatja majd.

Két kiállítást terveznek továbbá magyar művészek munkáiból az Állami Színház kis épületében (Kleiner Hans) január 14 – február 11-ig, és a Liebrighaus-ban január 12 – február 2-ig.

Különleges megtiszteltetésben részesült Günther Metzger úr édesapja, Ludvig Metzger az első, a második világháború után megválasztott darmstadti főpolgármester és a város díszpolgára, aki 1945 után német nemzetiségű magyarokat telepített le a városba. Ezt a szegediek utólag egy kitüntetéssel köszönték meg. Hasonló tisztelettel fogadták Gyöngön is, ebben a 6000 lakosú kisvárosban, ahonnan sok, ma már darmstadti polgár származik. Ez a város hármas partnerkapcsolatot szeretne kialakítani Darmstadt Heims-tätensiedlung városrészével és Griesheimmel (St. Stephen).

Darmstadter Echo
1989. december 6.

VÁLASZTÁSI

LECKE

MAI

MAGYAROK-

NAK

KRÓNIKA

1989 tavaszán visszahívási akciók, illetve lemondások következtében több képviselői hely megüresedett. Az Elnöki Tanács május 26-ai döntése alapján a választókerületekben – így Szegeden is – július 22-én választásokra került sor. A jelölőgyűléseket július 3-án Tápén, 4-én Algyón és 5-én Felsővároson tartották. Ezeken döntött el, hogy kik indulhatnak a választáson. Az szerzett erre jogot, aki megkapta a három gyűlésen összesen megjelent választópolgárok több mint egyharmadának támogatását. Nem csoda tehát, hogy viharos jelenetek tarkították a jelölőgyűléseket. Öten voltak versenyben: *Dobozy Levente, Molnár Sándor, Raffay Ernő, Tóth József* és *Valastyán Pál*. Közülük Molnár Sándort Tápén spontán jelölték, Dobozy, Tóth és Valastyán a Hazafias

Egy választás átlageredményei mögé nézni, a részadatok olykor jelentős eltéréseinek okait kutatni történész számára izgalmas feladat. Már abban az esetben is, ha valódi választásról van szó.

Magyarországon az 1945-ös és az 1947-es választások utáni 99%-os „szavazások” nem hozták lázba az elemzőket. Talán csak az 1985-ös voksolás volt érdekesebb. A kötelező kettős jelölés miatti bonyodalmak, a jelöltállítás körüli esetenkénti durva machinációk, sok „hivatalos” jelölt nemritkán látványos bukása már emlékeztetés. Még film is készült erről, amit százazrek láthattak a mozikban és – igaz kissé megkésve – a televízióban.

1989 nyarán azonban – több mint negyven év után – valódi pártküzdelmek tanúi lehettünk az időközi képviselőválasztásokon. Mielőtt belemerülnénk a szegedi eredmények elemzésébe, foglaljuk össze röviden az eseményeket.

Népfront előzetes ajánlólistáján szerepeltek, míg Raffay a Magyar Demokrata Fórum jelöltje volt. (Az algyői gyűlésen javasolt *Nagygyörgy József* nem vállalta a jelöltséget.) A három alkalommal összesen 563 szavazati jogú polgár jelent meg, így a képviselő-jelöltséghez 188 voks kellett. (Egy polgár több jelöltet is támogathatott.) Az összesített eredmény a következő volt: Dobozy 232, Molnár 123, Raffay 396, Tóth 156 és Valastyán 178 szavazat. Ennek alapján a július 22-ei választás két jelöltje Dobozy Levente ügyvéd és Raffay Ernő egyetemi oktató, történész lett.

Mint ismeretes, az első forduló nem hozott eredményt. Bár 1 órával meghosszabbították a szavazás idejét, csak a választópolgárok 45,2%-a járult az urnákhoz. A választási bizottság augusztus 5-ére újabb fordulót írt ki. Július 24-én az MSZMP Szeged Városi Végrehajtó Bizottsága úgy döntött: *Miklós Károlyt*, a párt városi elnökségének tagját, Volánművezetőt – indítja a választásokon. A július 31-én Felsővároson megtartott, botrányoktól sem mentes jelölőgyűlésen Miklós 524 szavazó közül 325-nek nyerte el a támogatását, így a második fordulóban három hivatalos jelölt versengett. Ez már igazi pártküzdelemmé vált, hiszen a független jelölt mellett az MDF-nek az MSZMP is választási ellenfele lett.

Augusztus 5-én is szinte az utolsó pillanatig kétséges volt: sikeres lesz-e a szavazás? Végül a szükséges 10 ezer 970-nél 149-cel több szavazat (50,22%) érkezett be, felszállhatott tehát a fehér füst...

HOL SZAVAZTAK, KIK SZAVAZTAK?

Az első kérdésre adott válasz egyben indoka is lehet e dolgozat megírásának, ugyanis az I. sz. választókerület igen heterogén. A Belváros kivételével megtalálható benne minden településtípus, amely Szegedre jellemző. A lakótelepet Felsőváros, az ún. külső lakóövezetet Petőfitelep és Baktó, a csatolt községeket Algyő és Tápé képviseli. *Tükröződik-e az eltérő jelleg a választási eredményekben?* Továbbmenve, van-e különbség Petőfitelep és Baktó politikai álláspontja között, ill. egységesen szavaznak-e az egyes városrészek?

Az adatokból kitűnik: nem elhanyagolható eltérésekről van szó. Lehet-e ez merő véletlen? E kérdésnél már ingoványosabb talajt érezhetünk a lábunk alatt. Az mindenestre biztos, hogy a pártok között nem a vakszerencse dönt. De arra a kérdésre egzakt választ adni mégsem tudunk, hogy az emberek egy csoportja – mondjuk az algyóiak – miért nem így szavaznak, mint mások? A választói magatartást vizsgáló kutatások a fejlett demokráciákban már kisebb hibaszázalékkal teszik lehetővé az okok felvázolását is. Ehhez persze valódi választások sorozatán túl pontos adatokra van szükség.

Ez utóbbi probléma már átvezet bennünket alcímünk második kérdéséhez: *kik szavaztak?* Ahhoz, hogy erre válaszolhassunk, pontos és naprakész statisztikákra volna szükség, amely alapján vizsgálható volna a szavazópolgárok korösszetétele, nemek szerinti megoszlása, foglalkozása, vagyoni helyzete stb. Bár a mi esetünkben, amikor a polgároknak alig több, mint fele szavazott, ráadásul azt is tudni kellene, hogy egy-egy területen belül valójában kik adták le a voksukat. Az ugyanis valószínűtlen, hogy a szavazók között arányosan annyi az öreg és a fiatal, a gyári munkás és az alkalmazott, a szegény és a gazdag, mint az adott területen választásra jogosultak között. A tényleges szavazókra vonatkozó adatok viszont titkosak.

A legutóbbi teljes körű felmérés az 1980-as népszámlálás alkalmával készült Szeged társadalomstruktúrájáról. Ezek az adatok azóta nyilván módosultak, továbbá az eredményeket közlő kötet nem az egyes településrészekre, hanem a különböző településtípusokra bontva – tehát pl. az összes csatolt községre együtt – tartalmazza azokat. Jobb híján mégis ez az adatbázis szolgálhat kiindulópontként. Ennek alapján lássunk néhány jellemző számot:

A népesség összetétele főbb korcsoportok szerint (%)

	0-14	15-39	40-59	60+
Külső lakóövezet	19,1	35,0	26,5	19,4
Lakótelepek	30,4	45,3	17,2	7,1
Csatolt települések	21,6	37,3	25,1	16,0

Az adatokból világosan kiderül, hogy a lakótelepi népesség „fiatalabb”, mint a másik két településtípus lakossága, és ez utóbbiak adatai között nincs számottevő különbség. Nyilván ezzel is összefügg az iskolázottsági statisztika eredménye. Észreint a 15 év feletti korosztályból az általános iskola nyolc osztályát befejezte a külső lakóövezetben 63,9%, a lakótelepen 87,0% és a csatolt községekben 64,2%. (A felsőfokú ill. a középfokú végzettségre vonatkozó adatokat területi bontásban nem közli a kötet.)

Az aktív keresők megoszlása népgazdasági ágak szerint (%)

	ipar	mezőgazdaság	egyéb
Külső lakóövezet	44,4	12,5	43,1
Lakótelepek	43,2	3,0	53,8
Csatolt települések	52,4	11,8	35,8

És még egy jellemző számsor: a fizikai dolgozók aránya a külső lakóövezetben 76,6%, a lakótelepeken 50,9% és a csatolt községekben 81,8%.

Az adatok önmagukért beszélnek, így csak néhány momentumra hívjuk fel a figyelmet. Az egyik, hogy a külső területek, még a csatolt községek sem mezőgazdasági jellegűek. Ellenkezőleg, az utóbbiakban a legmagasabb az ipari népesség aránya. A másik, hogy a korösszetétel és az iskolai végzettség számai alapján „egyformának” látszó két külterületi rész között lényeges eltérés van a munkahelyre vonatkozó adatok szerint. A harmadik, hogy a lakótelepen is abszolút többségben vannak a fizikai dolgozók, bár itteni arányuk lényegesen alacsonyabb, mint a másik két városrészben.

Természetesen az egyes választók politikai állásfoglalását nem közvetlenül határozza meg léthelyzetük. Abból, hogy valaki gyári munkás vagy alkalmazott, idős vagy fiatal, létbiztonságban él vagy filléres gondokkal küszködik, csak az következik, hogy melyik párt propagandájára lehet fogékonyabb. A választási hadjárat, a jelöltek személyes tulajdonságai – még a vonzó külső is! – és egyéb érzelmi motívumok nagyon fontos befolyásoló tényezők. Nemkülönbönben a konkrét politikai helyzet, amelyben a szavazásra sor kerül. Ez utóbbi a mi esetünkben egyértelmű volt: „Mindenekelőtt azért szerezhettem a legtöbb szavazatot, mert az emberek döntő többsége az MSZMP ellen szavazott.” – nyilatkozta erről Raffay Ernő. No persze, Dobozy Levente sem az MSZMP-t képviselte. Hogy mégis Raffay Ernő lett a győztes, abban az MSZMP-ellenességen túl komoly szerepe volt annak is, hogy a választások idején az MDF volt a legerősebb és legismertebb ellenzéki szervezet. Mindezek alapján érzékelhető: rendkívül összetett hatásmechanizmusok szinte kibogozhatatlan együttes jelenléte tükröződik a választási eredményekben.

HÁNYAN SZAVAZTAK?

Részvételi arány %-ban

	I. forduló	II. forduló
Algyő	54,92	59,87
Tápé	51,35	50,85
Petőfitelep	51,36	54,47
Baktó	31,60	44,91
Felsőváros	37,12	45,19

A fenti adatokból első ránézésre is világos, hogy Algyón, Tápén és Petőfitelepen már az első fordulóban is elég lett volna a részvételi arány a választás sikeréhez. A szavazás utáni sajtótudósításokban fel is bukkan: *csalódottak az outlók, hogy a többi városrész polgáraitnak érdektelensége miatt nem lett képviselőjük.* A számok azonban azt is mutatják, hogy csalódottságuk nem tartotta őket távol az urnától a II. fordulóban sem. A három városrész közül kettőben – különösen Algyón – még nőtt is a részvételi arány, Tápén pedig gyakorlatilag szinten maradt.

Baktóban és Felsővároson viszont még augusztus 5-én sem volt meg az 50%, ha csak rajtuk múlik, az itteniek második nekifutásra sem választottak volna képviselőt. E két városrészből Baktóban mindössze 1267 személy szerepelt a névjegyzékben. Ez az összes választópolgárok 5,77%-a, tehát a baktói aktivitás nem tűnt döntő tényezőnek. Nem így Felsőváros, ahol ugyanez az arány 40,15%. Természetesen jól tudták ezt a jelöltek is, és a második forduló előtt főleg a lakótelepiek aktivizálására összpontosítottak. Miklós Károlynak itt rendezték meg a jelölőgyűlését, majd két nappal a szavazás előtt az MSZMP és az MDF is Felsővároson tartott választási „népünnepelet”, dallal-táncszalavattal, meg országos politikusok felvonultatásával. Ennek eredményeképpen nőtt több mint hétszázal a leadott szavazatok száma a lakótelepen.

A városrészek közül a külső területek jól mutatják, mennyit érnek a fejünkben lévő „panelek”. Hogy a munkást nem érdekli a politika, bezzeg a szellemiek aktívabbak. Hogy a külterületi-falusi többség „hallgatag”, a városiaknak van határozottabb igénye a politikai akaratnyilvánításra. De ezek ellenkezőjét sem bizonyítják a jelzett eltérések. Hiszen – mint korábban említettük – azt nem tudjuk, hogy kik szavaztak valójában. A választást figyelők személyes benyomásai szerint főleg az idősebbek, akik talán megszokásból, valamiféle kötelességtudattól vezérelve inkább elmentek voksolni. Ez már egyik magyarázata lehet az idősebb korösszetételű területek magasabb részvételi arányának.

De engedtséék meg egy ennél sokkal profánabb felvetés. Már a választások előtt is hallható volt az a vélemény, mely szerint a nyári időpont *kedvezőtlen a szavazás szempontjából.* Különösen így van ez egy lakótelep esetében. Aki panelben lakik, tudja, hogy a szombati hőségben onnan csak menekül az ember. Családostól a strandra, vagy a kiskertbe – ha van neki. Nehezen öltözik fel, hogy kimozduljon, főleg szavazni. Azt is megkockáztathatjuk, hogy az itt lakók között nagyobb a beutalóval vagy egyéb módon üdülők aránya, mint a kertes házakban, ahonnan sok esetben már csak az udvarban levő jószág nem ereszti az embert. Nem akar ez magyarázat lenni – főleg nem kizárólagos! – csak egy körülmény, amely

befolyásolhatja a részvételt. Hogy így van-e, kiderült majd, ha ugyanezt megvizsgáljuk egy téli szavazás esetén.

A szavazási kedv alakulásával kapcsolatos másik probléma már a választás másnapján hallható volt: *azzal, hogy az MSZMP jelöltet állított és beszélt a küzdelembé, ő nyerte meg a választást az MDF-nek.* Nos, a számok azt mutatják, hogy ez sem ilyen egyszerű. Az algyői hat választókörzetből háromban nőtt jelentősebben a részvételi arány a II. fordulóra, de ebből csak kettő olyan – mint a későbbiek során a részletes adatokból látni fogjuk – ahol az MSZMP átlagán fölül szerepelt, a harmadikban az MDF kapott átlagosnál nagyobb támogatást. Tápén három körzetben szavaztak Miklós Károlyra az átlagnál jobb arányban, de a háromból kettőben csökkent a választási kedv. Abban a körzetben pedig, amelyben a legnagyobb mértékben nőtt a részvételi arány, Raffay kimagasló sikert (72,94%) könyvelhetett el. Petőfitelepre az MSZMP nem tudott „betörni”. Itt még a sorrend sem az összeredménynek megfelelő: Miklós a harmadik helyre szorult. Ezzel együtt nőtt a részvételi arány és a második menetben a hat körzetből négyben az MDF jelentősen előretört. De Baktó az igazi „ellenpélda”. Itt a legnagyobb a különbség a két fordulón mutatott aktivitás között, ugyanakkor az MDF elsőpró győzelmet aratott mindkét ellenfelével szemben, akik közül itt is az MSZMP szerepelt gyengébben.

Első ránézésre Felsőváros igazolja csupán az MSZMP indulása és a részvételi arány növekedése közötti feltételezett összefüggést. A tizenegy választókörzetből ötben átlagon felül az MSZMP szereplése, és ezekben nőtt is a leadott szavazatok száma. De sehol sem éri el az 50%-ot! Sót, a 17. körzet – ahol a párt a legjobb eredményt (32,61%) érte el az egész választáson bizonyult a legpasszívabbnak, a leadott szavazatok aránya mindössze 39,57%. Abban az egy felsővárosi körzetben (420.) pedig, ahol a II. fordulóra több mint 10%-ot javulva meglett az 50%-nál több szavazat, az MSZMP átlagán alul szerepelt. Érdekességképpen: Miklós Károly a 17., Raffay Ernő a 420. választókörzet lakója.

A választási aktivitásra vonatkozó részadatok tehát ellentmondanak annak, hogy Miklós Károly indítása komolyan befolyásolta volna a szavazási kedvet. Elméletileg az is elképzelhető, hogy a megismételt szavazás ugyanazzal a két jelölttel és még két hét propagandával sikeres lett volna. Ne feledjük: Raffayra a második fordulóban 919-cel többen szavaztak, mint az elsőben és a 31 szavazókörzetből 26-ban javított az eredményén.

HOGYAN SZAVAZTAK?

A részleges eredmények ismertetése előtt szögezzünk le egy mégoly magától értetődő tény: *ezt a választást Raffay Ernő, illetve a Magyar Demokrata Fórum nyerte.* A 31 szavazókörzetből egyetlenegy van, amelyben nem kapott abszolút többséget, „csak” 49,75%-ot szerzett. A közismert összesített adatok a következők: Dobozy Levente 16,08%, Miklós Károly 22,05%, Raffay Ernő 61,87%. Ha tehát a részadatok elemzése során egy-egy területen valamelyik jelölt sikeréről vagy éppen gyéngé szerepléséről beszélünk, ez mindig a fenti végeredményhez képest értendő. Az átlagszámoktól való legalább 3%-os eltérést említésre méltónak, a több mint 5%-ost jelentősnek mondhatjuk.

Vizsgáljuk meg először ezeket az eltéréseket csupán mértékük szerint! Az alábbi táblázatban a (+€ illetve (Λ€ rovatban azt mutatjuk meg, hogy hány szavazókörzetben tér el – pozitív vagy negatív arányban – a jelöltek eredménye legalább 5%-kal a fenti átlagtól. A (+Λ€ és a (ΛΛ€ rovat pedig a legnagyobb eltérés mértékét tartalmazza.

	(+€	(Λ€	(+Λ€	(ΛΛ€
Dobozy Levente	5	6	10,53	5,94
Miklós Károly	6	6	10,56	9,01
Raffay Ernő	7	8	12,04	12,12

A számok alapján rögzíthetjük: a független jelölt választási szereplése a legkiegyensúlyozottabb, míg a pártokra – különösen az MDF-re leadott szavazatok aránya nagyobb szóródást mutat területileg és abszolút mértékben is. E jelenség okának kiderítéséhez – ha nem csupán véletlenről van szó! – kérdőíves felmérésre volna szükség. Ennek híján csak feltételezhetjük, hogy a Dobozyra szavazók indítékai között több a racionális elem, míg a valamely párt jelöltjét támogatók a másik párt ellen is szavaztak, s így az ő

állásfoglalásukban nagyobb szerepet játszhattak az érzelmi motívumok.

A területi részadatok áttekintése előtt indokolt még egy megjegyzés. Az első és a második forduló eredményeinek összehasonlítása csak a választási aktivitás mértékére vonatkozóan indokolt. Mivel a második szavazásra kiegészült a „mezőny”, csak annak rögzítése fontos, hogy – mivel az MDF jelöltjére leadott szavazatok száma, ill. aránya nőtt a második fordulóban – Miklós Károly indítása csak Dobozy Levente esélyeit rontotta. Ezek után nézzük az eredményeket városrészenként százaléokban. Az egyes jelöltekre leadott szavazatok arányát az adott körzet összes érvényes szavazataihoz viszonyítva adjuk meg. Látható, hogy egyes körzeteknél a három jelölt százalékszámait összeadva nem kerek 100%-ot kapunk. Ennek oka, hogy az is érvényes szavazatnak számított, ha valaki mindhárom nevet törölte a szavazólapról. Az ilyen szavazatok száma összesen 59 volt, ezért részletes bontásban ezeket nem közöljük. Az egyes körzetek esetében viszont 3-4 ilyen voks okozhat néhány század százalékos „hiányt”.

A szavazókörzet száma	Részvétel	Dobozy	Miklós	Raffay
61.	68,31	13,29	27,53	59,18
261.	54,57	21,31	26,14	52,56
62.	62,29	15,83	19,69	63,32
63.	60,69	15,07	23,16	61,76
263.	57,11	11,11	27,04	60,37
64.	57,96	10,54	22,58	66,05
Algyő összesen:	59,87	14,32	23,73	61,31

Feltűnő, hogy az MSZMP csak egyetlen körzetben (62.) szerepelt az átlagnál (22,05%) gyengébben, de az eltérés itt sem éri el a 34%-ot. A 261., de főleg a 263. és a 61. körzetben viszont magasabb támogatottságot élvezett. Raffay Ernő algyői eredményei négy körzetben átlagosnak mondhatók. A 64. körzetben volt sikeresebb, de nem Miklós, hanem Dobozy rovására. A 261. körzet eredménye viszont fordított, hiszen itt az MDF átlagán aluli szavazataránya az MSZMP magasabb támogatottsága mellett Dobozy kiugró szereplésének következménye. Egyébként a független jelölt szempontjából Algyő nem bizonyult jó terepnek. Ez azért is furcsa, mert választási hádjáratában ő külön hangsúlyozta a csatolt községek egyesüléséből származó hátrányait.

Tudjuk, hogy minél kisebb egységekre bontva vizsgáljuk a választási eredményeket, annál nagyobb a véletlen szerepe az eltérések kialakulásában. A „helyszíni bejárás” során nem is tudunk felfedezni olyan különbséget például a 263. és a 62. körzet utcakepe között, amely alapján következtetni lehetne az eltérő szavazatarányok mögötti tényezőkre. Ami a 61. körzetet illeti, némiképp más a helyzet. Itt a Bartók Béla utca Szeged felőli végén lévő néhány emeletes családi házat elhagyva egy szabályos lakótelepen találjuk magunkat. A helybéli biztrobán szerzett információk szerint „*melósok laknak itt, nem főnökök*”. A 263. – az MSZMP szempontjából szintén kedvező – körzethez tartozik a munkásszálló barakképülete és a tűzoltólaktanya. Az MDF-et jobban támogató 64. szavazókörzet területe pedig inkább régebbi házakból álló településrészt Algyő északi részén. De itt szavaztak a határban lévő tanyák lakói és a Nagyfai Célgazdaság dolgozói is.

A szavazókörzet száma	Részvétel	Dobozy	Miklós	Raffay
58.	51,01	14,21	21,72	63,54
258.	52,87	11,37	15,29	72,94
59.	48,70	14,61	25,50	59,60
259.	50,44	18,96	28,66	50,46
60.	48,80	13,53	27,06	57,10
260.	55,33	15,48	16,74	66,95
Tápé összesen:	50,85	14,79	23,19	61,16

Mint látható, a másik csatolt község adatai nagyban hasonlítanak Algyőéhez. Bár az alacsonyabb részvételben – alig több mint 50% – már megmutatkozik a „városi” mentalitás. Az MSZMP jelöltjét itt is három körzetben támogatták magasabb arányban, de – Algyővel ellentétben – itt már két olyan körzetet is találunk, ahol mélyen átlaga alatt szerepelt. E két helyen – különösen a 258. körzetben – az MDF „aratott”. Végül megállapíthatjuk, hogy a független jelölt számára Tápé sem bizonyult sikeres területnek.

Tápéi „terepszemlénk” során azt láttuk, hogy nagyjából egységes arculatú településről van szó. Viszonylag kevés öreg épület van, inkább az árvíz után épült „sátortetős” családi ház a jellemző. A főútvonalak mentén – de a mellékutcákban is – egyre több az emeletes, tetőtér-beépítéses épület. Ez jellemző a hat szavazóközrztből négyre. Némileg eltérő képet mutat a 260. körzet. Ez Tápé legtávolabbi területe, a Honfoglalás utca vége. A töltsés tövében meghúzódó, hepehupás kis utcákban – a Beregi soron, a Csiki utcában – sorakozó kis házak némelyike nélkülözést sejtet. Egész más kép fogad a Zsukov tér környékén, amely a 258. szavazóközrzt. Itt településszerűen találjuk meg a másutt elszórtan levő emeletes-manzárdos-garázsos házak sorát. Ez a két körzet, amelyben az MSZMP messze átlagon alul szerepelt, Raffay pedig – főleg az utóbbiban – kimagaslóan sikeres volt. Úgy tűnik, hogy Tápén az MDF-et a szegénység és a jó mód támogatta.

A közel hasonló területi összeredmények ellenére kimutatható egy különbség Algyó és Tápé esetében. Algyó egy körzet kivételével az MDF-re leadott szavazatok aránya miatt mondható stabilabbnak, nagyobb szóródást Miklós és Dobozy esetében láthatunk. Itt tehát ez utóbbi két jelölt küzdeme az „izgalmasabb”. Tápén viszont inkább pártküzdeme-jelleget öltött a szavazás, hiszen az MDF és az MSZMP támogatottságában mutatkoznak nagyobb eltérések. A legmagasabb és a legalacsonyabb szavazati arány közötti különbség Dobozy esetében 7,59%, míg Miklósnál 14,37%, Raffaynál pedig 22,48%.

Petőfitelep

A szavazóközrzt száma	Részvétel	Dobozy	Miklós	Raffay
55.	57,69	16,38	17,60	66,01
255.	54,90	22,81	17,54	58,95
56.	50,61	10,41	19,45	69,59
256.	49,69	22,12	15,38	62,50
57.	57,61	26,61	18,35	54,50
257.	55,08	20,63	24,13	53,65
Petőfitelep összesen:	54,47	20,13	18,69	60,65

Mint látható, Petőfitelepen érdekes eredmény született. Az MSZMP jelöltje itt a harmadik helyre szorult, és egy körzet kivételével mélyen átlaga alatt szerepelt. Az MDF három körzetben bizonyult viszonylag sikertelenebbnek, egyben átlagos, kétfőben valamivel jobb eredményt ért el. A legszembetűnőbb azonban a független jelölt magas szavazataránya.

A városrész bejárása alapján nem fedezhető fel a karakterisztikus különbség az egyes szavazóközrztetek között, a szemléltődött meglehetősen vegyes kép fogadja. Valamivel több régi házat láthatunk, mint Tápén, de a „sátortetős” és az emeletes típus is jelen van. Az előbbieket inkább a töltséhez közelebb eső részeken találhatók, míg az újabb épületek a főbb útvonalak mentén jellemzőbbek. Csakhogy a szavazóközrzteti beosztás keresztbemetszi a Tápétól csaknem a Shell-kútig hosszán elhúzódó települést, így minden körzetben az összes típus nagyjából azonos arányban figyelhető meg. Így szinte lehetetlen – pontos és részletes népességre vonatkozó adatok híján – következtetni a belső különbségek mögött meghúzódó objektív tényezőkre.

A választási hadjárat eseményeire vonatkozó információk szerint viszont nem véletlen a független jelölt magas szavazataránya. Az első forduló előtt a környéken lakó népfront-aktivisták (jórészt MSZMP-tagok), miután jelöltjük, Tóth József nem került fel a szavazólistára, intenzív agitációt folytattak Dobozy Levente mellett. Ennek eredményét mutatja, hogy az I. fordulóban ő a többi városrészhez képest itt szerepelt a legjobban (42,69%). Nehéz helyzetbe került viszont ez az agitáló csoport akkor, amikor saját pártjuk, az MSZMP is megjelent a színen. Szavahihetőségüket tette volna kérdésessé, ha immár egy harmadik jelölt mellett kezdtek volna korteskedni. E tudathasadásos állapotban először még rosszallották is Miklós Károly indítását, majd miután hivatalos jelöltté vált, természetesen ellene nem léptek fel, de a korábban Dobozy irányába kialakított szimpátiát már nem lehetett az új jelölt felé terelni. Petőfitelepen egy olyan kísérlet tanúi lehetünk tehát, amelyben az MSZMP a független jelölt fokozott támogatásával próbálta befolyását biztosítani – nem is egészen sikertelenül – az MDF-fel szemben. Ez a stratégia viszont szükségképpen megbicsaklott a párt önálló jelöltjének csatasorba állításával, és végső soron az MSZMP alacsony szavazati arányát „eredményezte”.

Baktó

A szavazóközrzt száma	Részvétel	Dobozy	Miklós	Raffay
65.	45,57	13,04	13,04	73,91
265.	44,53	15,69	14,85	69,47
Baktó összesen:	44,91	14,72	14,18	71,10

A baktói polgárok szavazatai nem módosították számottevően a végeredményt, hiszen ezen a területen az összes érvényes voksoknak mindössze 5,16%-át adták le. Mégis érdemes eljőznünk az itteni részadatoknál. Ugyanis igazolni látszanak azt a hipotézist, amelyet a tápéi 258. körzet kapcsán korábban megfogalmaztunk. E két településrész eredményei kísértetiesen hasonlóak. Baktón szétnevezve pedig szintén a létbiztonság, mi több a jóléti jeleivel találkozunk. Az utóbbi 4-5 évben jelentősen módosult az ittlakók társadalmi összetétele. Információink szerint megjelent és koncentráldott a vállalkozói réteg. Szinte biztos, hogy a korábban bemutatott 1980-as külső lakóövezetekre vonatkozó együttes adatsorhoz képest Baktón a következő népszámlálás már más eredményt mutat majd. A változás speciális voltát érezkelhetjük akkor is, ha az itt látottakat összevetjük a sokkal kevésbé homogén petőfitelepi utcaképpel, pedig a két városrészt azonos településtípusúhoz sorolja a statisztika. Hangsúlyozzuk azonban, hogy friss adatok nélkül csak benyomásokról adhatunk számot. A kétségbevonhatatlan tény: Baktóban nagyon nem „szerették” az MSZMP-t, a független jelölt is alulteljesített, az MDF viszont a legjobb eredményt itt érte el. Azt viszont végképp nem tudhatjuk, hogy az otthonmaradó többség kinek a „tartalékserege”.

Felsőváros

A szavazóközrzt száma	Részvétel	Dobozy	Miklós	Raffay
17.	39,57	10,14	32,61	56,62
217.	42,89	13,21	25,56	61,23
18.	42,79	13,79	23,28	62,64
218.	44,91	12,80	25,05	61,61
19.	47,78	11,19	20,98	67,13
219.	40,95	17,21	23,72	57,67
319.	49,48	15,85	17,38	66,77
20.	45,68	18,54	18,54	62,47
220.	45,70	20,49	28,29	50,24
320.	47,78	24,38	25,87	49,75
420.	52,78	17,61	19,32	62,88
Felsőváros összesen:	45,19	15,35	23,34	60,98

A lakótelepi részadatokot áttekintve mindhárom jelölt esetében jelentős pozitív és negatív eltéréseket regisztrálhatunk. Ugyanakkor ezek a különbségek kompenzálják egymást, hiszen a felsővárosi összesített adatok minimális mértékben térnek el a végeredménytől.

Az itteni körzetenkénti jelentős eltérések lehetséges okainak felkutatása jóval meghaladja a „magányos elemző” lehetőségeit. Ez esetben a helyszíni szemle sem segített, hiszen a lakótelepen utcák névleg ugyan vannak, de inkább csak házak, amelyek egyformák. Az 1980-as adatokból látható, hogy az itteni lakosság foglalkozását tekintve a legheterogénebb. Így tehát csak azt szögezhetjük le biztonsággal: ez az összetettség tükröződik a szavazatok megoszlásában.

Ami ezen túl van, az csak néhány mozaik. Hogy például a 17. körzetben, ahol Miklós Károly a választás legmagasabb szavazatarányát érte el – egyébként ő maga is itt lakik – állítólag sok hivatásos katona él. De a személyes ismeretség fontosságát cáfolni látszik a 420. körzet, Raffay Ernő lakóhelyének eredménye. Itt az MDF nem kapott kiugróan magas támogatást. Ennek okát pedig, hogy a 220. és a 320. körzet (ez a Keresztöltés utca partatlan oldala a 11-től a 27. számig) elég feltűnő szavazatarányai mögött mi húzódhat meg, csak kérdőíves módszerrel lehetne kideríteni.

Végül egy személyes megjegyzés. A sok bizonytalansági tényező és a következtetések ebből fakadó esetlegessége láttán a szerző valahogy úgy van a választási elemzéssel, mint az a bizonyos görög a hajózással: *nem biztos, hogy érdemes, de csinálni kell!* Persze úgy, hogy közben egy pillanatilag sem hiszi, bármelyik kérdést végérvényesen megoldotta volna. E dolgozat célja elsősorban az átlagadatok mögötti eltérések rögzítése és bemutatása, illetve a belőlük adódó kérdések megfogalmazása volt – a továbbgondolás érdekében.

„Gyalupadon születtem”

Az elmúlt év végén vonult nyugdíjba Tóth Béla, a Somogyi-könyvtár igazgatója. Hosszú volt-e az út az asztalosinaságtól a vezető beosztású könyvtárosságig, erre kerestük a választ egy hideg, januári szombat délután. A hangnemet beszélgetésünk színhelye sugallja. A Bocskai utcában találkoztunk, ahol a Somogyi-könyvtár könyvkötészete van. Sokáig kellett kopogatni, zörögtek-duruzsoltak a gépek. Tóth Béla a gyalupad mellől pillantott fel a látogatóra.

GYEREKKOR

„Számvetés? Van, amikor az ember naponként, van, hogy hetenként vet számot magával... Nagyon szép, derűs, napfényes gyerekkorom volt. Egykor Csanád, ma Békés megyében van az ország legszebb nevű, pirinyó faluja: Dombiratos, ahol születtem.

Apám asztalosmester volt, de ahogy ők tartották, ha a paraszt nem szarik, az iparos nem eszik. Vagyis, ha nem jó a parasztnak, akkó nem rendelt iparosmunkát. Kötözött, drótozott magának. Megváltottunk hát egy kis földet mi is a Nagyatádi-féle földreform után, nyolc kvadrát holdat, egy nagy hold felét. Amúgy a család az iparon kívül elment nagyobb mezőgazdasági munkákba is. Mint gyerek, a pájtásaimmal együtt ott tettöm-vettöm én is. Mer akadt nekünk való munka. Ilyen volt például a répabogárszedés. Tíz kemény fillér volt egy napi napszám a gyerekeknek. Hát fillérbe került tíz deka szopócukor, vagy egy kiló kenyér. Kilencven fillért taksált egy fölött embör napszáma. De a kóróveréstől kezdve az asztalosig mindenféle munkát végeztünk, szigorúan, ám mégis kedvvel, hajnaltól estvélig...

ASZTALOSINASSÁG

A szakmaválasztásnál aztán inkább szerettem volna géplakatos lenni. Volt egy apai nagybátyám, akinek mindig csudáltam a munkáját. Odament a nagy behemót, hideg, élettelen gépekhez és addig babrált rajtuk, mígnem újra életre költötte őket. Ezt, hogy ilyesmi van, bőrzasztóan bámultam, s egy kis sámánizmust akaratlanul is éreztem a dologban. Nem mintha az apám

szakmájátul messze lettem vóna, hiszen úgy mondták a családban, gyalupadon születtem. De gyerekésszel egy nagy traktor életre költése mégis izgalmasabbnak tetszett. Asztalos lettem tehát, Kovácsházán szabadultam föl a szakmából, az asztaloságból 1943-ban. Kisiparosoknál dolgoztam, mígnem 1944. augusztus 19-én jött a behívó. A háború vége felé jártunk. Szegedet már akkor jól meg is verte a bombázás, a gyerekklinika is szét volt hajtingálva, a vasúti híd is ki volt lyukasztva, a Fölsőváros is kapott egy „szőnyegert”, mer tán fölülről azt hitték a magasfeszültségnek, hogy olajtorony... Behívtak tehát katonának, amikor már nagyon közelről dübörgött a front. Világosnál ment egy tankcsata akkoriban az Ivánok meg a németek között. Szörnyű volt látni a kezesincs, lábatlan embereket. Némelyik úgy araszolt, mint a kítaposott testű bogár... Megjött tehát nekem is a SAS-behívó, de Cseh bácsi, akinél

akkoriban laktam, azt mondta, nehogy bemenj. Mondom neki: de Cseh bácsi, statárium van. Ha engem elkapnak ezzel a behívóval, két órán belül lelőnek. De ha odamész, ugyan mi a biztosíték, hogy élve megúszod? – Így ő. Gondolkoztam akkor, már most melyiket válasszam?

KATONASZÖKEVÉNYKÉNT

De nem sokáig, mert mondott az öreg egy nevet és egy címet, hogy menjé ki a Honvéd erdőbe, van nekem ott egy rokonom, Kószó Jánosnak híjják, erdőkerülő. Fő van verve a ház fala, de teteje nincsen, se ablaka, csinájátok meg... Vót egy Karika-Puskás nevű társam, most Svájcban él, ő is ácssegéd vót, szintén dombiratosi. Neki is jött a behívó. Együtt indultunk el. Rissz-rossz, ócskapiacra vett biciklijaink vótak, azokat felszereltük mindenféle szerszámokkal, s mögindultunk a Honvéd erdőnek gyalogmenetben. Úgy tele vótak rakva a biciklik szerszámmal, hogy nem lehetett fölülni. Mihozzánk a kutya nem szólt, hogy hová megyünk, mer akkor Bácska meg Bánát már annyira menekült, gyűttek a partizánerek főfelé... Menekültek a svábok meg akiknek félhiválójuk lehetett, örült tömegbe gyűttek. Mi meg mint a pisztrángok közöttük. Délbe indultunk el, éccaka úgy vertük fel Kószó Jóskát. Nála laktunk. Disznónak való krumplin tartott az öreg bennünket, afféle faszarági ember vót. Elég az hozzá, mégis megcsináltuk a házát, nem vót nehéz munka. Csakhogy a vidéken rengeteg visszaélés vót a katonamundérral. Mindenféle emberek fölöltöztek csetnik ruhába és bementek a tanyára, kivezették a tehenet, ha a paraszt elébük állt, lelőtték, mint a kuttyát. Minden

éccaka rablás meg gyilkosság ment. Mink is vacogtunk mán, míg aztán vermet ástunk, s abba bújtunk kinn az erdőben. Hallunk ám az egyik nap az út felő egy nagy puffanást. Nagy csönd az erdőben, tanyán, ugyan mi a csuda pukkanhatott ekkorát. Kinéztünk a bújtató szalma közül, hát látunk egy ismeretlen öltözékű katonát, amint egy bicikkel bajlódik. Piás is vót, meg orosz. Azt mondja a Karika-Puskás: komám, gyerünk hazafelé, mer itt vannak az Ivánok. El is indultunk nyomban. Nahát ballagunk hazafelé, megintcsak gyalogmenetben, amikor Zákányszéknél rengeteg Ivánba botlunk. Gyűnek-mennek a szántásba. De hozzánk senki nem szót. Egy lovas kozák gyűtt velünk szembe, az is csak annyit mondott: „Gye skóla?” Mer biztosan valamelyik tanyai iskolába lehetett a főhadiszállásuk...

Nahát ideértünk a város alá, látjuk ám, hogy minden össze-vissza van hajingálva, mer vót egy kis csetepaté. Borzasztónak meg vótak az itteniek ijedve: hát még ide nem gyűttek az oroszok, ti meg átjöttetek a fronton? Nekünk meg ekkor esett le a húsfillér.

AZ ÚJJÁÉPÍTÉS ÉVEI

A felszabadulás után is még asztalosként dolgoztam. Az első munkánk az vót, hogy a vasúti hidat, ami el vót pusztulva, fából megcsináltuk az Ivánékkal együtt. Karácsonyra már ment a fából készült vasúti hídon a vonat. Avval mán én is mentem. Utána a hadikórházba az asztalosokat, iparosokat beparancsolták.

Rendesen fizettek érte, bár avval is balul jártam. 1600 Vörös Hadsereg pengőt adtak a kezembe. Különbén akkoriban mán Iván ruhám vót, mer lerongyolta a hídepítés a műrostos kabátomat. A kóc lógott ki a télikabátombul. Fizettek, elmentem hát a pénzzel a Mars térre. Kiválasztottam a kereskedőnél a ruhát, a sapkától a cipőig, mindenre futotta. Elővőszöm a pénzt. Hű, megjied a botos a pénztől, merthogy nem vót annak aranyalapja, de rajta vót, hogy törvényileg el köll fogadni. Vót neki telefonja, azt mondja, várjam csak mög, míg telefonál. A városházán vót a pógárórség, rögvost odaszólt, rablás történt. Itt van egy magyarul beszélő szivar, mondta, Iván ruhában, a Vörös Hadsereg pénzével akar fizetni. Jött gyorsan két pógárór, és nyomban bevíttek a városházára. Sztanykovszki Pál rendőrkapitány aztán egy félnapos huzakodás után, ki arcul jól ismert, mikor elé vittek, kiengedett. Ő különben Tisza István gyilkosságáért halálra vót ítélve, itt ült korábban a Csillag börtönben...

AZ EGYETEMI ÉVEK

Az egyetemre úgy kerültem, hogy hirdették. Itt kezdtem először írni is. Fialat egyetemi tanáraink vótak: Halász Előd, Király István, Sötér István. Hallatlanul nyitott szemű, kíváncsi emberek. Nagyon sok éccakán át ott vótak közöttünk. Sötérrrel beszéltem a legtöbbet; mi, merre, honnan gyűtt, és én ecker a Sintér történetet el is meséltem neki. Azt mondgya nekem: hát mé nem írja le.

Mondom neki, professzor úr, ez le van írva. Le vót írva, de nem azé, hogy én azt közöljem, más célból írtam meg a Sintért. Agitációs szempontból. Vót énneköm egy Keresztes Andor nevű szobatársam, akinek az édősapja éppen börtönt ült, nagyon nem teccet neki, hogy mink is ott vagyunk, meztüláb, az egyetemen. Szóval meg akartam mondani az Andornak ezt meg azt, később aztán nagyon jó cimborák löttünk... Ezt az írást adtam oda Sötérnek, aki ott vót a Tiszatáj környékén. Elvitte s nem mondta azt, hogy közli. Egy januári számban vót aztán benne. Írni különben? Olyan ez, mint a dohány. Szenvedéllýé lösz. De sose löttöm igazán író. Máig se. Mer író az, aki abbul mögél. Nálam a merce a játékoság vót. Vérrel és verítékkal persze, de én erőködve nem tudtam írni soha. Nem is erőtettem...

A KÖNYVTÁRIG

Világéletömbe olvasó embör vótam. Még asztalosinas koromban megvettem Szerb Antal könyveit, a Világirodalom és a Magyar irodalom történetét. Egész havi munkámba került akkor, kilencven pengőbe. Ezek a könyvek számomra iránytűk voltak. De olvastam mindenfélét. Villont például kívülről elmondtam Faludy fordításában...

Különbén nyelvbül nem vótam soha jó szakember, de mégis ott maradtam az egyetemen, a szláv filológia intézetbe, nyelvet tanítani. Azér tudtam tanítani, mert különben senki se tudta. Én se. Na, elég az hozzá, hogy mivel nem vót olyan biztos a talaj a lábam alatt, amikor elkezdtek mondogatni, hogy te kollégista voltál, vállald el azt az egyetemi kollégiumot, hát elvállaltam. Ebbe a munkakörbe 1958-ig dolgoztam.

Ezután kerültem a Somogyi-könyvtárba, mer egy tanulóársam, Tari János akkoriban – már elnökhelyettes – aszongya, hogy küldött a minisztérium egy papírt, miszerint egy tudományos főmunkatárs köllene a könyvtárnak. Kérdeztem tőle, ugyan mi az? Kezdedbe van a K-vonal, hát kérdezd má körbe az országot, van-e ilyen? Vót. A Szabó Ervin könyvtárban. Fölkerestem, egy szentesi gyerek vót, rögtön cimborák lettünk. Budapest helytörténetével foglalkozott, mondta, nincs a helytörténetnél szebb.

1958 január 15-én léptem be a könyvtárba. Egészen mostanáig, és hát remélem, nem rontottam rajta sokat...

Lejegyezte: DARVASI LÁSZLÓ

Gondolatok a „Szeged Tarján városrész értéknövelő felújítása és komplex továbbfejlesztése” című tervpályázathoz

AZ OTTHONOS PANEL

Települési és lakókörnyezetünk, de általánosabban egész épített környezetünk alakulásának és továbbfejlesztésének is egyik igen fontos kérdése az, hogy a tömeges lakásigényeket kielégíteni hivatott, nagyüzemi szériatechnológiával előállított lakónegyedeink miként tudnak megújulni, miként lesznek képesek kielégíteni jelen és jövő igényeit, milyen építészeti, városépítési műszaki, üzemeltetési beavatkozásokra van szükség ahhoz, hogy a lakónegyedek – felépítésük műszaki, „erkölcsei” színvonalát meghaladva – folyamatosan és egyre táguló lehetőségekkel bővülve alkalmasak legyenek a továbbfejlesztésre és az önfejlődésre.

Az említett igen összetett kérdés, építészeti és környezetkultúránk általános problémakörén túl, az építőipari műszaki fejlesztés, a szervezet- és üzemeltetőkorszerűsítés feladatait is alapvetően érinti. Ez nemcsak tartalmi, hanem szemléleti, elvi, módszertani kérdés is.

A címben jelzett szegedi tervpályázat elsősorban erre az összetett problémára kereste a választ. A kiírók, az „értéknövelő” felújítás és a „komplex” továbbfejlesztés hangsúlyozásával jelezni kívánták, hogy itt nem egyszerűen egy rehabilitációs, felújítási műszaki-technológiai „eszköztár” (műszaki segédlet) kialakításához kérik a pályázók javaslatait, hanem egy társadalmi szempontból is érzékeny probléma megközelítési módszeréhez is. Ez utóbbi hangsúlyozása azért fontos, mert pontosan a szemléleti, módszertani kérdések azok, amelyek egy lakónegyedet, vá-

rosrészt igazán emberivé, élővé „otthonossá” tesznek.

*

Szeged nagyüzemi technológiával megvalósuló lakónegyedei közül az egyik első volt Tarján városrész. Építése 1966-ban kezdődött, s több ütemben, közel egy évtized alatt épült fel, eleinte úgynevezett téglablokkos-, később szinte kizárólag házigyári, nagypaneleles technológiával. A tervpályázati feladat *Tarján városrész három építési ütemének, a Budapesti körút, József Attila sugárút, Retek utca által határolt területnek komplex műszaki-építészeti-környezetalakítási megújítása, továbbfejlesztése volt.* A pályázati kiírás egyértelművé tette, hogy *„a tervezési feladat olyan építészeti (városképi), funkcionális, kertépítészeti, műszaki-szerkezeti megoldásokat igényel, amelyek következményeként a lakónegyed sajátos karakterjegyeket ölthet, kiemelkedhet a technológiai-telepítési unifikáltságából, megteremtődhetnek a továbbfejlesztés építészeti-műszaki keretei.”*

A feladat tehát csak részben irányult a több, mint két évtizedes épületállomány óhatatlanul szükségessé vált korszerűsítésére, állagmegóvására vagy az eredeti állapot műszaki-technikai helyreállítására, egyidejűleg konkrét javaslatokat is kellett tenni a lakókörnyezet minőségének javítására, a lakóérték növelésére, a lakótelepi életmód feszültségeinek oldására. (Erre utal a pályázat címében jelzett „értéknövelő” felújítás kifejezés.)

Jelen írásunkban inkább a tervpályázat ez utóbbi vonatkozásaira helyezük a hangsúlyt, annál inkább, mert a nagyüzemi építéstechnológiával készült lakóépületek műszaki, technológiai, épületfizikai (hő- és hangszigetelés stb.), gépészeti-felszerelési stb. kérdéseivel több más publikáció foglalkozott eddig is, kimondottan ilyen jellegű építési tervpályázatok is lezajlottak már. *Tarján városrész területe különösen alkalmas a „komplex” értéknövelés lehetőségeinek feltárására és bemutatására*, hiszen az itt előforduló többféle nagyüzemi építéstechnológia önmagában is változatos építészeti-környezetalakítási beavatkozásra ad módot, a beépítési formák is gazdagabbak, s – a közeli, ma már temetőként nem funkcionáló úgynevezett Gyevi temető

közcélú hasznosítása (közparkként, kegyeleti parkként) is nagy városépítészeti lehetőségeket kínál.

A tervpályázat egyik legfontosabb – bár nyilvánvalóan a szerző szubjektivitását is takaró – megállapítása az, hogy *a lakónegyedek rehabilitációja nem választható el a városszerkezeti, utca- és térhálózati konvenciók levonásától.* Adott esetben vegyesforgalmú utak kialakítása, hosszabb zsákutcák átkötések útján történő megszüntetése, a kerékpárút-hálózat kiépítése vagy határozott gyalogos tengelyek, zöldfelületi térkapcsolatok városépítészeti megjelenítése önmagában is – minden műszaki, technológiai, üzemeltetési beavatkozás nélkül – élővé, szerves organizmussá változtathatja a korábbi „álmos” környezetet. Mindezekre a tervpályázat több jó és követendő javaslatot tartalmazott.

A városrész-rehabilitáció ugyanakkor fokozott alkalmazkodókészséget és szerénységet kíván meg a városrendezőtől, építésztől (nemcsak az évszázados, hanem a néhány évtizedes települések esetében is). Ennek szellemében nem támogatta a tervpályázat zsűrije az indokolatlanul túldimenzionált, léptéket vesztő, az elérhető eredményhez képest aránytalanul nagy változtatási és költséget igénylő megoldásokat. Ilyenekre is volt példa a pályaművek között.

Humánus, környezetbarát építészeti együttesnek, városrésznek csak azt nevezhetjük, amelyik a benne élő ember funkcionális és térigényét tükrözi, amely ennek minden vonatkozásában megfelel. *Az emberi léptékű utcák, terek, udvarok egyre hangsúlyosabb követelményként jelennek meg a városépítészetben*, hiszen ezek az ott élők biológiai-pszichikai voltából (embervoltából) következnek. A megoldás módjai elvben rendkívül változatosak lehetnek: sávházakhoz kapcsolódó, udvart képező kereszt-szárnyak, a középmagas (tízszintes) épületek közé telepített hagyományos, egy-két szintes beépítés, kertépítészeti elemek alkalmazása stb. Adott feladat esetében nyilvánvalóan az a megoldás a kedvezőbb, amelyik a kialakult beépítéshez, növényzethez, közlekedési-forgalmi viszonyokhoz, a lakosság igényeihez a legjobban képes alkalmazkodni. Ugyancsak fontos kérdésnek tekinthető a

jövöbeni építészeti beavatkozás szempontjából a hatalmas, sík homlokzatú felületek feloldása, megmozgatása. Ennek eszközeként – többek között – az alsó szintek térbeli előrelépésztetése, eléépítések, homlokzatra szerelt térbővületek (térelemek, loggiák), a merev vízszintes vonalként jelentkező párkányok megbontása, magastetők kialakítása jöhet szóba. Mindezen megoldási lehetőségekre a tervpályázat során is több értékes, széles körben hasznosítható javaslat született, természetesen igen eltérő építészeti felfogásban és eltérő színvonalon.

További részletezés nélkül csak egyetlen kérdésre irányítjuk a figyelmet, nevezetesen a magastetők alkalmazására. A

pályázók többsége vallotta – s ezzel nem is lehet vitatkozni –, hogy az épülettömegek változatosabb tételének legkézenfekvőbb módja a magastetők kialakítása. (Ez egyidejűleg a beázás veszélyét is megszünteti!) A magastető – éppen építészeti hagyományai miatt is – kétségtelenül alkalmas egy sajátos, emberibb városkép kialakítására. Megkérdőjelezendő ugyanakkor az a szélsőséges felfogás (módszer), s az általa elérhető építészeti hatás, amely minden épületre – többszintre és középmagasra, sávházra és pontházra – azonos jellegű, építészeti elemekkel (divatelemekkel) is hasonlóan gazdagított (tornyok, ívek stb.) magastetőt javasol. Ha valahol, akkor ez esetben feltétlenül a

differenciáltabb, az egyes épületek városszerkezeti helyzetét, beépítési módját, technológiai kialakítását, a lakók igényeit megfelelően mérlegelő építészeti javaslatok a legértékesebbek. Mindezekre a tervpályázat több jó megoldást is felvetett. Rövid távon is eredményesen alkalmazhatók a kertépítészeti és az úgynevezett mikro-architekturális megoldások.

A tervpályázat két sajátos részfeladatával – a Gyevi temető hasznosításával és az autóbussz-végállomás környékének rendezésével – csak egyetlen vonatkozásban foglalkozunk. Ezek olyan – Tarján városrész adott területét érintő – egyedi építészeti, környezetki alakítási és forgalmi problémák, amelyeknek igazán egy

általánosítható tapasztalata van: minden sajátos környezeti elem, adottság különleges eszköz az építész, a városrendező kezében, amellyel nem élni, azt figyelmen kívül hagyni komoly szakmai tévedés, szűklátókörűség.

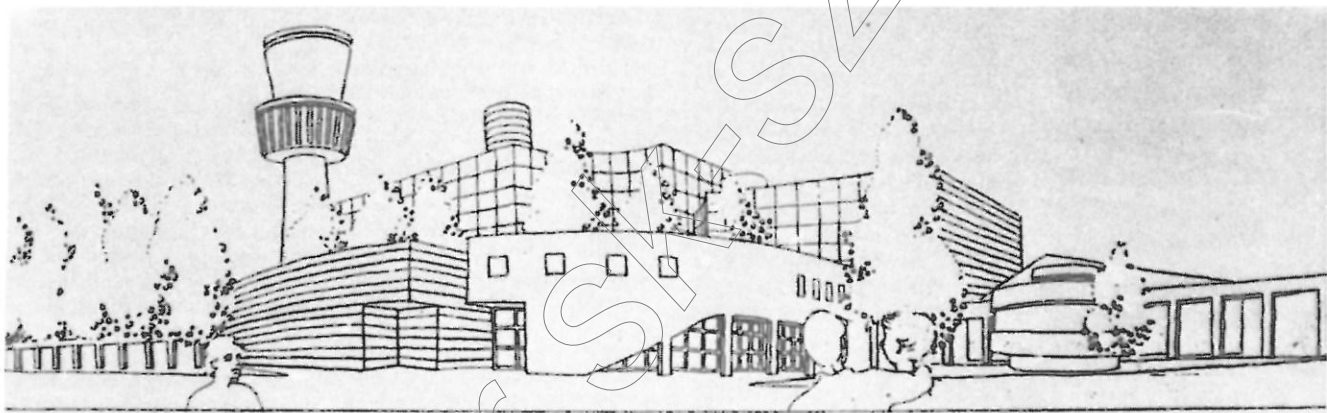
*
A Tarján városrész komplex továbbfejlesztésére és értéknövelő feltűjtésére kiírt tervpályázat nyertesei:

– A BUVATI tervezői: Dóczy Pál, Krikovszky Péter és munkatársai, illetve a

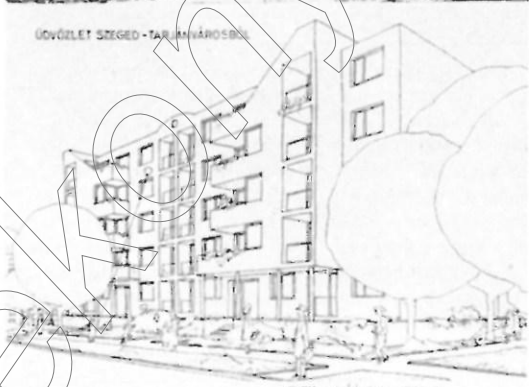
– TTI tervezői: Korényi András, Gelesz András és munkatársai,

– CSOMITERV tervezői: Nagy Imre és munkatársai.

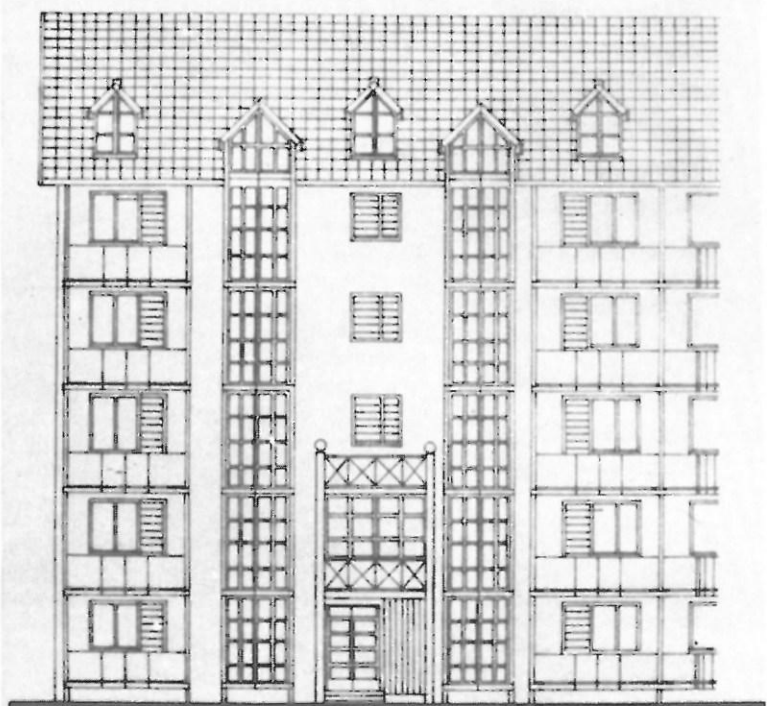
KOVÁCS IMRE

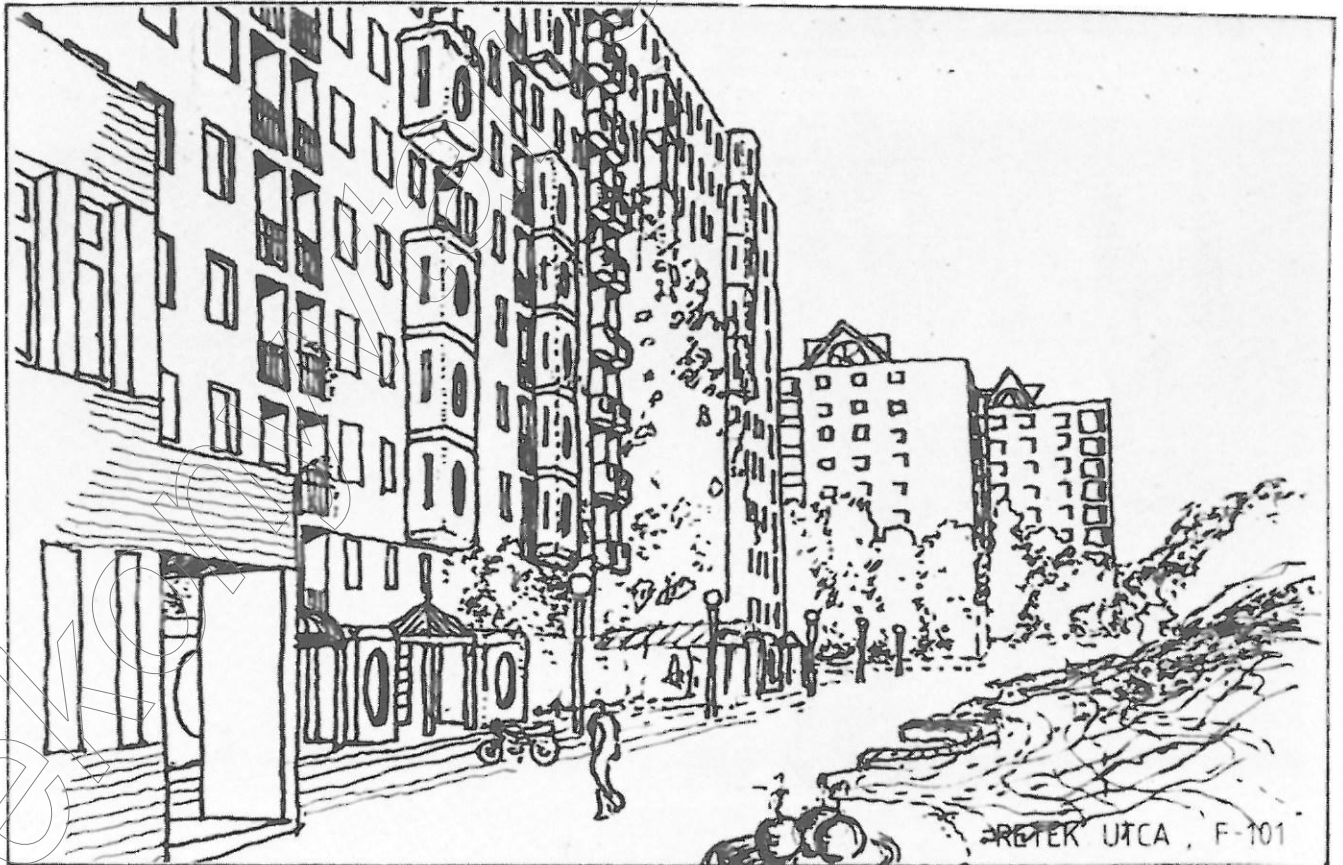
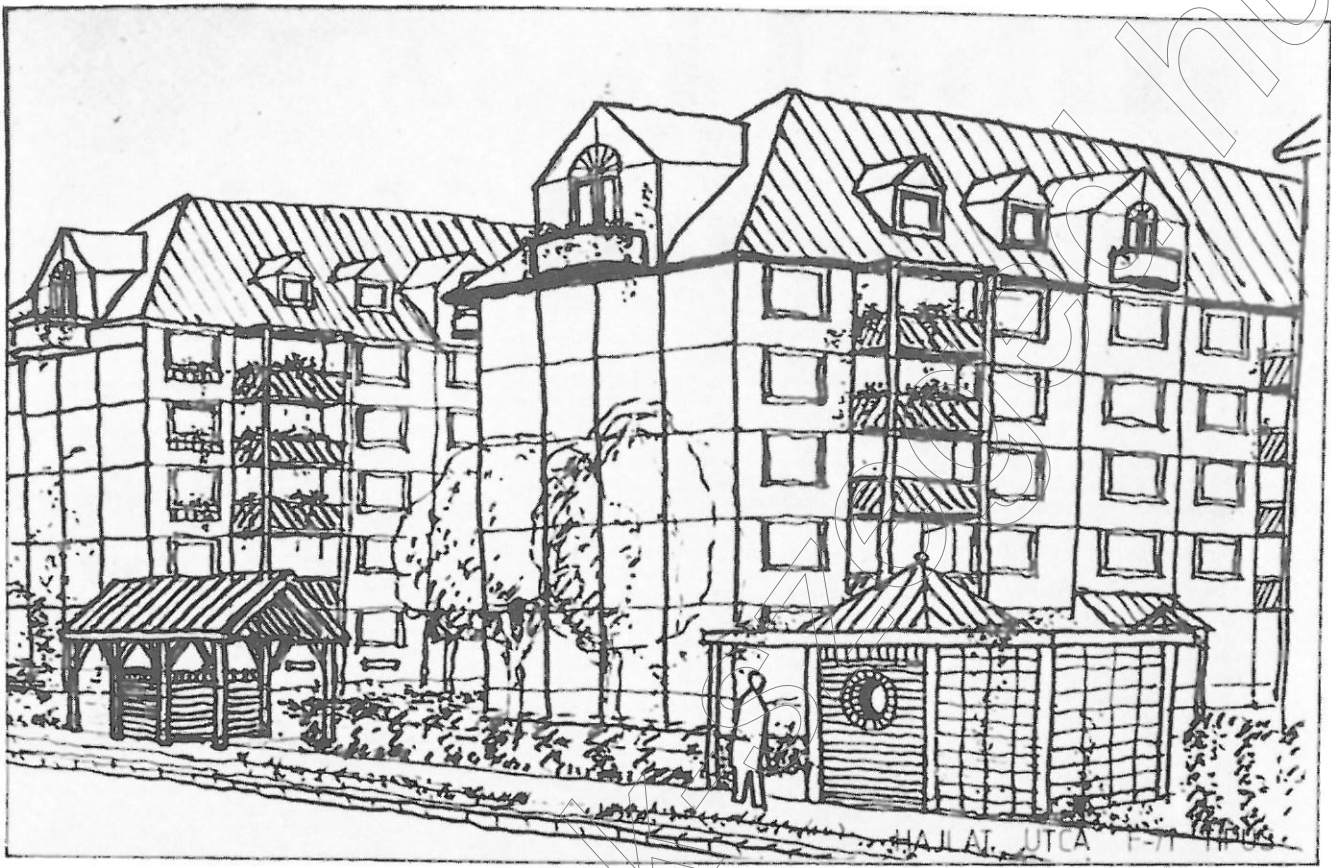
ÜÖVÖLET SZEGED - TARJÁN VÁROSRSZ

F-71 LAKÁRSZET TERV

Miből lesz a műemlék?

A műemlékvédelem hazai gyakorlatát számos elméleti és módszertani ellentmondás jellemzi már hosszabb ideje. Ezek egy része közismert – hitelesség, korhűség, új funkciók megtűrése, a hasznosítás korlátai, a helyreállítás igényessége és a pénzügyi források kölcsönhatása, a védelem jogi és tudati „eszközei” stb. –, ezért most szükíteni célszerű témánkat. A tevékenység egyik alapdokumentuma, a Velencei Karta egyebek mellett –, kissé leegyszerűsítve – így fogalmaz: *minden történeti városrész teljes egészében védett, illetve védendő*. Ha ez így van, akkor az egyes, objektumonkénti védelem gyakorlata és értelme legalábbis vitatható. A településstruktúra részeként ugyanis minden épület (emlékmű, szobor stb), eleve részesül(ne) az „áldásból”. Abból, amit minden kor a műemlékvédelemre szán, illetve amit szellemisége diktál és amit gazdasága megenged –, esetleg amit a társadalom kikényszerít. *Jellemzőnek azonban jelenleg még az egyedi, egyes épületekre kiterjedő műemlékvédelem tekinthető*. Mindaddig, amíg ez a rendszer fennáll, és egy új szellemű műemléki stratégia nem válik általánossá, ennek a fokozatos továbbfejlesztését lehet csak reálisan célul tűzni. Az alábbiakban ennek egy lehetséges változatát és a kiterjesztett védelem megvalósíthatóknak tűnő mértékét ismerheti meg az olvasó.

Szegeden az elmúlt év első felében vizsgáltuk felül a város műemléki helyzetét. (A munkáról a Szeged 1989/5-ös számában közöltünk összefoglalót.) Már a felülvizsgálat első lépéseit is úgy terveztük meg, hogy a hivatalos leltározás (adatellenőrzés, műszaki és funkcionális értékelés), valamint minősítés ne csak a 118

darab védett épületre, illetve objektumra terjedjen ki. *A hivatásos és amatőr munkatársak az általuk ismert összes, értékesnek – vagy érdekesnek – tartott emléket (házat, szobrot, emlékművet, műszaki létesítményt, különleges területet) számtításba vettek*. A hivatalos műemlékjegyzéken kívüliek többféle okból kerülhettek a figyelem és az érdeklődés középpontjába:

– egy részük a legtermészetesebb módon, koruknál fogva „érett” védendővé az elmúlt évtizedekben; (Ebbe a csoportba jellemzően az e században készült alkotások sorolhatók.);

– más részük egyszerűen csak visszakíváncozott megérdemelt helyére, korábbi státusába, ahonnan 20–30 évvel ezelőtt profán módon távolították el (pl.: a Vár vízirondellájának romja, Rozália kápolna, Gogol u. 20. alatti lakóház, Honvéd téri laktánya);

– jó néhány emléket és együttest a megváltozott, kevésbé merevszakmai szemlélet juttatott ebbe a pozícióba (pl.: a korábban nem kellően becsült eklektika értékelődött fel napjainkra);

– ugyancsak a szemléletváltozás, a védelem filozófiai határainak kiterjesztése miatt került a listára több, eddig kevéssé nem értékelt képzőművészeti alkotás, műszaki-történeti kuriózum, valamint összefüggő speciális terület. Olyan elemei a városnak, amelyek komplex jellegvédelmet igényelnek.

Összesen közel 150 darab alkotás került az osztályozatlan halmazba. Az előzetes elemzés és minősítés után a mellékelt, 105 tételből álló lista maradt fenn a szűrőn, várva mind a szakmai

hitelesítést, mind az esetleges kiegészítést, vagy korrekciót.

Az alkalmazott védettségi kategóriák a következők voltak:

M = műemlék (csak korhű, karakteres stílusjegyeket viselő építmények esetében javasolt).

MJ = műemlékjellegű (kisebb értékű, átalakított, hiányos, kortörténeti műemlék).

VK = városképi jelentőségű (a városképet egymagában is karakteresen meghatározó épület).

ÖVK = összevont városképi védelem (több, egymás melletti, önmagában kevésbé, de együttesen városképformáló épület esetében javasolt).

HV = helyi védelem (többnyire csak helyi értéket, illetve karaktert hordozó, összefüggő együttest nem alkotó, helyi védelemre érdemes épület, illetve objektum).

MK = műemléki környezet.

A felsorolásból, illetve a definíciók közül a „helyi (tanácsi) védelem” érdemel kiemlést és magyarázatot. Ezt a kategóriát nem ismeri sem a hatályos jog, sem a hétköznapi gyakorlat. Az ide utalt emlékek többsége abszolút mércével ítélve talán nem tekinthető kiemelkedően értékesnek. *A város szellemi örökségében azonban pótolhatatlan helyet foglalnak el és szűkebb, vagy tágabb környezetük minőségét alapvetően meghatározzák. Olyan színteljei (lehetnének) Szegednek, amelyek csak itt, és ránk jellemző. Helyreállításuk, jó karban tartásuk, illetve megőrzésük missziós feladat, teljesítése erkölcsi haszonnal is járna!*

A városi kórház és a rókusi templom a Kossuth Lajos sugárúton

Szeged város műemléki védelemre javasolt építményeinek jegyzéke 1989

A NAGY ÁRVÍZ (1879) ELŐTTI KORBÓL VALÓ ÉPÜLETEK

Műemlék jellegű védelemre javasolt: (MJ)

1. *Algyő, Kastélykert utca, Szent Anna rk. templom* szentélyének alapjai a 11. századból valók, tornya a 16. sz. elején épült, 1750-ben barokk stílusban felújították, 1936-ban épült modern kereszthajója egyes források szerint műemlék, de ennek a korábbi műemlékjegyzékben nincs nyoma.

2. *Szeged, Alsórakpart* – a vízirondella alapfalának maradványa. a Szegedi Vár délkeleti vízibástyája volt, 1545-ben épült, Szinán Kadzsa, a legnagyobb oszmán építőművész terve alapján, 20 átmérőjű, 15 magas volt, lebontották 1882-ben, az alapfalát kipótolta, felújította az ATIVIZIG 1975-ben, jelenlegi állapota újra rossz, rekonstrukcióra szorul, korábban műemlék volt (kb. 1960-ig).

3. *Kossuth Lajos sugárút 42.* – I. sz. városi kórház, volt ispotály épület, épült 1805-ben, Vedres István és Schwörtz János tervei szerint, felújították 1898–99-ben Vigh Albert terve alapján, jelenleg teljes belső rekonstrukciója folyik, nem volt védett.

Helyi védelemre javasolt (HV)

4. *Dáni utca 13–15.* – romantikus iker-lakóházak az 1860-as évekből, földszintesek az ívelt kapubejárók befalazva, felül ablakosítva, alul vízszintes záródású ajtókkal, a 15. sz. ház jobb, a 13. sz. avult állapotban, helyreállításra szorul.

5. *Kárász utca 15.* – volt Herczel Fülöp (orvos) háza földszint+I. emeletes, 1870 körül épült koraeklektikus lakóház, volt kávéház, fényképészműhely, a Bethlen-kör itt működött, IKV kezelésű, benne a Református Egyházközség, védve nem volt.

6. *Gogol u. 20.* – Farkas-ház alagsor+magasföldszintes, romantikus lakóház, az 1860-as évekből, homlokzatát 1961-ben újították fel, műemlékjellegű volt 1960-ig.

EKLEKTIKUS ÉPÜLETEK

1880–1910 KÖZÖTT:

Műemlék jellegű, védelemre javasolt (MJ)

1. *Lechner tér* – Rozália kápolna az eredeti barokk kápolna 1704-ben a templomtéren állt, újjáépítették neobarokk stílusban, 1880-ban, Nedtvich Gusztáv terve alapján, 1929-ben helyezték mai helyére, kezelője a Görög katolikus Egyházközség, műemlék jellegű volt 1965-ig.

2. *Kálvin tér* – Református („kakasos”) templom 1884-ben épült, Schulek Frigyes terve alapján, északnémet-neogót stílusban, orgonáját a pécsi Angster cég készítette 1894-ben, kezelője a Kálvin téri Református Egyházközség, már 1962-ben javasolták műemlék jellegű védelmére.

Városképi védelemre javasolt (VK)

3. *Honvéd tér 6.* – volt honvédlaktanya (Partizán u. 17.)

magasföldszint+I. emeletes, négy utcára néz, 1883-ban épült, Bachó Viktor terve alapján, koraeklektikus, 1945-ig laktanya volt, az 1950-es években lakóházzá alakították, jelenleg az IKV váltólakásai

vannak benne, városképi jelentőségű volt 1965-ig, a tábla jelenleg is erre utal.

4. *Lenin körút 24.* – városi gőzfürdő (gőz-, kád- és gyógyfürdő), 1896-ban épült, Steinhardt Antal és Lang Adolf tervei alapján, neoreneszánsz stílusban (Tripoliszt idézi), 1909-ben átépítették, kezelője a Szegedi Vízművek és Fürdők, jelenleg igen rossz állapotban van, védve nem volt.

5. *Marx tér 7.* – Élelmiszeripari Főiskola (Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem), volt Fa- és Fémipari Szakiskola 1896-ban épült, Vigh Albert tervei szerint, földszint+II. emeletes, nem volt védett.

6. *Kossuth Lajos sugárút 15.* – volt Tűzoltólaktanya, jelenleg Mentőállomás. 1898-ban épült, Tóth Mihály terve alapján, nem volt védett.

7. *Indóház tér* – Szeged Állomás – „Nagyállomás” 1902-ben épült, Pfaff Ferenc terve szerint, jellegzetes Monarchia-beli állomásépület, jelenleg felújítás alatt áll.

8. *Szt. Rókus tér* – Rókusi rk. templom 1909-ben épült, Aigner Sándor–Rainer Károly tervei alapján, kivitelezte Raichl J. Ferenc, neogót stílusú, az oltárokat és a templom mellett álló majolika Mária-szobrot a pécsi Zsolnay Gyár készítette, kezelője a Rókusi R. K. Egyház, az 1980-as években felújították, nem volt védett.

Összevont városképi védelemre javasolt (ÖVK)

9. *Klauzál tér DNY-i térfala* – Kelemen 6–8. utcakép – Klauzál tér 4. (Kígyó utca 2.) – Ströbl-ház, volt kávéház, jelenleg lakóház (földszint+I.) földszintjén a Budapesti Bank Rt., 1882-ben épült, fszt. I. emeletes épület, legutoljára 1977-ben újították fel, kezelője a Szegedi IKV, védett városkép része volt 1965-ig, az épület falán lévő tábla szerint ma is az.

10. *Klauzál tér 6.* (Kárász utca 6.) – Gál Ferenc-ház 1884-ben épült, földszint+II. szintes lakóház, Schweighardt Géza tervei alapján, 1969-ben felújították, kezelője IKV, védett városkép része volt 1965-ig, a Klauzál tér 4. sz. házban lévő tábla szerint ma is az.

11. *Klauzál tér 8.* (Kelemen utca 8.) – Lengyel Lőrinc palotája 1883-ban épült földszint+II. szintes lakóház, Fellner Ferdinánd és Helmer Hermann tervei alapján, legutoljára 1987-ben újították fel, kezelője az IKV, védett városkép része volt 1965-ig, falitábla szerint ma is az.

12. *Kölcsey utca 1.* (Kelemen utca 6.) – Royal Szálló 1894-ben épült, földszint+II. szintes szálloda, Baumgarten Sándor terve alapján, késő eklektikus, az 1970-es években a Kölcsey utca felől új szárnyal bővítették, földszintjén kávéházi bár, a szomszédos Lengyel-palotával összefüggő városképi védelmet igényel.

A Széchenyi tér összevont városképi védelemre javasolt épületei keleti térfal:

Széchenyi tér 1. „Főposta”, védett: ÖVK

Széchenyi tér 2. „Déry-palota”, védett: ÖVK, de csak a Vár utca felől (Vár utca 7.).

13. *Széchenyi tér 2/A.* – eklektikus lakóház, földszint I. emeletes, épült 1885-ben, a Főposta épületen elhelyezett tábla szerint a tér egész keleti térfalának együtt védett városkép, műemlékjegyzékben még nem szerepelt, kezelője az IKV.

14. *Széchenyi tér 3.* – késő eklektikus lakóház, eredetileg a Magyar Hitelbank háza, földszint+I. emeletes, 1897-ben épült, kezelő: IKV.

Földszinten: Városellátó Közös Vállalat élelmiszerboltja, fodrász, a tér k-i térfalával együtt védelemre javasolt.

Széchenyi tér 3/A. (Wesselényi utca 6.) – Tisza Szálló, védett: ÖVK, de csak a Wesselényi utca felől.

Széchenyi tér 4. (Wesselényi utca 3., Vörösmarty utca 4.) – „Igazságügyi palota” – Bfróság, védett: ÖVK, de csak a Wesselényi és Vörösmarty utcák felől.

északi térfal:

15. *Széchenyi tér 5.* – eklektikus lakóház, földszint+II. emeletes, 1884-ben épült, értékes öntöttvas kapudísz, udvarán régi kút van, kezelője: IKV, fűdémcsere felújításra szorul. Földszinten tejivó, ügyvédi mk., üzlet, nem volt védett.

16. *Széchenyi tér 6.* (Horváth M. utca 10.) – Balogh János-ház, eklektikus, földszint+II. szintes lakóház, 1883-ban épült, Bachó Viktor terve alapján, 1954-ben emeletet építettek rá. Földszinten: sörbárak, élelmiszerboltok, emeleten: Csongrád megyei Kieg. Pk., nem volt védett.

Széchenyi tér 7. (Takarékutca 7.) – „Takarékpénztárház” szecessziós, VK-védelemre javasolt, lásd szecessziós épületeknél.

Széchenyi tér 8. (Lenin körút 26.) – Jerney-ház, eklektikus lakóház, városképi jelentőségű.

nyugati térfal:

Széchenyi tér 9. (Bajcsy-Zs. utca 2–4.) – Zsótér-ház, klasszicista, műemlék.

Széchenyi tér 10. (Bajcsy-Zs. utca 6–8.) – Városháza, eklektikus, műemlék jellegű.

Széchenyi tér 11. (Bajcsy-Zs. utca 10–12.) – „Bérház”, tanácsi hivatal, városképi jelentőségű.

Széchenyi tér 12. (Károlyi utca /A., 2/B.) – Lakóház az 1930-as évekből, nem védett. Földszinten: Magyar Hitelbank Rt.

Széchenyi tér 13. (Bajcsy-Zs. utca 16.) – Grün Orbán-ház, empire lakóház, műemlék jellegű.

Széchenyi tér 14. (Nagy J. utca 1.) – „Prosznitz-ház, eklektikus, tanácsi védelemre javasolt, lásd ott.

déli térfal:

Széchenyi tér 15. (Klauzál tér 3.) – Kiss Dávid-ház, koraeklektikus, városképi jelentőségű.

Széchenyi tér 16. – eklektikus lakóház, tanácsi védelemre javasolt, lásd ott.

Széchenyi tér 16. – eklektikus lakóház, tanácsi védelemre javasolt, lásd ott.

Széchenyi tér 17. (Klauzál tér 1.) – Új Zsótér-ház, eklektikus, műemlék.

A Lenin körút összevont városképi védelemre javasolt épületei:

17. *Lenin körút 14.* – Vass-ház, földszint+I emeletes, koraeklektikus lakóház, 1883-ban építette Erdélyi Mihály, kezelője: IKV; felújították 1975-ben, 1965-ig műemlék jellegű volt.

18. *Lenin körút 16.* – Evangélikus templom és paplak, neoromán, 1882-ben épült, Porzolt Ernő és Halmay Andor terve alapján, nem volt védett.

19. *Lenin körút 43.* – volt Bohn-féle internátus, ma a Postaigazgatóság irodái, földszint+II. szintes, koraeklektikus épület az 1880-as évekből, városképi jelentőségű volt 1965-ig.

20. *Lenin körút 15.* – a Postaigazgatóság régi épülete, ma az igazgatóság irodái, földszint+II. szintes, későeklektikus épület 1903-ból, városképi jelentőségű volt 1965-ig.

21. *Lenin körút 51.* (Mikszáth Kálmán utca 2.) – Ivánkovics-ház, földszint+II. szintes, eklektikus lakóház, 1892-ben építették, 1967-ben emeletet építettek rá, földszinten: Alföldi Ruhaház, cipőbolt, 1965-ig műemlék jellegű volt, a Lenin körút 53. sz. házon lévő tábla szerint védett városkép része.

22. *Lenin körút 53.* (Attila utca 1.) – Deutsch-ház, földszint+II. szintes, koraeklektikus lakóház, 1881-ben épült, 1962-ben emeletet építettek rá, 1965-ig védett városkép része volt, a falán lévő tábla szerint még ma is az. Földszinten: Hangulat (azelőtt) Jégkunyhó eszpresszó, bár.

23. *Lenin körút 55.* (Attila utca 2.) – Fournier-ház, földszint+I. emeletes, eklektikus lakóház, 1884-ből, földszinten ÁG élelmiszerbolt, 1965-ig védett városkép része volt, tábla most is erre utal.

24. *Lenin körút 57.* – Weisz-ház, földszint+I. emeletes, eklektikus lakóház 1880-ból, földszinten: Herbária Gyógynövénybolt, Mértékhiitelesítő Iroda, 1965-ig védett városkép része volt, tábla most is erre utal.

Helyi védelemre javasolt eklektikus épületek (HV)

25. *Széchenyi tér 14.* (Nagy J. utca 1.) – Prosznitz Mihály-háza. Földszint+I. emeletes, eklektikus lakóház, 1882-ben épült, Bachó Viktor–Erdélyi Mihály terve alapján, földszinten: Aranypók divat-áru és más üzletek, kezelője: IKV, nem volt védett.

26. *Széchenyi tér 16.* (Kárász utca 2.) – Eklektikus lakóház, földszint+II. szintes, 1880-ban épült, földszinten: volt „Stüher” édességbolt, egyéb üzletek, kezelője: IKV, nem volt védett.

27. *Zrínyi utca 5.* (Eötvös utca sarok) – Fellegi-ház, eklektikus, földszint+I. szintes lakóház, 1883-ban épült, értékes fakapu betétráccsal, IKV kezelésű, pincében a Pagoda Étterem, 1965-ig műemlék jellegű volt.

28. *Árpád tér 2.* – volt Belvárosi Elemi Iskola, ma a JATE Kalmár László Kibernetikai Laboratóriuma, földszint+I. emeletes, eklektikus épület, 1883-ban épült, Tóth Károly terve alapján, nem volt védett.

29. *Dugonics tér 12.* – volt Szegedi Napló (Engel Lajos) háza (tisztviselőház), ma JATE Közművelődési Titkársága, könyvesbolt, magasföldszintes, eklektikus épület, 1884-ből, jelentős helytörténeti értékű, nem volt védett.

30. *Roosevelttér 14.* – Wodiáner-ház, földszint+II. szintes, eklektikus lakóház, 1883-ban épült Petschacher Gusztáv terve alapján, földszinten: Halászcsárda (Sótartó), vízirendészet, IKV kezelésű, nem volt védett.

31. *Lenin körút 39.* (Kossuth Lajos sugárút 1.) – Kirschner (Bruckner)-ház, földszint+II. szintes, koraeklektikus lakóház, 1883-ban épült, Hoffer Károly tervezte, emeletet építettek rá 1967 körül; 1976-ban homlokzatát felújították, kezelője az IKV. Földszinten: vasbolt (volt „Bruckner-sarok”), fodrász, 1965-ig műemlék jellegű volt.

32. *Lenin körút 73.* – Doránszky-ház. Földszint+II. szintes, eklektikus lakóház, 1880-as években épült, 1968-ban építették a felső emeletét, városképi védelem alatt állt 1965-ig. Földszintjén: ügyvédi munkaközösség.

33. *Lenin körút 79.* (Petőfi Sándor sugárúti sarok) – Tukata-ház, volt zeneiskola, konzervatórium, ma Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola szegedi tagozata. Földszint+I. emeletes, eklektikus épület 1882-ből, nem volt védett.

34. *Londoni körút 1.* – volt Negyvenhatosok Laktanyája, ma IKV váltólakás, – bérház. Földszint+II. emeletes, eklektikus lakóház, 1882-ben épült, 1980–83-ban felújították, nem volt védett.

35. *Kossuth Lajos sugárút 72.* – volt Dohánygyár, ma ruhadaráló, tűztornyos 1891-ben épült, tervezte Zóbel Alajos, nem volt védett.

36. *Horváth Mihály utca 2.* (Deák Ferenc utca sarok) – volt Baross Gábor gyakorló gimnázium, ma Vedres István Építőipari Szakközépiskola, földszint+II. emeletes, eklektikus iskolaépület, 1894-ben épült Meixner Károly–Nagy Béla tervei alapján. Nem volt védett.

37. *Kelemen utca 3.* – Hági Étterem, Söröző. 1894-ben épült, eklektikus étterem, felújították, kibővítették az 1970-es évek végén, nem volt védett. Kezelője: IKV, Csongrád Megyei Vendéglátóipari Vállalat.

38. *Kárász utca 11.* (Kölcsey utca sarok) – volt Szegedi Kézműves Bank székháza, ma lakóház, és a TIT szervezetének ad otthont, földszinten: Korzó Imbissz presszó, 1896-ban épült, eklektikus épület, homlokzatát 1988-ban felújították. Kapujának kovacsoltvas betétje értékes (Kónya György műve).

39. *Április 4. útja 44.* – MÁV Nevelőotthon, földszint+II. szintes, eklektikus épület, 1896-ban épült, nem volt védett.

40. *Kálvin tér 6.* – volt Szabadkőműves páholy épülete, ma Balázs Béla úttörőház (egy ideig az MSZMP városi bizottság székháza volt), 1898-ban épült, eklektikus, nem volt védett.

41. *Április 4. útja 6.* – Juhász Gyula Tanárképző Főiskola épülete. Földszint+II. szintes iskolaépület, 1899-ben épült, Baumgarten Sándor terve alapján, nem volt védett.

42. *Újszegedi Népliget* (Torontál tér) – újszegedi Szent Erzsébet rk. templom. 1909-ben épült, neogótikus stílusban, Wihart Ferenc terve alapján.

SZECESSZIÓS ÉPÜLETEK (1900–1930)

Műemléki védelemre javasolt (M)

1. Jósika utca 8.– új Zsinagóga, mór-szeccszíós 1903-ban épült Baumhorn Lipót tervei alapján, felújították 1987–1989 között. Kezelője: Izraelita Hitközösség, nem volt védett.

Műemlék jellegű védelemre javasolt (MJ)

1. *Szent István tér* – 1000 m²-es víztorony, szeccszíós-konstruktivista, a második hazai vasbeton víztorony, 1904-ben épült Zielinsky Szilárd terve alapján, kivitelezte: Korb Flóris. Kezelője: Szegedi Vízművek és Fürdők, felújításra szorul.

Városképi jelentőségű védelemre javasolt (VK)

3. *Dózsa utca 2.* – Deutsch-palota, földszint+II. szintes lakóház, magyaros – szeccszíós, 1900-ban épült, Lechner Ödön terve alapján, értékes fakapu-betétráccsal, földszinten: Szegedi SC sportklubja.

4. *Deák Ferenc utca 4.* – Wolf-ház, földszint+II. szintes, eklektikus lakóház, 1890-es években épült, Erdélyi Mihály terve alapján, földszinten: HBH Bajor Söröző, a két, egy telken álló épület kezelője IKV, együttesen újították fel 1988-ban, védve nem voltak, a Deák Ferenc utcai oldal a Deák Ferenc utca 6. számtól kezdve összevont városképi védelem alatt áll, ehhez kapcsolandó a Deák Ferenc utca 4. számú épület.

5. *Széchenyi tér 7.* (Takaréktár utca 7.) – volt Csongrád-Szegedi Takarékpénztár épülete, ma OTP Csongrád megyei Igazgatósága és lakóház, földszint+II. szintes, szeccszíós lakóház, 1904-ben épült Baumhorn Lipót terve szerint, kovácsoltvas kapuját Kónya György készítette, kezelője: IKV, állapota megfelelő, 1976-ban újították fel, nem volt védett.

6. *Takaréktár utca 8.* (Horváth Mihály utca 9.) VK – Leinzinger, illetve „vasaló”-ház (alaprajza után). Földszint+III. szintes, szeccszíós lakóház, kovácsoltvas kapuval, 1905-ben épült, 1983-ban felújították. Földszinten: Széchenyi Gyógyszertár, kezelője: IKV, nem volt védett.

7. *Hunyadi János sugárút 2.* (VK) – Vadász-ház, volt bérház, kollégium, Ságvári Endre Gimnázium épülete, 1910-ben épült, magyaros-szeccszíós stílusban, Raichle J. Ferenc terve alapján, 1987-ben felújították.

8. *Kárász utca 16.* (Somogyi utca 21.) – Ungár-Mayer-ház („Somogyi udvar”) – Földszint+III. szintes, szeccszíós lakóház, az első szegedi vb. szerkezetű lakóház, 1911-ben épült, tervezte: Magyar Ede, részlettervek: Sebestyén Endre. Földszinten: könyvesboltok, „Viva” ételbár teljes felújítás 1965-ben, homlokzat 1980-as években, kezelője: IKV, nem volt védett.

9. *Kálvin tér 2.* – Református palota. Földszint+III. szintes, szeccszíós lakóház, mozaikdíszes homlokzat szobrokkal, kovácsoltvas kapuval, 1911-ben épült Magyar Ede terve szerint. Kezelője: IKV, felújítás alatt áll.

10. *Lenin körút 20.* (Arany János utca 17.) – Gróf-palota (Gróf Árpád ügyvéd háza volt). Földszint+III. szintes, szeccszíós lakóház, magyaros motívumokkal díszített, északnémet reneszánsz stílusú, 1913-ban épült, Reichle J. Ferenc terve alapján, értékes lépcsőkorláttal, szeccszíós felvonóját elrontották, földszinten élelmiszerbolt, orvosi ügyelet, bútorbolt. Kezelője: IKV, felújították: 1978-ban.

11. *Útörő tér 7.* – volt hadikórház, egyetemi klinika, ma Déri Miksa Gépipari Szakközépiskola, 1914-ben épült, szeccszíós, Orth Ambrus–Somló Emil tervei alapján, megfelelő állapotú.

12. *Dóm tér 15.* (Somogyi utca 6.) – Belvárosi plébánia és lakóház, földszint+II. szintes, szeccszíós-neoromán épület, 1920-as években épült Ottovay István terve szerint, kezelője: IKV, 1976-ban felújították, OMF szerint nem védett, VB. Hivatala szerint védett (VK).

A Szent István téri víztorony

A városi gőzfürdő a Lenin körúron

Összevont városképi védelemre javasolt (ÖVK)

13–14–15 *Bercsényi utca 13., 15., 17.,*

Földszint + II szintes, összefüggő utcakepet alkotó szecessziós épületsor (majolikaburkolat) a 17. sz. ház 1910 körül épült Raichle J. Ferenc terve alapján, jó állapotúak.

Helyi védelemre javasolt (HV)

16. *Tömörkényi u. 1.* – volt Leányliceum, ma Tömörkényi István Gimnázium. 1902-ben épült, magyaros szecessziós stílusban, földszint+I. emeletes, Baugarten Sándor terve szerint (pirosteéglás burkolat) kezelő: Városi Tanács V. B. Műv. Oszt.

17. *Gutenberg utca 20.* – Zsidó Hitközség és lakóház, földszint+II. szintes, klinkertéglás, 1903-ban épült, Baumhorn Lipót tervezte.

18. *Tábor utca 5.* (Bartók tér 1.) Goldchmitt György háza, földszint+II. szintes, szecessziós lakóház, 1905-ben épült, Magyar Ede terve alapján, 1961-ben emeletet építettek rá, gazdagon díszített kapualj, kezelő: IKV, homlokzatát az 1980-as évek elején felújították.

19. *Hajnóczy utca 4.* – Hont Ferenc szülőháza, földszint+II. szintes, díszes, szecessziós lakóház, 1905 körül épült, díszes kovácsoltvas kapuval és erkélykorláttal, kezelője: IKV, jelenleg felújítás alatt áll.

20. *Április 4. útja 4.* – volt DEMKE palota, ma JATE kollégiumok (Iryni J–József A. kollégium) 1907-ben épült, Kátay Pál terve szerint, eredeti szecessziós homlokzatát a Hősök kapujának építésekor 1937-ben, Pogány Móric terve alapján leegyszerűsítették, a Hősök kapuján helyezték el Lóte Éva honvédszobrát, a kapu belsején lévő Aba-Novák Vilmos freskókat az 1950-es években bevakolták. A kollégiumok jelenleg felújítás alatt állnak.

21. *Szent György tér 7.* – Dózsa György Általános Iskola, földszint+II. szintes, szecessziós, klinkertéglás iskolaépület, homlokzatán Dózsa-fejjel, és a régi város címerrel. 1907-ben épült, Ottavay István terve szerint (helyén állt 1907-ig a középkori Szt. György templom, alapjai az iskola udvarán rejtőznek). Kezelő: Szeged Megyei Városi Tanács V. B. Műv. Oszt.

22. *Lechner tér 2/A.*

23. *Lechner tér 2/B.* – Földszint+I. szintes, szecessziós lakóházak, klinkertéglás, majolikás homlokzattal, 1910-ben épültek, Kátay Pál tervezte őket.

24. *Tolbuhin sugárút 21.* – Szecessziós, rokonjegyeket mutató, egy időben épült.

25. *Tolbuhin sugárút 25.* – Magasföldszintes lakóházak, díszes homlokzatú (virágmintás) rajzolatokkal, kicsingő szarufavéges, jó állapotú tetőszekekkel, „nedves” kapus bejáratokkal, 1910-es években épültek.

26. *Dugonics tér 11.* Müller (Forbáth)-ház, földszint+III. szintes, szecessziós lakóház, egykorú felvonóval, 1911-ben épült Baumhorn Lipót terve szerint, földszinten: bútorbizományi áruház, kezelője: IKV, állaga megfelelő.

27. *Kígyó utca 1.* – Keleti-palota. Földszint+III. szintes, szecessziós lakóház, 1911-ben épült. Ottavay István tervezte, földszinten: több üzlet, kezelője: IKV, felújítás alatt áll.

28. *Lenin körút 109.* – Márcer-ház, volt lakóház, ma SZOTE könyvtára, földszint+I. szintes, szecessziós épület, 1911-ben épült, terveztek Tóbiás-Piok, megfelelő állapotú.

29. *Ady tér (Egyetem utca 2.)* – volt leszámító hivatal, ma JATE bölcsészkar épülete. Földszint+III. szintes neoromán épület nagy lépcsőházakkal, két belső udvarral, 1912-ben épült Ottavay István–Vünlker Imre tervei szerint, 1930-ban Rerrich Béla tervei szerint átalakították, megfelelő állagú.

30. *Torontál tér* – Vakok Intézete, földszint+I. szintes, szecessziós épület, 1912-ben épült, Hajós–Villányi terve alapján, jellegzetes városképi elem az újszegedi hídfőben, állaga megfelelő.

31. *Bolyai utca 17.* – Herczeg-ház, földszint+I. szintes, erdélyi hagyományörző elemeket tartalmazó, szecessziós lakóház, Magyar

Ede terve alapján készült 1912-ben (zárt erkélyes, U-alakú épület, függőfolyosóval) jó állagú.

32. *Odesszai körút 31.* – volt szerb-bánáti internátus, ma védőnőképző (Orvostovábbképző Egyetem Egészségügyi Főiskolai/Kar Védőnőképző szak szegedi kihelyezett tagozata). Földszint+II. szintes, szabadon álló épület, szecessziós, 1914-ben épült, belsejét 1938-ban Kovács István terve alapján átalakították, megfelelő állagú.

33. *Odesszai körút 38.* – volt Katolikus Tanítóképző, ma Rózsa Ferenc Szakközépiskola épülete. Földszint+II. szintes, szecessziós iskolaépület, 1914-ben épült, 1980-as években átalakították, felújították.

34. *Komócsin Zoltán tér 10.* (Dugonics utca) – „városi bérház”, földszint+III. szintes, kécsi szecessziós-premodern lakóház, három utcára néz, 1928-ban épült Sebestyén Endre és Kövér Béla tervei szerint. Kezelője: IKV, állaga megfelelő.

35. *Horváth Mihály utca 3.* – volt Ipartestületi Székház, ma a Szegedi Nemzeti Színház Kisszínháza. 1929-ben épült Ottavay István terve szerint, homlokzatán Bakonyi Viktor Géza és Härtner Alfréd épületdíszítő szobrai, kőműves, kovács, bognár, csizmadia, színház céljaira az 1960-as években átalakították, az 1970-es években felújították, tetőfelújítása most fejeződött be.

MODERN (PREMODERN ÉPÜLETEK)

1930–1945 KÖZÖTT

Műemlék jellegű védelemre javasolt:

1. *Bercsényi utca 4.* – Bauhaus-ház, földszint+I. szintes társasház, 1933-ban épült Molnár Farkas terve alapján, sima homlokzata, nagy ablakai a Bauhaus-iskola nyomán készültek.

2. *Lenin körút 89.* (Honvéd tér) – Új református templom 1941-ben épült Borsos József terve alapján, sötét klinkertéglás, egytornyú templom, kezelő: Honvédtéri Református Hitközség, megfelelő állagú.

Helyi védelemre javasolt (HV)

3. Horváth Mihály utca 5. – volt iparcarnok, ma a Móra Ferenc Múzeum Képtára. 1936-ban a Bauhaus jegyében készült Sebestyén Endre terve szerint, sima, műkőborítású homlokzatán nagy ablakok, valamint a Vásárhelyi Majolikagyárban készült, férfi- és nőalakot ábrázoló domborművek, megfelelő állagú.

Védelemre javasolt szobrok, síremlékek

Műemlék jellegű védelemre javasolt:

1. *Belvárosi temető* – Korda-mauzóleum, klasszicista síremlék, 1837-ben készült, Vedres István tervezte.

2. *Dugonics tér – Dugonics András szobra*
Romantikus mű, a város első köztéri szobra, 1876-ban állították föl, eredetileg a Főreáltanoda épülete előtt állt, Izsó Miklós alkotása, Huszár Adolf fejezte be, fehér márványtalapzaton másfélszeres méretű bronzszobor, 1965-ig városképi jelentőségű védelem alatt állt.

3. *Várkert, Vármaradvány* – Erzsébet királyné szobra, klasszicizáló stílusú carrarai márványszobor, 1907-ben készítette Ligeti Miklós, eredetileg a városháza udvarán állt, 1965-ig műemlék jellegű volt.

4. *Dóm tér – Szentháromság-szobor* – 1896-ban még a régi Templom téren állították föl Küllő Miklós alkotását, homokkőből készült, állaga közepes, nem volt védett.

Városképi jelentőségű védelemre javasolt

5. *Klauzál tér – Kossuth Lajos szobra* romantikus bronzszobor, mészkő talapzaton, mellékalakokkal, 1902-ben állították föl, az ország első Kossuth-szobrai közül való, Róna József alkotása.

6. *Aradi vértanúk tere – II. Rákóczi Ferenc szobra.* Neobarokk, mészkö talapzaton, bronz lovas szobor, 1912-ben készült, ifj. Vass-György műve, eredetileg a Széchenyi téren, a Zsótér-ház előtt állt.

7. *Széchenyi tér – Széchenyi István szobra.* Akadémikus alkotás, carrarai fehér márványból, 1914-ben állították föl, Stróbl Alajos műve.

8. *Széchenyi tér – Vásárhelyi Pál szobra.* Az ország első köztéri mérnök szobra, 1905-ben állították föl. A főalak Mátrai Lajos, a mellékalakok Pásztor János munkája, romantikus mű, talapzatán az 1970. évi elhárított árvíz szintje.

9. *Széchenyi tér – a két Tisza: áldáshozó és romboló Tisza-szobra,* a két neobarokk bronzszobor eredetileg a „Balatoni Sellők” címet viselte, Tihanyba szánták, a szökőkúttal kombinált szobrokat Pásztor János alkotta, 1930-ban állították fel.

Helyi védelemre javasolt

11. *Népliget – a Korsós lány szobra*

1888-ban az Anna-kúthoz készült, később az újszegedi Ligetben állították föl, a közelmúltban felújították.

12. *Aradi vértanúk tere – a Szőregi csata (1849. aug. 5.) emlékosztala.* 1896-ban állították föl a 9 méter magas márványoszlopot, készítette a Fischer János fiai kőfaragó cég.

13. *Tanácsköztársaság útja – Dankó Pista szobra.* A szegedi dalköltő szobra a világ egyetlen cigányszobra, a rózsaszínű márványból készült szobrot 1912-ben állították föl, Margó Ede alkotása.

14. *Szentmihálytelek – Nepomuki Szent János szobra.* 1700-as évek végéről való, barokk kőszobor, Aisenhut József műve.

A Kálvin téri református templom

EGYÉB VÉDENDŐ LÉTESÍTMÉNYEK,

MŰTÁRGYAK

Helyi védelemre javasolt (HV)

1. *Tápé, Öregtemető – a kármelhegyi Boldogasszony tiszteletére* 1880-ban épített kápolna, népi barokk mű, faragott faszoborral, szentképekkel, haranggal, mellette az egykori „kudusok háza”, az épületek körül a lezárt temetőben katolikus temetőmúzeum alakítható ki. Kezelője: a Tápéi rk. Egyházközség.

2. *A „Körtöltés”,* másodfokú árvízvédelmi lokalizációs védmű, 1879–1909 között épült, hossza csaknem 12 km, külsején 40 cm vastag téglalburkolat. A város árvíz utáni újjászülésétének egyik legjelentősebb mérnöki alkotása.

3. *A „Vastányérok”,* azaz háromszögelési alappadok az 1880-ban létesített mintegy 45 db vasasztal a város csaknem minden pontján állott, a víz utáni geodéziai felmérésekhez használta Halácsy Sándor földmérő. Már csak 4–5 van belőlük (Széchenyi tér, Vám tér, Úttörő tér, Rákóczi tér, Vadkerti tér), műszaki-helytörténeti emlékek.

Speciális helyi (területi) védelem

Kiterjedne a Belváros teljes – Kiskörút és Tisza által határolt – területre. Vonatközna – az egyes épületek, szobrok, vagy városképi együttesek mellett – a városrész utca- és térstruktúrájára, a morfológiára, a sziluettre, a növényzetre, utcabútorozásra, stb.

*

A javaslat összeállításában dr. Bányai Jenő, Iván Mónika, Firták Zoltán és T. Knótk Márta működött közre. Mindannyiuk önzetlen segítségét ezúton is köszönöm.

Kérem a tisztelt Olvasót, hogy a javaslattal összefüggő észrevételeit, kritikáit, kiegészítéseit juttassa el a szerkesztőségbe. Csak támogatásuk esetén lesz remény városunk építészeti arculatának fokozatos nemesítésére.

KISS LAJOS
városi főépítész

A nemrégiben kiürített tűzoltóaktanya

Molnár Farkas Bauhaus-háza a Berzsényi utcában

AL KASS

Lehet, hogy a mai szegediek számára A KASS már nem mond semmit. Olyan fiatalok, s az épület oly régóta árválkodott pusztulásra ítélve. Legendái azonban maradtak még Hungária korában, koldusgúnyájában és főnix-reményében is. Nemcsak különleges eleganciáját, európai miliót dicsérték a századfordulón, de szellemi értékeit is. Hiszen a fokhagymás flekken felséges illata és az óborok nemes íze világhíres zenekarok muzikájára lengett az asztalok fölött; a biliárdgolyók koppánása közepette körülrajongott színésznők libbentek át szalon félhomályában; az asztaltársaságokban nemcsak a városi pletykák terebélyesedtek, de maradandó versek születtek, újságok oldalai formálódtak, dalok kottafejei pötytyentek az ötvonalas papírlapokra.

Amikor ezek a sorok fogalmazódnak – 1989. decemberének végén – két éve annak, hogy egy dűlledezőben lévő, híres szegedi épület ösztöretét tetőcserepin át nemcsak a hólé csurgott be, hanem némi reménység is becsillant. Viszonylag szükséges hírt jelent meg a Délmagyarországból arról, hogy az akkor épp egy évtizede üres, Dózsa utcai szálló megmentésére a Befektetési és Forgalmazási Leánybank – tanácsai és szegedi vállalati közreműködéssel – részvénytársaságot hoz létre. Új fejezet kezdődött akkor a régi Hungária történetében. Egyáltalán: elkezdődött valami kézzelfogható!

Kissé ködösek...

...ugyanis az 1987-et megelőző évek... Sokféle valós ok és mondvasínált magyarázat, jegyzőkönyv készítése nélkül tárgyalás és szándékoltan csak szóbeli megállapodás híre, emléke, hallomás és pletyka szövevényéből ma kihámozni, volt-e igazából bárkinek is komoly terve a Hungi megőrzésére – nos, ez érőket meghaladó vállalkozás volna. Még leginkább egy 1976 nyarán végzett vizsgálat „zárójelentését” fogadhatjuk el a leghitelesebbnek, azt ugyanis közgazdasági megfontolásból készítették az akkor már épülő – és alaposan „csúszó” – új Hungária beruházásáról, s kiterjedt, hogy a szállodavállalatnak érdekében állt mielőbb becsukni a veszteséges boltot...

Ebből a jelentésből nyilvánvalóan kitűnik: a szállórész már korábban lezárták, az éttermi „üzem” kapuzárása is eldöntött-tudott dolog – de az épület állaga miatt, s függetlenül az új hotel elkészülésének időpontjától! (Teljesen nyilvánvaló persze, hogy a szállodavállalatnak érdekében állt mielőbb becsukni a veszteséges boltot...)

A Hungáriára – a régire – a vállalat nem költ, rekonstrukcióját nem vállalja. Azt tervezi: ellenérték nélkül átadja a városi tanácsnak. (A

kiúrtítások – a berendezési tárgyak kiúrtításakor – olyan szállodatörténeti értékek kerültek magántulajdonba, mint a rózsaszín terem csillárja, a miniszteri lakosztály bútora. S csak a Hungi iránt elfogult szegedi polgárok jóakaratain múlik most már, mi kerül vissza...)

Még mindig az 1976-os helyzetfelmérő elemzés szerint: a tanácsban belül a kereskedelmi osztály vezetője kapott megbízást arra, hogy a régi épület további hasznosításáról gondoskodjon. A jelenlegi elképzelések szerint a régi épületet nem tervezzik lebontani, hanem olyan szerveket keresnek, akik az épület kezelésbe (vagy tulajdonba) adása (ellenében hajlandók – és képesek – azt rendezni) a szükséges földemcserek és rekonstrukciós munkálatok pénzügyi finanszírozásával.

Volt olyan elképzelés, mely a megoldatlan diákéltetés bázisává tette volna az éttermi földszintet. Ugyanez a koncepció a szállodai részt és az émeleti termeket irodáként, tanácskozásként hasznosította volna – gyorsan kiderült azonban, hogy érvényben van a 1972-es „beruházási stop”, mely mindenféle igazgatási és irodáépület, színház építését tiltotta. S a felújítás is e körbe tartozott volna. Az épület hasznosítási tanulmánytervének hiányában azt is csak találgatni lehetett, hogy az átalakítás belefér-e 50 millió forintba, vagy sem. (Itt jegyezzük meg, hogy bő egy évtized múltán, ennek az összegnek a tízszerese már a tét!)

Ilyen előzetes kalkulációk utóbb ugyan már napvilágot láttak – amikor esetleges megyei művelődési központtá, tudományok házává, termálszállóvá alakítása került szóba (a szó szoros értelmében csak szóba!) –, ám egyre kevesebb realitással. S noha a Délép 1981-ben kezelésébe vette az épületet, idővel gazdasági helyzete megromlott, s tervéről (munkásművelődési centrum) lemondott.

Hogy az időközbeni városképi je-

A KASS fogalom – volt. Reméljük: A KASS – fogalom lesz!

A Vár utcai Kass Galériában (mely az alapító unokájának, Kass János grafikusművésznek alkotásait és időszaki bemutatókat tárja a közönség elé), az elmúlt év végétől, a zöldágnepet köszöntendő egyszerre nosztalgikus, bájos és tanuló kiállítás rendeztek a Kass régi emlékeiből: pompás postai levelezőlapokból, archív fényképekből, eredeti építészeti díszítményekből, és a felújítás során elkészült műves elemekből, tervekből, a munkálatok dokumentumaiból, merésznek tetsző elképzelésekből, a majdani szegedi „kulturális Bermuda-háromszög” (a múzeum, a színház és a szálló szellemi misszióját nevezi így Kass János) ígéreteiből.

lentőségűvé nyilvánítás, vagy a városi közvélemény sürgetése nyomott-e többet a latban, ma már mérlegelhetetlen, mindenesetre tény: a városi tanács vezetése felkérte a Befektetési és Forgalmi Leánybankot egy megvalósítható pénzügyi konstrukció kidolgozására.

A bezárástól számítva 10 év telt el.

Felpörögtek az események...

...amikor a részvénytársaság létrejött. Tíz hét alatt többet haladt előre a szálloda ügye, mint előtte tíz évig. A hazai építésztervezői gyakorlatban teljességgel szokatlanul pár hetes határidőt kap fél felkért hazai tervezővállalat, hogy ajánlatát kidolgozza. Ezzel a feszített határidővel és a feladat bonyolultságával magyarázható, hogy három tervező cég négy csoportjától érkezett végül pályamu.

Hármas célnak kellett megfelelniük: megőrizendő az épület eredeti formájának 70–80 százalékát – ugyanakkor új funkciókat is el kell látnia, a szállodai szobaszám növelésével. (Nem tekinthető könynyebbségnek, hogy a Dózsa utca–Arany János utca sarki foghíjtelek beépítésére, az új ház funkcióinak kitalálására is a tervezőktől vártak javaslatot a pályázat kiírói. S hogy e feladattal egyik tervezőcsoport sem tudott megbirkózni, ez azt jelzi: a kiírásnak ezt a részét nem értő volt pontosabban megfogalmazni.)

Az építészek elég szabadon mozgathattak a szállóépületen belül is – már ha a nagyforgalmú tereket leszámították. Hiszen ők dönthettek, terveznek-e száunát, drinkbárt, fodrászatot, hol helyezik el a parkolót, bővítik-e a teraszt. Mérlegelhetők, hová teszik a főbejáratot, miként szaporítják a szobák számát, hol legyen a szennyestároló, a hűtőkammera, a hostes-szoba, a telefonközpont.

A beérkezett pályaművekkel a nagyközönség kiállításon ismerkedhetett meg, s fórumon cserélhették (volna) ki véleményüket a szakmabeliek. Az 1988-as esztendő első negyedének legtanulságosabb várospolitikai – építészeti – beruházási – pénzügyi fóruma azonban csaknem némaságba fulladt: az egymás alkotásait csak bizalmasaik körében bíráló építészek és szaktervezők nem éltek a felkínált lehetőséggel. Szakmai gőg? Féltékenység? A pályázat elbírálása előtti szemérmeskedés? Mindenesetre a részvénytársaság igazgatótanácsára hárult a döntéssorozat felelőssége, hogy a pályázat előtt (és alatt) vitatott kérdésekben a végső szót kimondja.

Az olvasott helyielyt nem terhelnék aprólékos részletekkel, csupán a fontosabb, – esetenként később kialakult – tételeket emlíjük ki: kell az emeleterépítés – és szobákkal építendő be a rózsaszintere. A főbejárat átkerül az Arany János utcába és onnan lehet lemenni a fedett mélygarázsba, amely egyúttal az üzemi – tehát nem közönségforgalmi – rész kiszolgálója is. Kell terasz, a sétány felől is és kell szunna, söröző, zónázó, koncert- és étterem (kávézó, ebédlő-vacsorázó és „játék”-termi részsel). Nem soroljuk tovább, hiszen a felújítás eddigi másfél éve alatt kétszer is alkalmat volt bejárni az építkezést minden érdeklődőnek az úgynevezett nyílt napon, 1988 decemberében, s a zöldágnepet, tavaly karácsony előtt. A részletmegoldásokból ott igazán nem csináltak titkot a beruházás gazdái, illetve tervezői és kivitelezői.

Aprópó, közreműködők! Adósok vagyunk még annak rövid történetével, végül is hogy zárult a tervpályázat. Nos, az rt. igazgatósága a Déltervezet és a budapesti Möbius-Marcetcoop „szövetséget” kérte föl arra, hogy e hármas közösen dolgozza át korábbi elképzelését – egymástól átvéve a jó megoldásokat.

Néhány eső nap...

...elég volt ahhoz, hogy újabb döntés szülessen: a sérült esőcsatornák, betört tetőcserepek, és – üvegek alatt ázó falakat, födémeket – a padlástól a pincéig – villámsebesen meg kell védeni, még mielőtt jöveteletlenül szétmorzsolódnak a gipszdziszek, lemállnak a vakolat díszítőelemei. Meg kellett óvni a korlátokat, a kilincseket, oszlopokat, hogy minél épebben – már amúgy is eléggé tönkremenne, és hiányosan – vészelhessék át a felújítás kezdetéig hátravolt heteket. Az Országos Műemléki Felügyelőség szegedi kirendeltségének brigádjában lelte meg az rt. azt a csapatot, mely a szakszerevség és gyorsaság garanciájával vállalta az értékmegőrzést és az állagmegóvást, a díszítések lebontását és – újraöntésükig – tárolását, a födémekek tehermentesítését.

S még mindig csak a 88-as esztendő márciusát írták! Még előtte a kivitelező pályázat elbírálásának...

Tizenkét pályázat érkezett – s e tény igazán örvendetesnek mondható, ha csak a számot nézzük. Am ha a háttérét! Mindössze nyolcan vállalkoztak fő- vagy generálkivitelezésre – ám ezekből hatot ugyanannál a vállalatnál – Délépnél – munkáltak ki, s nem nyolc variációban... Ráadásul valamennyi ajánlattevő – összebeszéltek? – olyan irrealis előlegfeltételt szabott, melyet – azon túl, hogy annyi pénze nem is volt az rt.-nek, még – jogszabály is tiltott. A fővállalkozói ajánlatok átlagosan százezer forintos négyzetméterárat szabtak meg – ezt is jócskán a reális fölöttinek lehetett tartani az akkori árak szerint.

Az ilyenekképpen eredménytelen fővállalkozói pályázat kírói úgy döntöttek, szerkezetépítésre – és

csak arra – a Déléptől kérnek (utóbb kaptak is) árajánlatot, a többi munkafolyamatra pedig maguk keresik meg az alkalmas kivitelezőt. (Az eddigiék jegyzékét külön, keretben közöljük).

Ez a megoldás azt is jelentette, hogy a részvénytársaságot a szervezés, lebonyolítás terheitől nem kíméli meg senki – azaz, magamagának kell a koordinátori teendőket kézbevennie egy belső szervezet kialakításával. Ennek is megvan a része a maga előnye: nagyobb a rálátása az rt.-nek a költségek alakulására, s a felújítás ütemezésére.

Az élet utóbb igazolta: bizony az árak hajlamosak elszaladni, a rendelkezésre álló pénz pedig nem képes úgy „forogni”, hogy értékét tartsa. Pedig az alaptőke-emelés, a költségkibocsátás, az rt. vagyonának más vállalkozásokba fektetése, s utóbb – már 1989 végefelé – a vegyes vállalati forrásbővítés ugyancsak nem volt ismeretlen az rt. életében.

Ugorjunk most...

...az események időrendi követésében néhány hónapot, hiszen 1988 nyara múltával már működött az rt. lebonyolítói irodája, az OMF értékmegmentőitől munkaterületet kapott a Délép, s mire eljött a szeptember, már csupaszon, kibontott födémekek vázát mutatva állt az épület, s daru szedegette le a tető régi elemeit. Ez idő tájt lehetett, hogy az ügyvezető igazgatóval készített beszélgetésben a Délmagyarország cikkírója a beruházás pénzügyeit is szóba hozta. Íme, *Darányi István* válasza: „A forrásbővítés eszközeként alaptőke-emelésre szántuk el magunkat. Tárgyalásokat folytattunk arról, hogy további részvényeseket veszünk be az üzletbe. Beadtuk pályá-

zatunkat két kormányzati szintű pénzalap támogatásának elnyerésére. Az egyik az idegenforgalmi, a másik a műemlékvédelmi – az előzetes egyeztetések szerint van reményünk, hogy ilyen állami alapjuttatással –, ez lényegében visszatérítendő támogatás – csökkenthessük a felveendő hitel összegét. Mert ez mostanában bizony elég drága mulatság...

– Úgy hírlík, a városi tanács is hozzájárul az alaptőke emeléséhez. Olyan megfogalmazásában is hallani ezt, „tömik a pénzt a részvénytársaságba”, mert abban városi vezetők is érdekelték, tisztségviselőként. Szóval: támadnak az ellendrukkerek...

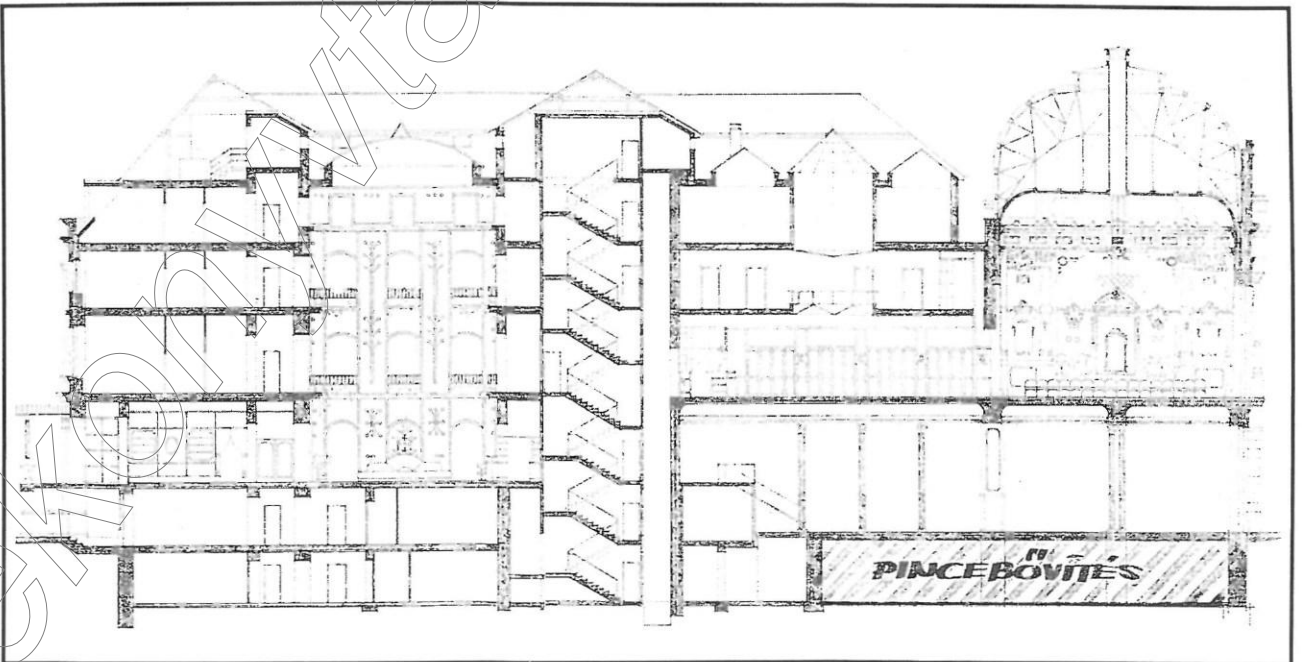
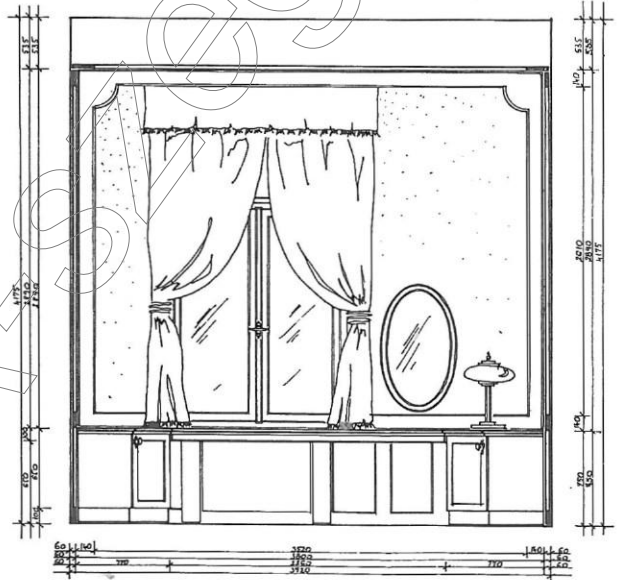
– Való igaz, a végrehajtott bizottság a Lenin körút 61. számú, emeletráépítési szándékkal már korábban kiürített ingatlanát kívánja bevenni a részvénytársaságba. A ráépítésre-felújításra most nem lévén fedezete a városnak, tízmillió forint értékű apportként, dologi betétként ajánlotta fel, s ezzel kívánja emelni alaptőke-részesedését. Hogy ezt az rt. elfogadja-e egyáltalán, s ilyen, vagy kisebb értékben-e, a közgyűlés fogja mérlegelni. E döntésnek ne vájunk elébe, de azt hadd mondjam el: ha a részvénytársaság üzletet lát egy jó helyen lévő, belvárosi ingatlan hasznosításában, akár bérbeadásával, akár későbbi értékesítésével, érdemes lesz elfogadnia az ajánlatot. A hasznosításához vannak ötleteink, ajánlkozó partner is – de csak akkor mondunk igent, ha megéri. Ami a híresztelés másik részét illeti, csak örülhetek, hogy szóba hozta. Így alkalmam van elmondani a város nyilvánossága előtt, hogy tanácsi vezető, de az rt. igazgatótanácsának többi tagja sem kap egyetlen fillért azért, mert részvényes

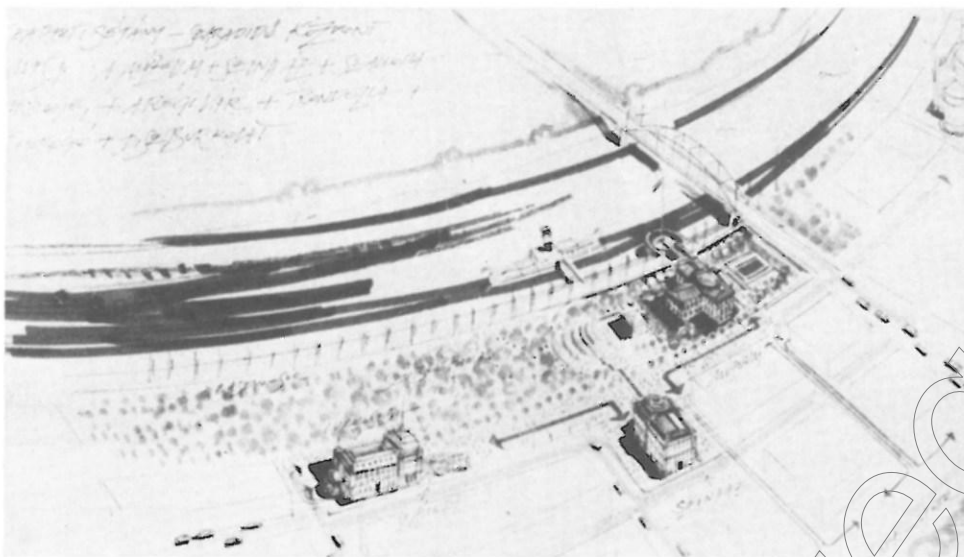
szervezetét, vállalatát képviseli a testületben. Alapszabályunk úgy fogalmaz: a társadalmi tisztségviselő díjazható, ha nem az alapító vállalat, intézmény, szervezet vezetője. Tehát az elnöki posztot betöltő bankigazgatót, az alelnök-tanácselnök helyett, az igazgatótanács tagjait – két szegedi vállalatvezetőt – semmiféle díjazás nem illeti meg.”

A részvénytársaság közgyűlése a Lenin körüti ház apportkénti bevitelét – népi ellenőrök meglehetősen vihart kavaró és hosszú utóéletű vizsgálata hatására, s a ház értékének eltérő megítélése miatt –, végül is nem szavazta meg. Az 1988. október 28-i közgyűlésről ismét csak a DM tudósításából idézzük a fontosabb részleteket.

„Miért javasolta azt tehát az igazgatótanács, hogy a közgyűlésen a részvényesek ne emeljék az alapszabályt? Debreczeni Kálmán, aki a részvénytársaság elnöke (és az alapító bank igazgatója), ezt a következőkkel indokolta: némely nyugtalanító jelzés és Szeged mostanában felbolydult politikai életének egyes jelei a részvénytársaságot kapcsolatba hozták rosszszívű személyi és üzleti megnyilatkozásokkal.

Marketingszakemberek mondták, hogy Szeged szeptember óta rosszul hangzó név az üzleti világban, s ha a város és a Hungária Részvénytársaság neve együtt hangzik el, akkor az rt. hitele veszélyben forog. Ennek jelei máris megmutakoztak: az a korábbi szándék, hogy a Hungária-részvényeket országosan értékesítsék, sok partnert felcsigázott, s nagy érdeklődés mutatkozott. Mostanában azonban a lehetséges partnerek sorra lemondják a részvényjegyzést, vagy hálásztást kérnek. (Ok volnának a sarokház későbbi bérlői!)

Az üzletember – mondja a bankár – szeret stabil helyre állni, ahol tudja, mire számíthat holnap. Ezért érthető a mostani bizalmatlanság, a szegedi szállodaépítési vállalkozással kapcsolatos, korábban pozitív prognózisok gyengülése. Ezt a részvénytársaság csak egyféleképp értelmezheti: nem emeli alaptőkéjét, hivatalos részvényjegyzőit pedig értesíti erről, s a pénzüket visszaulajja – a ma hivatalosan legmagasabb betéti kamattal növelt összegben. Az esetleges kártérítési igények polgári perben érvényesíthetők.

Ha nincs alaptőke-emelés, akkor a Lenin körút 61. számú, kiürített, s dologi betétnek szánt lakóházat sem viheti be a részvénytársaságba a városi tanács.”

Az így alakult, darázs-fészek-szerű helyzetben, a részvénytársaság meglepő ötlettel állt elő – mintegy magamaga próbájaként közvéleménykutatásra adott megbízást egy

Szegeden dolgozó csoportnak. A szakértők a szállodai nyílt napon, a sajtótájékoztatón, a tanácsstagok fórumán azt tudakolták: kinek mi a véleménye a vállalkozásról. Nos, az utca emberének véleménye az esetleges részvényjegyzésről igen pozitív volt – 88 százalékuk érdemesnek tartaná, hogy munkahelyük is pénzt fektessen ebbe a vállalkozásba. (A tanácsiak és az újságírók csoportja már mérsékeltbben, 77 százalékkal, de ugyancsak támogatná az ilyen kezdeményezést.) Ennél jóval nagyobb arányban (95 százalék) tartanák jónak, ha a lakosság is jegyezhetne részvényt, sőt, a kérdőív kitöltői közül a legtöbben maguk is befektetnék a pénzüket a vállalkozásba. (És ilyenképpen csaknem mellékes, hogy az átlagosnál jobb pénzügyi feltételekkel-e, vagy a szokásos befektetési haszonnal is.) Erdékesség, hogy éppen azok nem fogalmazták meg elzárkózó álláspontot, akik korábban nem is jártak

vendéggént a régi Hungáriában. Elképzelhető, hogy a bemutató sikerességét épp ez jelzi leginkább!... A véleménykutatás tapasztalatai azt mutatják, hogy a régi Hungária rekonstrukciója olyan ügy, mely köré viszonylag könnyű vonzó image-t teremteni, ám ezt folyamatos menedzseléssel érdemes is és szükséges is fenntartani” – ez volt a szociológusok véleménye.

Mit hoz 1989?

...– Sokan feltették ezt a kérdést a Régi Hungária Szálló Rt. vezetőinek, munkatársainak. Sok munkát – ez volt a tipikus válasz. Konceptióváltást: szobaszámbővítést (a rózsaszinterem és két másik konferenciaterem „feláldozásával”) söröző helyett éjszakai drinkbárt, a bólingpálya helyett a pincerész bővítését. A befejező munkákra a kivitelezők versenyeztetését, közben a

tervezőktől a résztervek sürgetését. Külhoni érdeklődők informálását. S közben új, megemelt tetőszerkezetet, kész pincefalazatot – s ezzel szinte egyidejűleg némi országos „ellenreklámot” az egyik országos napilapban, szeptemberben. Aztán újabb – már jobb – hírek: ismét nyílt nap, zöldg-ünnep, kiállítás fűszerezve. S hogy miért éppen a Kass-galériában? 1989. október elsejétől a neves grafikusművész a beruházás művészeti menedzsere. Az ő nemzetközi híre-rangja (s nem csupán grafikuskörökben), – az arcukat megtervezésében ajánlott segítségével párosulva – a régi-új Hungáriának többet szolgálhat, mint ha részvényt venne. Azt is ígérte egyébként, már tudniillik ha a közgyűlés megszavazza a lakossági részvényjegyzést.

De ez már 1990...

PÁLFY KATALIN

A közreműködők – 1989. végéig

DÉLTERV MARKET-COOP

MÓBIUS

DÉLÉP

OMF

NIKEX

FÜTŐBER Csongrád

DIM Kft. Belsőépítészeti Stúdió

ÉTI

VIV

Hanywel

DÉMÁSZ

INNENT Techn. Kft.

RANGER

Elektro-Schumann

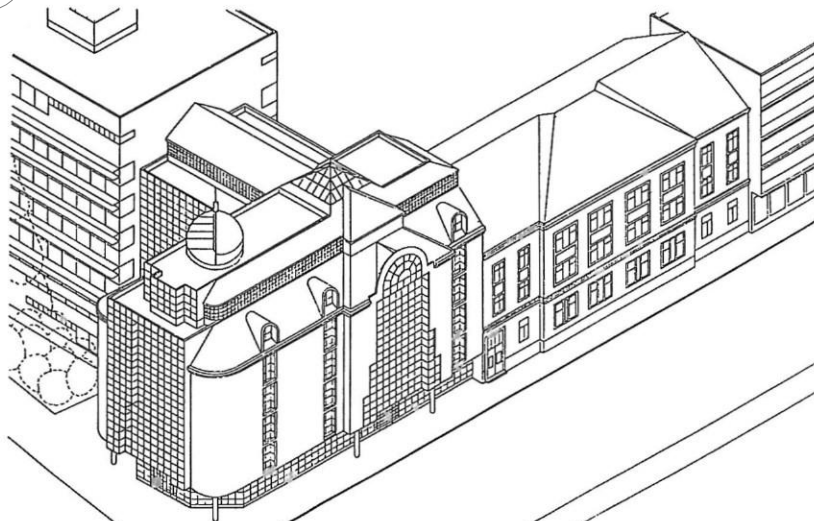
Villamosipari Kft.

VIDEOSOUND Kft.

Telenorma

Kerkor Kft. Kubers Gusch

E rajzon egy még nem létező szegedi középület tömegvázlatát láthatják olvasóink. (Az építészeti szakkifejezésen azt kell érteni, hogy a rajzoló megmutatja, miképp illeszkedik majd környezetébe a tervezett ház.) Talán nem kell hosszan találgatniuk, merrefelé is kereshetik majd ezt az épületet, hiszen nyomra vezető a két szomszéd, a Csomiterv Arany János utcai székháza, s a ma még üres telekkel határos, Dózsa utcai lakóépület. Nos? Igen, a régi Hungáriával átellenben, hatásában, tömegében efféle üzletközpontot képzelt el Orosz Bálint, a Csomiterv építész. Munkájának nehézségét cseppet sem csökkentette, hogy az irodaháza több irányból is rá lehet majd látni, hogy a csatlakozó épületek jellege eléggé eltérő, és homlokzatmagasságuk is különböző. A szálloda irodaházpárja a legfelső, gépészeti szintet nem számítva ötemeletes, a pincével, földszinttel együtt, több mint háromezer négyzetméter alapterületű lesz.

„A HALADÁS

ELLEN

NINCS ORVOSSÁG”

Az MTESZ négy évtizede

Ha lenne MTESZ-breviáriumom, biztos, hogy első oldalán ez a *Jedlik Ányos* (1800–1895) idézet szerepelne, aki a kísérleti fizikának nemcsak kiváló művelője, bencés professzor volt, hanem emberségben is emelkedett lelkületű, mert dinamójának feltalálása után mintegy 10 évvel gratulálól táviratot küldött Siemensnek, mondván – milyen nagy dolog, hogy bebizonyosodott az, amit ő feltalált, a gyakorlatban is megvalósíthatónak bizonyult, az emberiség javára.

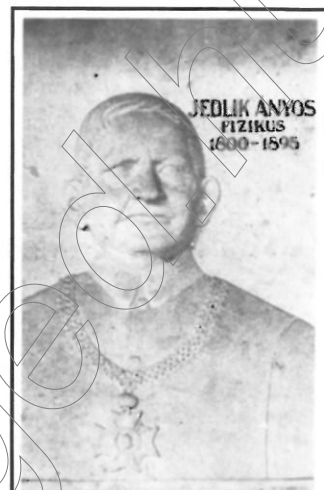
A szegedi „tudáosság” – *Dugonics András*tól (1740–1818) kölcsönöztem ezt a korabeli szót – alapjait valahol az idehívott és érkezett piaristák 1721-ben alapított iskolájában kell keresnünk, ott a Tisza partján volt Hatrongyosban. Következő momentumá ennek a nagyszerű folyamatnak az 1892-ben alapított *Dugonics Társaság*, amelynek tudományos szakosztályában a szegedi természettudományos és műszaki értelmisége is ott szorgoskodott. *Homor István*, a szegedi reáliskola fizikus igazgatója már 1896-ban bemutatta a társaság egyik ülésén *K. Röntgen* találmányának megjelenését. Azután számos más kezdeményezés nőtte ki magát a *Dugonics Társaságból*. (Csodálkozom, hogy a közelgő centenáriumba nincs kezdeményezés a Társaság feltámasztására.)

A *Magyar Mérnök- és Építész-Egylet* szegedi osztálya 1909-ben alakult meg, s a város műszaki értelmiségének legjavát fogta össze, elsősorban Szeged városfejlesztése, politikája és -építése érdekében. Számos rendezvényük közül kiemelkedik az, amely 1930-ban a város építési és szerkezeti kérdéseit dolgozta fel.

Az ország nagyobbik felén még dúlt a második világháború, amikor 1944. november 20-án Szegeden megalakult a *Mérnökök, Műnökök és Vegyészek Szakszervezete*, helyileg a mai Dózsa utca 9. szám alatt, a volt *Szegedi Orvosegylet* klubhelyiségében. Elnöke: *Erényi Árpád*, titkára dr. *Benedek László* volt. Hivatalos helyisége a Vegykísérleti és Paprikakísérleti Állomás (Bartók tér 9.) épületében működött, a titkár munkahelyén. A megyei jellegű szervezet létrehívásában id. *Komócsin Mihály* szakszervezeti titkár és *Bohó György*, a Prágában diplomázott vegyészmérnök működött közre. Ebben a szakszervezetbe tömörült a műszaki értelmiség főleg a termelőmunka megindításával, a nyersanyagellátással és szorosabban vett szakmai kérdésekkel foglalkozott. A megoldásra várt kérdések súlya és jelentősége központi irányítás hiányában igen jelentősnek bizonyult. Ez a speciális szegedi kezdeményezés – sehol másutt ilyen

szervezet nem alakult – 1948-ban a *Magyar Mérnökök és Technikusok Szabad Szakszervezetében* teljesedett ki, majd az egyre élénkebben meginduló szakmai igény hozta létre Budapesten a *Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetségét* (MTESZ). A szegedi természettudományos egyetemi értelmiség is korán megalakította szervezeteit. E több szakmai kezdeményezésből kiemelkedik az a kétéves szervezőmunka, amelynek eredményeként 1947. június 21-én megalakult városunkban a *Bolyai János Matematikai Társulat*, országos hatókörrel, *Péter Rózsa*, *Kalmár László*, *Rédei László* és mások szorgalma folytán. A fizikusok 1948-ban, a kémikusok 1949-ben teremtettek szakmai szervezetet maguknak Szegeden. Ez a több irányú kezdeményezés hozta el Szegedre a *Magyar Hidrológiai Társaság és az Országos Erdészeti Egyesület* közreműködésével szervezett nagygyűlést 1949. augusztus 13–15-én. Ezen *Gárdos Emil*, az MTESZ akkori főtitkára adott programadó beszédet, majd értékes előadások hangzottak el a szálaló erdőről, a hidrológiai kutatások új módszereiről. Tehát ez az MTESZ első megjelenése Szegeden, amely aztán később létrehozta időrendben a következő tagegyesületi csoportokat: az építőiparosoknak (ÉTE), az erdészeknek (OEE), a faiparosoknak (FATE), a közlekedésieknek (KTE), a textileseknek (TMTE), az élelmiszeriparosoknak (MITE–MÉTE), az agrárosoknak (MAE), az elektrotechnika szakembereinek (MEE), a vízügyieknek (MHI), a bőripariaknak (BTE), az éghajlat-tanászoknak (MMT), a gépipariaknak (GTE), a geodétáknak (GKE), a szilikátipariaknak (SZTE), az energiagazdálkodóknak (ETE), a nyomdászoknak (PNYME), az automatikusoknak (MATE), a geológusoknak (MFI), a számítógép-tudományiaknak (NJSZT), az iparjogvédelmi szakembereknek (ITE), a szervezés- és vezetéstudományok (SZVT), az optika, az akusztika és a filmtudományok (OPAKFI), a bányászoknak és a kohászoknak (OMBKE) és a híradástechnikusoknak (HITE), miközben Szentesen, Makón, Hódmezővásárhelyen és Csongrádon, 1977. évvel befejeződően alakultak meg az intézőbizottságok, a területi szövetségi és a szakmai munka közvetlen irányítására.

Közben az MTESZ az egész országot átfogóan műszaki-tudományos mozgalommá vált, létre hívta szervezeteit Miskolcon (1950), Pécsen (1951), Debrecenben (1951), Győrött (1951), Sopronban (1952), Veszprémben (1959), Nyíregyházán (1962), Békéscsabán

„Az emberi jólétet az emberiségnek csak azon osztályai fejleszthetik magasabb és állandóbb fokra, amelyek minél számosabb természettudományi ismeretek célszerű és gyakorlati alkalmazásával foglalkoznak.”

(Jedlik Ányos)

(1963), Székesfehérvárott (1963), Esztergomban (1964), Kecskeméten (1965), Egerben (1965), majd Szolnokon 1969-ben. A hetvenes évek gyarapodása a következők szerint alakult: Somogy, Zala, Tolna, Nógrád és Komárom (1973), míg a Pest megyei szervezet 1978-ból valót.

A nyolcvanas évek elejére tehát kiépült az MTESZ országos hálózata, mintegy 180 ezer fős tagsággal, 33 tagegyesületben (Csongrádban 28 tagegyesületi csoport, 8500 fős taglétszámmal, és évente ezer körüli rendezvénnyel.)

Az MTESZ szegedi szervezete első elhelyezését az Ipartestület volt székházában (1928, Horváth Mihály utca 3.) nyerte, innen költözött 1957-ben a Széchenyi tér 3. szám alá, a Nemzeti Hitelintézet volt helyiségeibe, majd a Kossuth Lajos sugárút 8. szám alatti épület földszintjére, és a 25. évfordulóra a Technika Házába, a Kígyó utca 4. szám alá, annak az épületnek a szomszédságába, ahol egykor a város minden idők legnagyobb mérnökét, *Vedres Istvánt* (1765–1830), „Szeged Széchenyijét” is emlegették. A TH-át *Csanádi György* Kossuth- és Állami díjas akadémikus, az MTESZ akkori elnöke avatta fel 1974. április 8-án, jeles eseményként. (Terveit *Tarnai László* Ybl-díjas építész készítette, és a Délép vitelezte ki, kapcsolt beruházásként.) Azóta is itt folynak a szegedi és megyei műszaki szakmai napjai gondtal és sok gondoskodással, amelyek feloldásában az érdem elsődlegesen a TH-apparátusának jár ki. A társadalmi munkán alapuló tevékenységét számos kiadvány, valamint az 1971 óta kiadott MTESZ-bulletinek összegzik. Az idén a 18. kötet jelent meg, az utóbb két év munkáját összegezve. Önálló műszaki-tudományos folyóiratot minden éröködés ellenére Szegeden nem sikerült megjelentetnünk, az ötvenkét tervezett Iparkönyv jelentőségét sem értették meg az illetékes politikai (?) és gazdasági (?) vezetők. Így hát magára maradt ez a kezdeményezés is.

A hazai viszonyok rendeződésével, 1957 és 1962 között azt várták a műszakiak, hogy dolgaink rendeződnek, de sajnos különösebb előrelépés sem az erkölcsi, sem az anyagi elismerésben nem történt. A korabeli bérpolitikai rendelkezések kedvezőtlenül hatottak. Amíg a műszakiak keresete 1938-ban háromszorosa volt a munkásokénak, addig 1964-ben ez az arány csak másfélszerest tett ki, és azóta ez csak romlott. A béarányok tehát a hatvanas évektől eléggé nyomottak voltak, ma pedig egyszerűen érthetetlenek. A VIII. pártkongresszustól műszaki-tudományos értelmiségünk is sokat várt, de sajnos keveset kapott, és végül a sorozatos kiábrándulások elvezettek bennünket napjaink többféle módon értelmezhető helyzetéhez. Közben az értelmiség száma folyamatosan emelkedett, és egyre inkább azt kellett látnunk, hogy a szellemi tőke értékesítése ebben a hazában szinte senkinek sem, főként a középszrnek nem érdeke.

A politika az értelmiséget – benne a reálértelmiséget is – „osztálytartalom-nélküli” rétegnek, szükséges rossznak tekintette. A fordulat éve utáni megkülönböztető bélyegek ugyancsak nem használtak reálértelmiségünk megítélésében. A különböző koncepciózus perek: Nitrokémiai-telep vezetői, a MOGÜRT-per, *Papp Simon* halála ítélete, stb. – ismét visszahúzódták tették az értelmiséget. E néhány negatív példa is igazolhatja, hogy műszaki-tudományos értelmiségünk éppen akkor maradt magára, amikor a század második felétől a világ tekintete a tudományra és a tevéleges alkotóira szegeződött. A „Táboron” belül, így nálunk is az *értelmiség fogalma és megítélése az ideológiai harc egyik ütközőpontjává vált*. A reálértelmiségnek pedig az a tény külön „bűnének” számított, hogy legkorábban és legmélyebben vette észre azt a technikai és technológiai rést, amely hazánk és a fejlett országok között tátong, és napjainkban is mind mélyebben hat.

Minden jobb-várás, küszködés és nemes igyekezet ellenére, a hatvanas évek végére az értelmiség helyzete gyors és látványos helyzetbe zuhant. A politikai vezetés ugyan tett kísérleteket olyan hangzatos jelszavak „elhintésére”, hogy a politika és a tudomány egymásra utaltak, szövetségesegek, csak éppen a főszövetséges csapta be a realitákat, és az égvilágon semmit sem tett a haladás érdekében. Pedig a politikai és állami vezetések éppen ekkor kellett volna felfedezni, hogy „*Értelmiség nélkül az ország olyan, mint a fej nélküli test.*” (*Balogh Edgár*).

A hetvenes években kialakult érdekérvényesítési szerkezetben az ipari munkásság pozíciói továbbra sem tették lehetővé a tudomány, a műszaki fejlesztés és az oktatás érdekeinek markánsabb megjelenését. Mindezek során háttérbe szorult a tudás, a szakmai racionalitás. Ilyen körülmények között született meg az 1972 novemberi KB-

határozat, amely aztán a műszaki-tudományos haladás ügyét végképp elrontotta. Ekkor kezdtek mindenféle rossz hangulatú gondolatokat sugallni, mint pl.: nálunk nincs szükség nemzetközi műszaki-tudományos eredmények adaptációjára. Ennél rosszabbat a magyar gazdasággal és kutatással nem is tehettek volna. Így hazánk legalább 10–15 évvel megkésett Európához, illetve a világhoz képest. Ilyen körülmények között érthető, hogy a termelői vertikum gyenge vonzerőt tudott és tud kifejtetni a szellemi munka iránt. Ezért is csökkent folyamatosan a mérnöki munka presztízse. Romlottak a tudás hasznosításának esélyei és feltételei, alig nőtt a termék és szolgáltatások szellemimunka-tartalma. Nem lehetett beszélni bővített újratermelésről, sőt, számos területen visszajára fordult a haladás. Arról pedig szinte bűn volt beszélni, hogy a haladásnak időfüggése van. Az *álló társadalom nem szereti a kinevetést*. Ez is átka a középszrnek. Mindezek azért következhetek be, mert a reformellenes erők általános támadásának következtében a reformfolyamat megtört, amivel együtt végbement az értelmiségi munka – hazánk történetében példátlan mértékű – leértékelődése. Mindezek következtében az értelmiség egyre zártabb társadalmi csoporttá vált.

Az MTESZ számos rendezvényén, írásos munkáiban időben jelezte napjaink minden válságának elsődleges okát, amit sajnos a politikai és gazdasági vezetés nem ismert, nem ismerhetett fel. *A világ fejlett országaiban már a hetvenes években jelentkezett korszakváltásról, a technológiai változtatásokról itthon alig lehetett beszélni*, maximum csak szűk szakmai körökben. A magyar műszaki-tudományos értelmiség szégyenkezve látta, hogy a nemzetközi versenyben a nálunknál fejletlenebb országok – amelyek választottak a kor kihívására – elhúztak és elhúznak mellettünk.

A gazdasági reform befagyasztása együtt járt az egyenlődi szemlélet felerősödésével, a bonyolult szellemi munka társadalmi megbecsülésének rohamos leértékelődésével. A reálértelmiség és az alacsonyán kvalifikált emberek kereseti arányai nagyjából azonos szinten egálizálódtak. A pályakezdő fiatalok pedig egyszerűen kilátástalan egzisztenciális helyzetbe kerültek. Mindezek a társadalmi problémák akkor következtek be, amikor a felsőfokú végzettségűek száma 1970 és 1980 között közel 200 ezer fővel megnövekedett. A felhalmozódott óriási értékű szellemi tőke jelentős része parlagon hevert. Márpedig *a szellemi tőke azt szereti, ha befektetik, hasznosítják, és mindig oda igyekszik, ahol multiplifikálni tudja magát*. Gazdaságilag szegény világunkban a pénztökével valóban takarékoskodnunk kell, de ha ugyanezt tesszük a szellemivel, az már bűn a gazdaság és a nép ellen. A pártállamnak (az állampártnak) az volt a nagy tragédiája – s egyben az országé és a népé is –, hogy szegényes fogadóképessége miatt nem tudta kellő mértékben elősegíteni az értékteremtő, a minőséget hirdető értelmiségi munka jelentőségét, azt megérteni és kamatoztatni.

A hetvenes évek közepe felé jelentkezett gazdasági és egyensúlyi problémák rátelepedtek az egész országra, a közéletre, így a műszaki-tudományos munkások, a reálértelmiség tevékenységére is. Mindinkább nyilvánvalóvá vált, hogy az eleinte áthidalhatónak hitt nehézségnek mély és tartós politikai, intézményi és szerkezeti okai vannak, s megindult az újabb útkeresés, elsődlegesen a műszaki körében. Azonban ez sem vezetett és nem is vezethetett sehova, mert a *hetvenes évek végére a műszaki értelmiség teljesen devalválódott*, és egyben elkeseredetté vált. Hangulatát tovább rontotta az a körülmény, hogy ők látták meg legelőször és leggyorsabban a növekvő műszaki szakadékot, a technológiai rést, amely hazánkat és a velünk közös gazdasági rendszerben működő országokat a világ fejlett részétől már akkor elszakította.

A helyzet 1980 és 1988 között sokat nem javult, bár a kormány 1987-ben némi intézkedéseket tett a műszaki megbecsülésére. Mindeme csekélységre az 1988 januárjában bevezetett adótörvények tovább rontották a mérnöki munka hatékonyságát. Mindezek ellenére a *mérnökök továbbra is folyamatos harcot vívtak a műszaki fejlesztésért, a világ fejlett országaitól való elszakadásunk megállításáért*. Küzdöttünk azért is, hogy a politikai és az állami vezetés felismerje a világgazdasági korszakváltás lényegét és annak következményeit, amelyek a műszaki fejlesztés gyorsításában, a közép- és felsőoktatás gyökeres korszerűsítésében juthattak volna kifejezésre. Meghirdítettük, hogy pozícióink javítása érdekében a műszaki fejlesztési és a kutatási célokra legalább a mindenkori nemzeti jövedelem 3 százalékát kell fordítanunk. És eközben még olyan hivatalos álláspontok is porondra kerültek, amelyek azt hirdették, hogy a recesszió idején nincs szükség műszaki fejlesztésre. Micsoda ostobaság?! Az okos ember éppen ekkor fejleszt, hogy minél előbb a hullámhegy

tetejére kerüljön! Minden recessziót fellendülés követ, nálunk sajnos ezt nem látják be az illetékesek.

Hazánk műszaki-tudományos haladását a műszakiak anyagi és erkölcsi megbecsülésével együtt – az állami és a mezőgazdasági munkahelyek, valamint az egész ipar szintjén együttesen kell megvalósítanunk. Az egyik a másik nélkül nem megy. Tudom, hogy mindez nehéz feladatnak ígérkezik, de ha bármit is szeretnénk elérni az ország gazdaságáért, csak így lehetséges. Mindehhez adjon jó iniciálét a Makóról elszármazott politológusunk akivel együtt köteles kötelességünk gondolatait vállalnunk: „*Valahol a tudományos-technikai forradalom útjába való behatolással sejtem a kulcsot, hogy valóban értelmes és érvényes összefüggésekké jussunk.*” (Erdei Ferenc, 1968.)

Az MTESZ szegedi szervezete (1968 óta megyei hatókörű) az elmúlt 40 évben számos szellemi munkát produkált. Ezek sorában most felemlítjük az ún. *munkabiztonsági tevékenységet*, amely 330 zárójelentést tud felmutatni, az újszegedi Vidámpark létesítési tervétől kezdve Kistelek város közvilágításáig. Mindezek közben születtek tanulmányok a műszaki helyzetét illetően is, a legutóbbiak közül az alábbiakat emeljük ki: *Mérnök- és technikus ellátottság Csongrád megyében* (1972), *A tudományos kutatás és a műszaki fejlesztés helyzete Csongrád megyében* (1978), *Az alkotói műszaki értelmiség helyzete* (1981), *A művezetők anyagi, erkölcsi megbecsülése, helyzetének vizsgálata* (1981), *A megyei K+F helyzete és felmérése* (1982), *Pályakezdő fiatalok helyzete a megyében* (1986), *A tudományos kutatások eredményeinek hasznosítása és a műszaki fejlesztés helyzete Csongrád megyében* (1987), stb.

A szervezet igen szerteágazó tevékenységében az elmúlt 40 év alatt 30 ezer rendezvényt tartott (szervezett), és ezeken 1,2 millió ember vett részt. Ezek sorából kiemelést érdemel a több szakmát is érintő és érdeklő *műszaki hónapok*, amelyek sorában 1990-ben a harmincadikra kerül sor. Szintén rangos nagyrendvénye a szervezetenek a szegedi ipari vásárok idején szervezett *ipari-tudományos konferencia*, valamint az őszi *közgazdasági napok* rendezvény-sorozat. Ezeket több társrendezővel (segítővel) tartjuk a mindig legaktuálisabb gazdasági (gazdaságpolitikai) kérdések megvitatására (tárgyalására), miközben szakembereink továbbképzését is szolgáljuk azzal, hogy a hallottakat munkahelyükön önmaguk és társaik megvalósításában multiplikálják.

Szervezetünk többször tett kísérletet önálló szegedi műszaki folyóirat (negyedévi kiadvány) megjelentetésére, az MTESZ keretein belül, azonban ezek a kezdeményezések sorsa elbuktak. Márpedig a miénknél később létrejött szervezetek rendelkeznek műszaki folyóirattal, mint Miskolc, Eger, Székesfehérvár, Pécs, vagy alkalmi lappal, mint Békéscsaba, Csepel és Sopron. Később azt kezdeményeztük, hogy adjunk az egész megyére vonatkozó és ötvenként megjelenő Iparkönyvet, egy kicsit olyan hangnemben és tartalommal, ahogy 1891-től kezdődően napvilágot látott a Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara évkönyv sorozata. Ez sem talált méltó meghallgatásra. Ugyanakkor az alkalmi és szokványos kiadványok száma 75, s ezek sorában 1971-től jelennek meg az MTESZ-bulletinek, az idén 18. kötet, az utóbbi két év történései összefoglalóan.

Az MTESZ megyei szervezete életében is lezárult egy korszak. Megújulási folyamat előtt áll. És *mit várunk a jövőtől?* Olyan körülményeket és viszonyokat, ahol senki és egyetlen párt sem korlátozhatja a szellem, a szellemi tőke szabadságát. A különböző értelmiségi rétegek érték- és érdekvédelmében megjelenő nézeteket és irányzatokat várunk a jövőben mindenkitől és minden párttól. Olyan viszonyokat remél a műszaki-tudományos értelmiség, amikor nem tekintenek gyanakvoan a szellem műhelyeire, ahonnan lehetőség nyílik kiemelkedni a középszer mindennapisága ellen. A középszer ügyeskedési helyett a tudás, a szellem, a szellemi tőke integrálása elodázhatalanul szükséges a különböző politikai, társadalmi és gazdasági folyamatokra. A reálértelmiség is diktatúra- és izmúsmentes életre vágyik, amelyben lehetősége nyílik önmegvalósítására, szellemi tőkájének kamatoztatására, alkotóképessége és *készsége elmélyítésére, népe és önmaga érdekében tudás- és teljesítményverseny társadalomban*. Olyan társadalmat kíván a magyar haladás, amelyen kvalimetrálni kell önmagunkat és termékeinket, de már a középiskolai oktatástól kezdve az egyetemeken keresztül, hogy a minőségpolitika nemzeti ügyé válhasson. Olyan minőségügy szükséges, amely képes felszámolni minden rosszul kialakult (kialakított) érdekhelyzetet. *A minőség ügyét nálunk is nemzeti és nemzetközi márkává kell tennünk*. Nálunk a tudás és a termék tekintélye

nincs szinkronban. Ebben a kérdésben tehát kettős célt kell kitűzünk. A tudás rangja ne csökkenjen, és termékeink tükrözzék a magyar tudást. Ez annál is inkább halaszthatatlan feladat, mert ipari termékeink szellemi hányada csupán 20 százalék. A fejlett országokban ez az arány majdnemhogy fordított.

Ezek figyelembevételével azt kell mondanunk, hogy a technikai-technológiai fejlődés napjainkban, a nyolcvanas évek végén arra mutat, hogy *csak valóban emberi színvonalat, az emberi cselekvést követő munkának lesz jövője*. A haladás az ember érdekében megállíthatatlan. Aki valahol lemarad, aztán vetethet magára. *Neumann János szavaival: „A haladás ellen-nincs orvosság.”*

A XX. században élni nyomasztó is, de egyben fenséges. Századunk haladásáról írta *Thomas Mann*: „*A technika az emberi szellem szikrája az anyagban, amely az évek százézein átizzott, amíg szinte szemünk láttára – lángra lobbant.*” És ennél a lobogásnál mi, magyarok és magyar műszakiak milyen kevéset melegedhetünk.

Az MTESZ változó hazai és nemzetközi körülmények között tevékenykedett az elmúlt 40 esztendőben, és mindez befolyásolta munkáját. A politikai reformtörekvések nyomán eltérő és egymással versenyző koncepciók, értékek jelentek meg és intézményesültek különböző alternatív szerveződések formájában. Itt az ideje, hogy a piac- és vegyes gazdaság viszonyai között a műszaki-tudományos haladás megfelelő rangot kapjon, hogy a gazdaságpolitikában is előbbre léphessünk. Cselekednünk kell, mert a több század még kegyetlenebb lesz, és nem maradhatunk le. Ezt már most és idejekorán észre kell vennünk, mert az európai műszaki-tudományos életbe való bekapcsolódásunk jelentősen késik a kívánatostól és hazánk lehetőségeitől. Ha meg is állapítjuk mindezeket, mégis élnek bennem haladásdilemmáim, mert az innováció ólomlábakon jár nálunk. *Széchenyi Istvánnal kellene állandóan ismételtetnünk, hogy mindenki megértse: „A közönséggel meg akarom ismertetni, s vállalni, hogy Magyarország mindenben hátra van, mert míg ezen önvallomáson túl nem esünk, mindaddig helyből nem mozdulhatunk, vagy előmenetelünk reményét palliavitákra állítjuk.*”

Most, az 1990. év elején is zajlik az élet körülöttünk, hosszú évtizedek középszer érdektelensége után, igazán nem panaszkodhatunk a mindennapiságra. Valami túlfűtöttség jellemzi életünket, ami nem mondható el gazdasági létünk alapjaira, a termelésre. Dehát ez a társadalmi forradalom, ami nem kerülheti el műszaki-tudományos értelmiségünket sem. És akkor most mi a dolgnak? Tiszta szívvel és okos fejjel dönteni – *József Attilával* szólva: „*Küzdeni egy olyan társadalmi rendért, termelési módért és elosztási szervezetért, amelyben az emberek könnyebben megbocsájtanak egymásnak.*” Most és köreinkben úgy fordítanám le *József Attila* sorait: Nemcsak a civil, de a civilizált és kulturált társadalomért.

Az MTESZ-ben végzett társadalmi munkán alapuló tevékenység beleépült társadalmunk életébe, és sok ezer tagot mozgató mozgalommá vált, rendezvényein és szaklapjain keresztül is. Az elmúlt negyven év alatt oadaó, lelkes mérnökemberek munkálkodtak a szervezetekben, akik soha nem vártak fizetséget, a tudomány és a technika iránti lelkesedés motiválta őket, a híradástechnikától a technikatörténetig.

E helyen a köteles kegyeleten túl mély tisztelettel gondolunk mindazokra is, akik az elmúlt negyven évben nagy szakmai tudattal munkálkodtak választott testületeinkben, és ma már nincsenek az élők sorában. Számuk sajnos: 55.

Az MTESZ társadalmi munkásainak áldozatkész munkáját mindig is igyekezett elismerni, és számos kormány-, tárca- és magasabb kitüntetett mellett 16 az MTESZ-díjasok száma Csongrádban, és 55 Vedres István-émlékéremet adott át a megyei szervezet, egyéb elismerés mellett.

Az MTESZ-ben most folyó megújulási folyamatban, és a jövőt támogatóan mindenkinek jó lenne *Széchenyi István* szavait megérteni: „*Csak az a valóságos, bölcs hazafi, ki lehetőt kíván. Ő lélekderülten él, szomorú analom nem üli óráit s a közjóért fáradozván nem panaszkodik mindegyre hasztalan, hanem inkább felkeresi a hibákat, s azoknak kútfejeit nyomozza, kifejti, s rajtok segít, ha lehet.*”

Széchenyi ezeket a gondolatait a Hotel-ben 1830-ban fogalmazta meg, de időszerűsége semmit sem kopott. Sőt, nehéz gazdasági helyzetünkben éppen őt komolyan kell vennünk, s mindezekhez az intelmekhez a jövőben is nyomatékosan igazodjunk, a magunk módszereivel és lehetőségeivel, a következő évtizedekben is.

BÁTYAI JENŐ

Szeged műszaki-tudományos emlékhelyei

A múlt ismerete nélkül a jelenben élő, és a jövőre készülő ember csak szegényes énje lehet önmagának. E gondolatok jegyében kezdte meg az MTESZ megyei szervezete tudomány- és technikatörténeti munkáját a hatvanas évek elején. Eme tevékenység nyomán az MTESZ (és tagegyesületei) kezdeményezésére 1965. és 1989. között számos műszaki-tudományos emlékhely létesült Csongrád megyében, és ezek közül Szegeden 50. Az MTESZ e tevékenysége nyomán szoros együttműködést alakított ki a területileg illetékes tanácsokkal, a Hazafias Népfront bizottságaival és más társadalmi szervezetekkel.

A következőkben a szegedi műszaki-tudományos emlékhelyeket összegezzük.

1. Vedres István (1765–1830), Szeged város egykori „hites földmérője” születésének 200. évfordulóján, 1965. szeptember 22-én került felavatásra mellszoborra, Schaár Erzsébet alkotása, Szegeden, a Nemzeti Emlécsarnokban.

2. Csonka Ferenc (1848–1941), vegyész-mérnök, és **Csonka János** (1852–1939), a hazai automobilizmus úttörője. Mindketten Tsonka Vince kovácsmester fiai szülőházán (Földmíves utca 8.) emléktábla avatása, 1965. november 17-én.

3. Feketeházy János (1842–1927), mérnök, az első szegedi közúti híd tervezője születésének 125. évfordulóján, 1967. május 16-án emléktábla-avatás a régi közúti híd szegedi feljárójában.

4. Hild József (1789–1867), építőművész halálának 100. évfordulóján, 1967. június 17-én emléktábla avatása az általa tervezett régi Hungária Szálló (ma SZAB-székház) árkádjá alatt.

5. Árvízi tábla a Vásárhelyi-szobor talpatán, 1971. június 2-án avatva, az 1970. évi minden idők legnagyobb tiszai árhulláma első évfordulóján.

6. Lechner Lajos (1833–1897), emlékkő avatása a róla elnevezett téren, halálának 75. évfordulóján, 1972. november 18-án.

7. Riesz Frigyes (1880–1956), és **Haar Alfréd** (1885–1933), szegedi matematikusok emléktáblájának avatása – Borsos Miklós reliefjeivel – a Nemzeti Emlécsarnokban, 1970. október 8-án.

8. Mérnökök, Műnokok és Vegyészek Szakszervezetének tábla-avatása, az alakulás 30. évfordulóján, 1974. november 20-án, a Dózsa utca 7. szám alatti ház falánál.

9. Erdély László (1910–1970), műegyetemi tanár szülőházán (Szent Miklós utca 3.) emléktábla-avatás, 1975. február 21-én. A szülőház lebontása után, 1979-ben ez a tábla a várpalotai Magyar Vegyészeti Múzeumba került.

10. Grün Orbán (1771–1828), nyomdájá alapításának 175. évfordulóján, 1976. október 29-én, emléktábla avatása a Széchenyi téri Grün-házon.

11. Ottavay István (1877–1945), építész-mérnök, Szeged kiváló építésztervezője és kivitelezője születésének 100. évfordulóján, 1977. január 15-én, az általa tervezett plébániaépület falán.

12. Magyar Ede (1877–1912), a magyar szecessziós építészet kiemelkedő alkotója születésének 100. évfordulóján, 1977. január 31-én emléktábla avatása az általa tervezett Reök-palota falán.

13. Herke Sándor (1882–1975), Kossuth-díjas talajkémiikus születésének 95. évfordulóján, 1977. szeptember 17-én rézdomborítású (Tápai Antal műve) emléktábla avatása egykori munkahelye (ma Gabonatermesztési Kutató Intézet) épületének falán.

14. Segner János András (1704–1777), természettudós, egyetemi tanár Mikus Sándor alkotta emléktáblájának avatása, 1978. május 19-én, a Nemzeti Emlécsarnokban.

15. Benedek László (1901–1977), vegyész, az Országos Kémiai Intézet igazgatója emléktáblájának avatása, 1978. október 19-én egykori lakásának háza falán, Lechner tér 4. szám.

16. Kertai György (1912–1968), geológus, akadémikus emléktáblájának avatása, halálának 10. évfordulóján, 1978. november 3-án, a Lenin körút 45. szám alatti épület előcsarnokában.

17. Obermayer Ernő (1880–1969), a paprikanemesítés úttörője, Kossuth-díjas akadémikus mellszobrának (Lapis András alkotása) avatása egykori munkahelyének (ma GKI) kertjében, 1978. december 12-én.

18. Györffy István (1880–1959), botanikus, akadémikus emlékére képzőművészeti alkotás avatása az újszegedi Füvészkertben, 1979. október 21-én. (A mű Hemmert János alkotása.)

19. Budó Ágoston (1914–1969), fizikus, Kossuth-díjas akadémikus emléktáblájának avatása halálának 10. évfordulóján, 1979. december 22-én, lakóházának falán, Berzsenyi utca 1. szám.

20. Rerrich Béla (1881–1932), építő- és kertművész, a Dóm téri körépület tervezője születésének 100. évfordulóján, 1981. november 14-én, a róla elnevezett téren.

21. Kiss Ferenc (1860–1952), erdőmérnök, a „Szegedi erdők atyja” halálának 30. évfordulóján, 1982. október 15-én lakóháza (Reök-palota, Lenin krt. 65.) falán.

22. 375 sorozatszámú, 511 pályaszámú gőzmozdony, amely utoljára Újszeged és Mezőhegyes között járt, 1981. február 16-ig, ipari műemlékkénti avatása, a MÁV Igazgatóság kertjében, 1982. december 4-én.

23. Bakay Nándor (1833–1902), a „Szegedi köteles”, gyáralapító, országgyűlési képviselő emléktáblájának avatása születésének 150. évfordulóján, 1983. október 14-én, a Szegedi Kenderfonógyár bejárati falánál.

24. Kós Károly (1883–1977), építész és író emléktáblájának avatása (a relief Szatmáry Gyöngyi alkotása) születésének centenáriuma alkalmából, a Nemzeti Emlécsarnokban, 1984. február 9-én.

25. Czögler Kálmán (1884–1952), tudós biológus emléktáblájának avatása születésének 100. évfordulója alkalmából, 1984. január 2-án, az egykori Baros Gimnázium épületének falán (ma Vedres István Építőipari Szakközépiskola.)

26. Gregersen Quilbrand (1824–1910), **Kováts István** (1822–1902), és **Süvegh Mihály** (1859–1931), – mindhárman a rekonstrukciós építkezések részesei – emlékének megörökítése a centenáriumi emlékmű – Segesdy György alkotása – posztamentén, 1984. június 16-án.

27. Horváth Imre (1926–1979), biológus, egyetemi tanár, a Füvészkert igazgatója emléktáblájának avatása halálának 5. évfordulója alkalmából az újszegedi Füvészkertben, 1984. szeptember 21-én.

28. Farkas Béla (1884–1967) biológus, egyetemi tanár emléktáblájának avatása születésének centenáriuma alkalmából, 1984. szeptember 24-én, egykori lakóházának falán, Hunyadi János sugárút 43. szám.

29. Szivessy Tibor (1884–1963), építész-mérnök, a magyaros formatörekvések egyik megvalósítója emléktáblájának avatása születésének centenáriuma alkalmából, 1984. október 8-án, szülőházának falán, Bajcsy-Zsilinszky utca 20. szám.

30. Kalmár László (1905–1976), matematikus, Kossuth- és Állami Díjas akadémikus emléktáblájának avatása a róla elnevezett kibernetikai laboratóriumában, születésének 80. évfordulója alkalmából, 1985. március 27-én. (Vigh Tamás alkotása.)

31. Bartucz Lajos (1885–1966), antropológus, egyetemi tanár emléktáblájának avatása születésének 100. évfordulója alkalmából, 1985. március 30-án, a JATE Embertani Intézete folyosójának falán.

32. **Erdey László** (1910–1970), műegyetemi tanár, Kossuth-díjas akadémikus emléktáblájának avatása születésének 75. évfordulója alkalmából, 1985. április 12-én, volt szülőháza helyén lévő épület (Szent Miklós utca 3. szám) falán.

33. **Ortvai Rudolf** (1885–1945), fizikus, volt szegedi egyetemi tanár emléktáblájának avatása születésének 100. évfordulója alkalmából, 1985. április 17-én, egykori lakóháza falán, Klauzál tér 5. szám.

34. **Pávai-Vajna Ferenc** (1886–1964), hidrológus-geológus, az Anna-kút feltárója születésének 100. évfordulója, 1986. március 6-án, az újszegedi termálkúttal szembeni épület falán. (1989. október 23-án ismeretlen tettesek megsemmisítették, ugyanez év decemberében újra kihelyezve.)

35. A szegedi élelmiszerellenőrzés jelesei: **Csonka Ferenc, Tóth Ede, Renczes Ferenc, Fodor J. Kálmán, Obermayer Ernő, Szanyi István, Benedek László és Sarudi Imre** közös emléktáblájának avatása, 1986. május 30-án, az Állategészségügyi és Élelmiszerellenőrző Állomás központi laboratóriumának előcsarnokában, Bécsi körút 5. szám.

36. **Az 50 éves szegedi vitorlázórepülés** emléktáblájának avatása a Repülőtéren, 1986. augusztus 16-án.

37. **Pogány Béla** (1887–1943), fizikus, volt szegedi egyetemi tanár, akadémikus emléktáblájának avatása születésének centenáriuma alkalmából, egykori lakóháza, Tanácsköztársaság útja 6. szám alatti ház falán, 1987. április 3-án.

38. **Székéfalvi-Nagy Gyula** (1887–1953), matematikus, volt szegedi egyetemi tanár, akadémikus emléktáblájának avatása születésének 100. évfordulója alkalmából, 1987. április 9-én, egykori lakóházának (Bolyai János utca 28.) falán.

39. **Az Engel Nyomda** emléktáblájának avatása, 1987. október 20-án, a volt nyomdaépület (Szegedi Nalóház, Dugonics tér 12.) falán.

40. **Gyulai Zoltán** (1887–1968), fizikus, volt szegedi egyetemi tanár, Kossuth- és Állami-díjas akadémikus emléktáblájának avatása születésének centenáriumán, 1987. december 18-án, egykori lakóházának, Lenin körút 6. (ma Radnóti Miklós Gimnázium) falán.

41. **A vasúti híd emléktáblájának** avatása, 1988. május 6., az újszegedi megmaradt hídfőben.

42. **100 éves a szegedi MÁV Igazgatóság** emléktáblájának avatása, 1988. május 6-án, a széképalja előcsarnokában.

43. **Hajós Alfréd** (1878–1955), építész-mérnök, az első magyar olimpiai bajnok tiszteletére, a SZUE (ma Ligetfürdő) medencéjének falán, 1988. szeptember 18-án.

44. **Székács Elemér** (1870–1938) szobrászának avatása, a kiváló búzanevelő tiszteletére, halálának 50. évfordulója alkalmából, a Gabonatermesztési Kutató Intézet kertjében, 1988. október 7-én.

45. **Henszelmann Imre** (1813–1888), a magyar műemlékvédelem megeremítője, építész, akadémikus emléktáblájának avatása, 1988. október 24-én.

46. **Sebestyén Endre** (1888–1966), építész-mérnök, volt városi főmérnök emléktáblájának avatása egykori háza falán, 1988. október 24-én.

47. **Vigh Albert** (1864–1946), építész-mérnök, ipariskolai főigazgató születésének 125. évfordulója, 1989. június 16-án.

48. **Kiss Árpád** (1889–1968), volt szegedi egyetemi tanár, Kossuth-díjas akadémikus születésének centenáriumán emléktáblájának avatása a Béke-épület előcsarnokában, 1989. szeptember 21-én.

49. **Az 1907-ben felavatott Klauzál Gábor** (1804–1866), emléktábla (amely időközben tönkrement) újravétele és kihelyezése, 1989. október 2-án, a Lengyel-palota Kelemen utcai falára.

50. **Greguss Pál** (1889–1984), biológus, volt szegedi egyetemi tanár, Kossuth-díjas, lakóháza, Bécsi körút 11/A. szám, 1989. december 28-án.

A fenti összegzés mutatja, hogy 1965–1989 között az MTESZ és társszervezői kezdeményezésére Szegeden 50 műszaki-tudományos emlékhely létesült.

*

Ugyanakkor a megye területén is születtek műszaki-tudományos emlékhelyek kiemelkedő személyiségek tiszteletére, és ezek időrendben a következők.

1. **Kossalka János** (1872–1945), műegyetemi tanár, akadémikus születésének 100. évfordulója emlékkő avatása a makói híd városi feljárójában, Makón, 1972. március 19-én.

2. **Székács Elemér** (1870–1938), búzanevelő emléktáblájának avatása működésének egyik területén, Nagymágocson, 1972. június 29-én.

3. **Borsos József** (1875–1952), építész-mérnök emléktáblájának avatása szülővárosában, Hódmezővásárhelyen, születésének centenáriumán, 1975. március 18-án.

4. **Takáts Ferenc** (1893–1974), erdész emléktáblájának avatása működési területén, Ásotthalmon, 1975. október 12-én.

5. **Janáky István** (1901–1966), Ybl-díjas építész emléktáblájának avatása szülővárosában, Hódmezővásárhelyen, 1976. december 28-án.

6. **Kiss Ferenc** (1860–1952), erdőmérnök, a „Szegedi erdők atyja” bronzdomborítású tölgyfa-obeliszkjének avatása, működésének helyén, Ásotthalmon, halálának 225. évfordulója alkalmából, 1977. november 26-án. (Cs. Szabó László domborműve.)

7. **Fári László** (1898–1953), vegyészmérnök, a FORTE-gyár főmérnökének emlékére tábla-avatás szülővárosában, Hódmezővásárhelyen, 1978. július 9-én, halálának 25. évfordulója alkalmából.

8. **Bedő Albert** (1839–1918), erdőmérnök szobrász avatása Ásotthalmon, halálának 60. évfordulója alkalmából, 1978. október 11-én, Ásotthalmon. (Madarassy Walter műve.)

9. **Galamb József** (1881–1955), gépészmérnök, a Ford Művek első főmérnöke születésének centenáriumán, szülővárosában emléktábla-avatása, Makón, 1981. február 3-án.

10. **100 éves az ACSEV** emléktáblájának avatása, Makó, 1983. május 7.

11. **100 éves az erdőőri iskola**, emléktábla-avatás, Ásotthalmon, 1983. október 18-án.

12. **Szundy Jenő** (1883–1968), gyümölcskertész emléktáblájának avatása születésének centenáriuma alkalmából, szülővárosában, Makón, 1983. december 9-én.

13. **Bartucz Lajos** (1885–1966), antropológus, volt szegedi egyetemi tanár emléktáblájának avatása szülőfalujában, Szegváron, 1985. március 30-án.

14. **Wittmann Ferenc** (1860–1932), fizikus, volt műegyetemi professzor emléktáblájának avatása szülővárosában, Hódmezővásárhelyen, 1985. április 15-én.

15. **Pollak Antal** (1865–1943), gabonakereskedő, híradástechnikai feltaláló emléktáblájának avatása szülővárosában, Szentesen, 1985. április 26-án.

16. **Ybl Lajos** (1855–1934), építész-mérnök, kiemelkedő tervező emléktáblájának avatása Hódmezővásárhelyen, 1985. október 18-án.

17. **Giba Antal** (1786–?), mérnök, tervező emléktáblájának avatása Makón, 1986. október 15-én.

18. **Kamenszky Béla** (1881–1964), tanító, a szatymazi őszibarack tudatos honosítójának emléktábla-avatása Szatymazon, 1987. augusztus 27-én.

19. **Vasútcentenáriumi** emléktábla-avatás Szentesen, 1987. szeptember 19-én.

20. **Hajnal Antal** (1838–1907), mérnök, a Fiumei kikötő tervezőjének és építőjének emléktábla állítás szülővárosában, születésének 150. évfordulója alkalmából, Makón, 1988. augusztus 31-én.

21. **Vasútcentenáriumi emléktábla-avatás**, Csongrádon, 1988. szeptember 16-án.

22. **Teodorovits Ferenc** (1861–1929), erdőmérnök, az erdőri iskola igazgatójának emléktábla avatása működésének helyén, Ásotthalmon, 1989. május 5-én. (Az emléktáblát Füz Vera reliefje díszíti.)

23. **Vigh Gyula** (1889–1958), geológus-hidrológus emléktáblájának avatása szülőfalujában, Mindszenten, 1989. augusztus 9-én, születésének centenáriumán.

*

Úgy gondoljuk, fenti tevékenységünk is bizonyítja műszaki-tudományos nagyjaink megbecsülését, az utókor elismerését.

B. J.

PAVORAMA

Tévedés ne essék, nem rossz szójátékot szeretnék üzni az olvasóval, hanem egy ritkán megjelenő folyóirat címét közlöm. Igen, létezik ilyen című újság. Anglia, a klubok és egyesületek őshazája ma is bővelkedik olyan zártkörű szervezetekkel, melyek közé bőven befér a panorámafestmény-tulajdonosok szűk köre. Az már más kérdés, hogy éppen napjainkban nem dicsekedhetnek a brit oroszlán címerét viselő azzal, hogy szűkebb pátriájukban igazi nagyméretű panoráma megtekintésére lenne lehetőség. Mindenesetre a klubot megszervezték és Panorámania címmel időszakos folyóiratot is közreadnak. Lehetséges, hogy nemcsakára mi is tagjai lehetünk e társaságnak, hiszen birtokunkban van az egyik legrégebbi és legtekintélyesebb körkép – panorámafestmény, vagy cikloráma festmény néven is ismert a műfaj –, melyből ma Európában öt helyen is nemzeti közügynek számító muzeális látványosság vonzza a látogatók százezreit.

*

A Feszty-körképről van szó természetesen, melynek restaurálása oly sok vihart kavart nemcsak az elmúlt esztendőknben, hanem közel évszázados fennállása során. Ám mielőtt e történet részletezésére térnénk, a korabeli újságírók tolla nyomán mutassuk be, mit éreztek akkor, mikor először pillantották meg a grandiózus látványosságot:

„A roppant vászon, melyre a kép a maga sok ezernyi alakjával van festve, a köralakú épület belső falán fut körös-körül úgy, hogy vége sehol sem látszik, és bármerre tekint az ember, mindenütt csak a változatos kép egyik vagy másik részletét látja.

A nézőtér, melyen egyszerre vagy kétszáz-

ötven ember fér meg, a körkép közepén emelkedik s tulajdonképpen maga is a nagy képnek egy részlete. Mert e körképben a természetes valóság csodálatosan össze van olvasztva a festett részekkel. Mindjárt a nézőtér falai alatt, melyek egy szláv földvárát állítanak elénk, kezdődik a táj bársonyos fűvel, zöldellő mezőkkel, sziklás szakadékokkal, igazi, félig leégett szláv kunyhókkal, szétszórt fegyverekkel és már természetes tárgyakkal borítva, sőt egy patak is zuhog lábaink alatt, mely szintén igazi vizet zuhogtat szakadékos, sziklás medrébe.

Mind ezen természetes tárgyaknak aztán folytatása következik festve a tulajdonképeni képen, s a mint ezek a festett dolgok a valódiakkal összeolvadnak, az valami bámulatos és meglepő, s az egész olyan színben tűnik fel, mintha nem is képet, hanem valódi természetes tárgyakat és alakokat látnánk.

Amint az ember bemegy a körképbe s felér a nézőhelyül szolgáló favárba, rendkívül meg van lepelve, szinte kételkedni kell, hogy jól lát-e? Hiszen úgy tetszik, mintha be jutott volna abba a kör alakú épületbe, hanem ki az isten szabad ege alá, s ott hirtelen egy nagyszerű, egy felséges vidéken találná magát. Mérföldekre ellát a szem, s bámulva gyönyörködik a remek tájképen. Ott látszik a vadregényes Vereckei szoros, a Munkácsy erdős heglánczok, a messze távolból elécsillognak a szolyvai havasok fehérő ormai, dél felé pedig gyönyörű síkság terül el, amelyen ott kigyózdik végig hullámzó vizében a Latorcza messze, messze ameddig a szem ellát.

E remek tájkép felett pedig a kékelő égbolt terül el, – azt hisszük, hogy az igazi eget látjuk –, melynek bárányfelhői közül előtört a napsugár, bearanyozza a havasokat, az erdős hegyeket, a sziklák kopár kőveit s visszacsillog a távolban folydogáló Latorcza

vizéről. A láttani csalódás s a festő művészet összehatásának csodálatos eredménye ez.”

*

1894 május 14-én avatták fel a festményt, ám igazi pompájában a felavatást követő évek óta soha nem csilloghatott. Bár sokan ismerik születésének történetét, néhány mondatban ezt is szeretném felidézni.

A panoráma típusú festmények technikai ötletét Robert Barker 1787-ben szabadalmaztatta, s majd az első 1792-ben Londonban bemutatott festmény után, a XIX. században sorra kerültek a különböző méretű panorámák, melyeknek teljes, technológiai és művészetelméleti felépítését H. W. Mesdag holland festő dolgozta ki, akinek a múlt század végén készített alkotása, mely a Schenningen-i halászfalut, a mai divatos üdülőhely egykori dűnéit ábrázolja, ma is áll Hágában.

Feszty Árpád 1890 őszén Spányi Béla barátjával Párizsba utazott, ahol különleges hatással volt rájuk a napóleoni háborúk egyik csatáját, a Résonville-i ütközetet bemutató, Neuville-Detaillé által festett panoráma. Hazaérve, lelkesülten tárta terveit apósa, Jókai Mór elé, hogy megfesti az első magyar panorámaképet, a „Vízözönt”. Az ország akkor már a Millenium előkészületeinek lázában égett, Jókai maga is a honfoglalással kapcsolatos munkáján dolgozott. Jókai lánya, Feszty Árpád felesége, így ír a történetekről:

„Papának is tetszett a gondolat. De aztán ögni-mógni kezdett. Akkoriban tria Leventéjé, tele volt lelke a magyar őstörténelemmel. (Munkácsynak is ő szuggerálta a „Honfoglalás” gondolatát.)

Árpád – kiáltott fel egy este – meg van! Neked a magyarok bejövételét kell megfestened.”

Fesztynek megtetszett az ötlet, rövidesen részvénytársaság alakult, mely Fesztyt meghatározott összegért megbízta a körkép elkészítésével. 1891 telén, a főváros kijelölt egy telket a hatalmas épületnek, a mai Szépművészeti Múzeum helyén. Feszty három társával 1892 augusztusában Kenderecske falu mellett a Volóci völgyben kis faházat építtetett, melynek négy oldalra nyíló ablakából az egész tájat beláthatták. Itt készült el a festmény egy a tíz arányú tájvázlata, melyet alakokkal, vagyis a teljes kompozícióval maga Feszty népesített be. Rengeteg legenda és anekdota fűződik az elkövetkező év megfeszített munkájához, több mint húsz művész dolgozott a hatalmas vásznon, vödörben hordták be a kávé, no meg persze a pezsgőt is, Dankó Pista és Lányi Béla muzsikált, szinte éjjel-nappal folyt a munka. Külön érdekesség, hogy a Feszty család nem a kompozícióra volt a legbüszkébb, hanem az ég, a felhők megfestésére, melyet Feszty teljesen egyedül végzett, árnyalataival, kortársak szerint, tökéletes illúziót keltve. A társaság első titkára Gárdonyi Géza volt, aki Győrből ebben az időben került fel Budapestre. A megnyitó óriási siker hozott, ennek alapján a részvénytársaság újabb két panoráma megfestésére vállalkozott, ám ebbe már belebukta. A Világkiállítás után a festményt Londonba vitték, ott azonban nem aratott igazi sikert, lévén témája idegen a metropolis lakói számára. 1909-ben került vissza Budapestre, újra feltámadását azonban az első világháború megakadályozta, Feszty Árpád 1914. június 1-én meghalt.

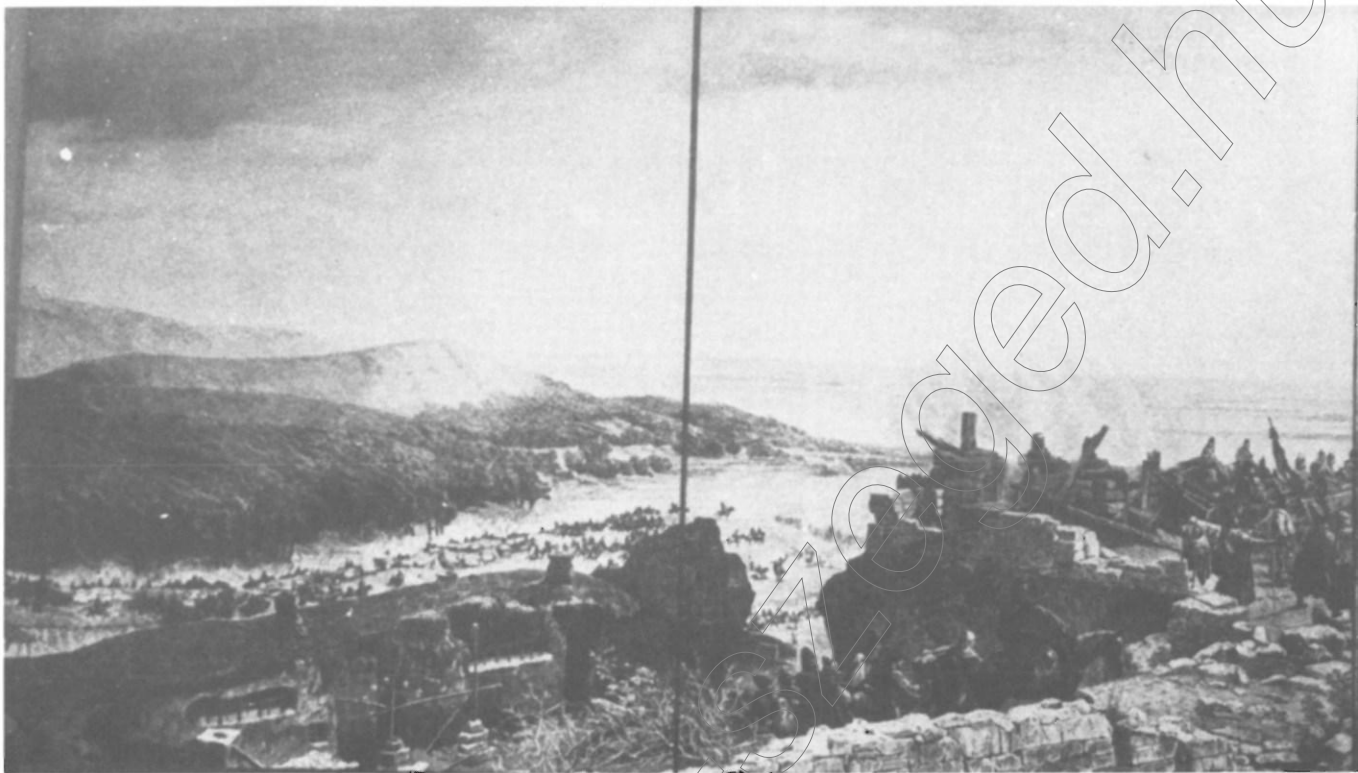
*

A századforduló után a festmény nem kerülhetett vissza eredeti helyére, a fővárosi nagycirkusz közelében kaptak újabb telket, melyet a korabeli sajtó is a nemzeti történelem megalázásának nevezett. A húszas évek

végére a szállítás, különböző újabb felfüggesztések miatt, a festmény megrongálódott, ám a részvénytársaságnak nem volt pénze javíttatásra. 1929-ben a Közoktatásügyi Minisztérium és a főváros 15 ezer pengőt szavazott meg a körkép renoválására. A munkálatok ellenőrzésével Sándy Gyula egyetemi tanárt bízták meg, a revonálás munkálatait pedig Feszty lánya, Masa és az eredeti alkotásban is jelentős részt vállaló Pállya Celesztin végezték. A lapok szerint a munkához hiányzó 10 ezer pengőt a család hajtotta fel. 1930 júliusára készültek el a munkával, nem tettek mást, mint lemosták a festményt és csak apró hibákat kellett javítaniuk.

A részvénytársaság éveken belül ismét csőd előtt állt, s úgy volt, hogy elárverezik a festményt, melyet a bírósági végrehajtó 1933-ban 6140 pengőre becsült. Ez az összeg persze az adósságok fedezésére volt hivatott. A részvénytársaság 34-ben 200 ezer pengőért ajánlotta fel a fővárosnak a képet. Az alkudozások 1938-ban már 400 ezer pengőről szóltak. S egyre inkább sürgették, hogy az alkotás kapjon új helyet, a Citadellában vagy a Margitszigeten. Közben a festmény állapota egyre inkább romlott. A 40-es évek sajtója már így ír: „A csodálatos látványt azonban megzavarják a felülről jövő megvilágításba belógó rongydarabok, drótok. De nem csak a megvilágításnál nagy a nemtörődömség. A hatalmas vásznon majdnem minden nagyobb pontján kisebb-nagyobb víz és rozsdafoltok, lecsorgások teszik homályossá a gyönyörű képet. Már évek óta beesik az eső, és lassan teljesen tönkremegy az óriási egy darabból álló vásznon is...”

A háború utolsó éveiben a Feszty család, melynek birtokában volt a részvények nagy része, sürgette a fővárost, hogy helyezze biztonságba a festményt, erre azonban saj-

nos nem került sor. 1944 őszén a Nyugati pályaudvart ért bombatámadás során a festmény épülete kigyulladt, és a Feszty által festett égbolt jelentős része elégett. A megmaradt részek mentésére csak 1944 után kerülhetett sor. 1945 nyarán, az akkori kultuszminisztérium művészeti ügyosztályának megbízásából egy bizottság szállt ki, hogy meggyőződjön a körkép állapotáról. A bizottság tagjai között volt *Genthon István* művészettörténész, *Füst Milán* író, valamint *Dénes Jenő* festőművész-restaurátor is. A festmény állapotáról Dénes Jenő nagyon szomorú képet fest. A vászon leszakadt, összegyűrődött, beázott. A bizottság úgy vélte, hogy a festményt a megmaradt rész kivételével gyakorlatilag elpusztultnak kell tekinteni. Am a megmaradt részek sorsát fontosnak tartották, és úgy vélték, hogy gondoskodni kell azok méltó elhelyezéséről. Időközben a résztvevőek az épületet eladták, s a megmaradt festményrészeket két nagy hengerre csavarták úgy, hogy 8 méter széles csikokra vágták szét.

Ezek először a Bazilika pincéjébe kerültek, majd a Műegyetem könyvtárába, később egyik Vörösvári úti iskola tornatermébe. Az utolsó előtti állomás végre a Magyar Nemzeti Galéria lett. E hosszú herce-hurca során kivágtak darabokat, melyek egy része azóta megkerült, egy része sajnos ismeretlen helyen van. Biztos, hogy nem elpusztult darabokról van szó, mert a megmaradt részekben pontosan megfigyelhető a „normális” képméretű négyzetleges részek kivágása. A 40-es évek végén körképmentő bizottság alakult, mely jelentős összeget gyűjtött össze, az adakozásban az ország akkori prominensei kivétel nélkül részt vettek, ám a fordulat éve után a társaság szervezője vidékre, később Amerikába

került, az összegnek nyoma veszett. A televízió segítségével néhány töredéket sikerült visszaszerezniük, s azok beépítésre is kerülnek. 1962-ben merült fel újra a restaurálás gondolata, amikor a Galéria részére az egyik *Mednyánszky*-festette, mintegy 8×6 méteres töredéket *Vasadi Hermann* restaurátor helyreállította. 1967-ben már arról ír a Csongrád Megyei Hírlap, hogy szóba kerül a körkép Pusztaszeren történő felállítás. A határidő akkor 1970 volt. Ezután ismét évekig csend lett, mígnem 1970-ben *Erdei Ferenc* vezetésével emlékbizottság alakult, mely úgy döntött, hogy a Nemzeti Történelmi Emlékpárban restaurálni kell a nevezetes műalkotást. Ekkor még úgy képzeltük, hogy a restaurálás és kiegészítés munkálatait, az akkor virágjában lévő alföldi realista iskola neves művészei végzik, valamint olyan összefogással, ahogy Feszty és huszonegynéhány munkatársa annak idején a képet festette. A tehetség nem, a lelkesedés azonban hiányzott. Az első konkrét megbeszélés 1974 novemberében volt, mely restaurátor szakembereket javasolt megbízni a munkálatokkal.

A Kulturális Minisztérium utasította a Magyar Nemzeti Galériát, hogy a festmény töredékeit adja át a szegedi múzeumnak. A szállítás felelősségteljes munkáját a múzeummal szocialista szerződésben lévő *Fleisch-brigád* végezte. 1975 nyarán *Kisterenyey Ervin* vezetésével lelkes restaurátor csoportot alkalmaztunk, mely két hónapos munkával elkészítette a képroncok felmérését és ideiglenes konzerválását. 1976 februárjában szakzsűri ült össze, hogy meghatározza a további feladatokat. Ekkor azt javasolták, hogy hatalmas méretű (4×10 méter) vakrámára feszítsék fel a kép megmaradt darabjait, illetve a kiegészített részleteket. Ez a 30

darab festményrészlet ugyan nem alkotott volna tökéletes kört, ám feltételezték, hogy kellő megvilágítással elérhető olyan optikai csalódás, mely a panorámahatást kelti. Ekkor kezdett felvetődni az úgynevezett konvexitás kiküszöbölésének szükségessége is, hiszen az ilyen nagyméretű vásznak saját súlyuk miatt is szükségszerűen „hasadoznak”. Rövidesen ez a terv elvetésre került s a következő zsűri már más megoldásra tett javaslatot, 1977 áprilisában.

Vagyis ismételtelen elfogadta a restaurálást végzők érvelését, még szerencse, hogy a több millióba kerülő fa vakrámákat nem gyártattuk le, mert nem volt rá pénzünk. Ekkor a kép hordozóanyagául egy kemény poliuretán habbal töltött kartonlécsejt anyagú panel mellett szavaztak. Az előzetes kísérletek során már felkerestük a dunai városi papírgyárat, a balatonfüredi hajógyárat, textilgyárakat, külkereskedelmi vállalatokat, ám egyre jobban bebizonyosodott, hogy házilagos kísérletezéssel igazi technológiát nem tudunk felépíteni. Kérdéssé vált közben, hogy a merev háttér, amely ugyan biztosítja a hasadás kiküszöbölését, lehetővé teszi-e a függő képek szemmel nem látható rezgése által keltett tökéletes illúzió létrejöttét. Közben 1978 júniusában a Csongrád Megyei Tanács, a Móra Ferenc Múzeum és a Magyar Építőművészek Szövetsége tervpályázatot írt ki a körcsarnok épületére. Az 1975-ben megkezdődött konzerválási, restaurálási munkák folytatódtak a szegedi vármaradványban, ez azonban csak ideiglenes műhely lehetett, 1978 őszétől átvettünk néhány barakkot, volt munkásszállókat, az olajbányászoktól, s itt kezdtünk új műtermeket és raktárakat kialakítani, valamint lehetőséget biztosítani a restaurátorok ideiglenes elszállásolására is. Vég-

eredményben 1979 márciusában a szakzsűri elfogadta a kartonlépsejt panelek kísérleti legyártásának ötletét. Ebben a szakzsűriben már részt vett a Műanyagipari Kutatóintézet szakértője is. Rövidesen felkértük az intézetet, hogy tegyen javaslatot a körkép függesztésére, s hasasodást kiküszöbölő szerződésben műanyag tartószerkezet kikísérletezésére. A feltételeket szerződésben rögzítettük, s művészeti szakértőként az akkor még állományunkban lévő Kisterenyei Ervin restaurátort jelöltük meg, aki egyben a közben tervezés alatt álló épület vezető tervezőjének, *Novák Istvánnak* is szakmai tanácsadója volt.

A következő szakértői bizottság már 1980-ban ült össze, amely megismerte a két szerkezet, tehát a már korábban említett kartonlépsejt, illetve a MÜKI által javasolt flexibilis hordozófelület egy-öt arányú makkettjeit, illetve a műszaki paramétereiket. A bizottság a MÜKI megoldását fogadta el és javasolta egy-egy arányú próbadarabok elkészítését, melyen tanulmányozni lehetett a hőingadozás, a nyúlás, a ragasztási technika és a függesztési módszer különböző problémáit is. Idézek a jegyzőkönyvből: „*A bizottság megállapítja, hogy a Műanyagipari Kutatóintézet megoldásában a vezető restaurátor Kisterenyei Ervin, kutató, feltáró tevékenysége messzemenően tükröződik, az ő nagy szakmai tapasztalata, valamint az ügy iránti elkötelezettsége tette lehetővé, hogy a statisztikai szakmai követelmények és a restaurátor követelmények e megoldásában ötvöződjének.*” Éz a jegyzőkönyv májusban készült, ám júliusban a vezető restaurátor már nem tartotta megfelelőnek a megoldást, majd tárgyalás tárgyalást követet. A kísérleti példány elkészült, azt a színház zsinórpadlásán függesztették fel, s 1981 november

27-én a szakemberekből álló grémium elfogadta, kivitelezésre javasolta.

Rövidesen elkészültek az épület tervei és megindulhatott a kivitelezés is. Időközben a vezető restaurátor megvált a szegedi múzeumtól, azzal a feltételezéssel, hogy amikor a munka folytatására lehetőség lesz a már elkészült épületben, kapcsolatainkat felújítjuk. Megkezdtük a tárgyalásokat a hordozóelemek legyártásáról és felfüggesztéséről, Sőt már a szerződés is elkészült – a kivitelezővel, félreértés ne essék nem a restaurátor kivitelezővel, hanem a technológiai kivitelezővel –, amikor robbant a bomba. A szerződés aláírását megelőző héten a televízió műsort sugárzott arról, hogy a korábban kiküszöbölésre ítélt hasasodás a körképek szükséges velejárója, ezért olyan szerkezetet kell kialakítani, mely ezt lehetővé teszi, és a korábban végzett munkálatokat gyakorlatilag semmisnek kell tekintenünk.

A helyzet tisztázására Budapestén a Képzőművészeti Főiskolán neves restaurátorokból álló tanácsadó testületet hívtunk össze, melynek véleménye jelentősen megoszlott. 1988 február 25-én hosszas vita után bizottsági döntés előtt kérte, hogy megtekintesse a megmaradt darabokat. Ugyanezen a tanácskozáson Kisterenyei Ervin egy újszerű megoldást javasolt, melyet lengyel restaurátorok szabadalmaztattak a Wrocławban bemutatott úgynevezett Raclawice-i Csata Körkép helyreállítása során. A zsűri március 24-én, a Lila iskolában megzemlélte a körkép töredékeit, s úgy vélte, hogy pályázatot kell kiírni a munka elvégzésére. A bizottság állást foglalt a pályázat technikai szempontjaival kapcsolatban is: „*a pályázatra olyan jogi személyek jelentkezhetnek, melyek kellő módon tudják bizonyítani pályázatukkal szakmai felkészültségüket... A vállalkozó pályázónak a*

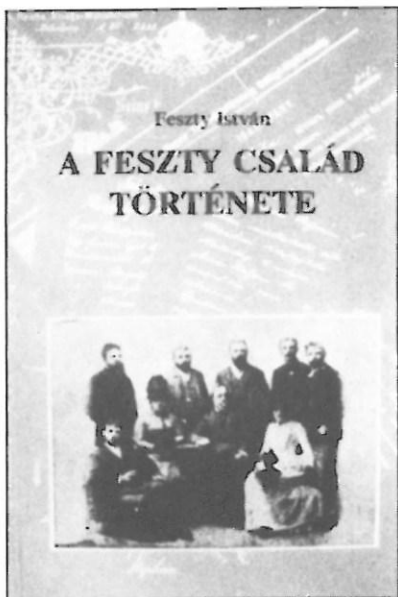
teljes restaurálási folyamatot kell felvállalnia.” Ezek után került sor a pályázat kiírására, melyre a megadott határidőre két pályamunka került benyújtásra. Az egyiket *Velledits Lajos – Kisterenyei Ervin* magyar szerzőpáros, a másikat pedig a Raclawice-i körképet helyreállító *lengyel Ars Antiqua* művészcsoport készítette. A több lépcsős szakzsűri úgy vélte, hogy mindkét pályázat kivitelezhető. A megrendelők úgy döntöttek – miután a pályázati díjakat kifizették –, hogy a megbízást a lengyeleknek adják, mert a már elkészült Wrocław-i festmény első osztályú referencia, s a magyar pályázók még csak most akarták kikísérletezni a lengyelek által szabadalmaztott eljáráshoz hasonló technológiát.

*

A korábbi gyakorlatnak megfelelően azóta is támadások érik a körkép ügyét, attól kezdve, hogy helyezték Budapestre, egészen addig, hogy egy frissen alakuló kft. vállalja a szegedi múzeum tulajdonát képező festmény helyreállítását. Rövidesen megszületik az az alapítvány, mely az anyagi feltételek biztosítására hivatott és terveink szerint ez év májusában megkezdődnek azok a munkák, melyeknek befejezésére 1994 májusáig kell várunk. A kálvária érzésem szerint még nem ért véget. Túl hosszú is lett volna felsorolni mindazoknak a szakértőknek a nevét, akik ugyanabban a kérdésben ismét és ismét más véleményen voltak. Bár csak már ott tartanánk, hogy idézhetnénk az 1891-ben, az első tervek ismertetése után született bökröset.

„*A furcsa épületben áll
Az óriási körkép,
Mely ábrázolja őseink
Mai hazánkba törtét.*”

TROGMAYER OTTÓ

Érdekes könyv jelent meg nemrégiben a Komárom megyei Honismereti Kézikönyvtár 21. köteteként. A Feszty-család egyik jeles tagja, Feszty István írta meg A Feszty-család történetét. A magyar művészetnek, tudományának és közéletnek kiváló egyéniségeket adó Feszty-család történetét a dinasztiaalapító Feszty Szilvesztertől látséri nyomon, s felrajzolja Bona, Adolf, Lajos, Gyula, Árpád, Gizella, István és Béla életének legfontosabb eseményeit, értékeli munkásságukat.

A szerző, Feszty István 1897-ben született, hosszú éveken át a családi részvénytársaságot is vezette. 1987-ben hunyt el. A mellékelt részletek azokból a levelekből valók, melyeket az idős Feszty István írt Szegedre Bakonyi Tibor építésznek, majd halála után feleségének. A levelelrészletek közlését Bakonyi Tibornénak köszönhetjük.

Ugyancsak nemrég jelent meg A magyarok bejövetele négy méteres leporellón, fekete-fehérben, Morelli Gusztáv mester reprodukciójában. Az elegáns kiadványt – mely az 1895-ös eredeti kiadás hasonmása – a Hattér Kft. jelentette meg igényes kivitelben, Szűcs Árpádnak, a szegedi Móra Ferenc Múzeum restaurátorának bevezetőjével. A hajtogatható reprodukció jól időzítve került a könyvesboltokba, ébren tartva a Feszty-körkép nem éppen olajozottan folyó restaurálásának ügyét.

Örülök a jelzett Jókai újabb kiadványnak, amit kilátásba helyeztél, elküldöd. Az épületterv elkészülését örömmel hallom, és bár már tavasszal elkezdénék az alapozást? De erre vonatkozólag nem biztató híreket hallok?! – Hogy aztán a Körkép mikorra készül el...??? Én 1974-ben hangsúlyozottan kijelenttem az illetékes tényezőknak, „hogy azonnal kiírni tervpályázatot, mert én csakis egy teljesen kész, végleges világítási berendezéssel ellátott új épületben tudom elképzelni a rekonstrukciót”. Ezt hangoztatom már évek óta írásban, szóban! Hét évnek kellett eltelni, hogy végre ők is rájönnek erre a fundamentális, valóságos egyedüli lehetőségre!

Legnagyobb probléma az új tartószerkezet! Mert régen a vászon a saját súlyán lógott. Ezt a megoldást már nem lehet most alkalmazni a régi vászonzsák plusz súlya miatt.

Most folynak a kísérletezések! Erre vonatkozólag nincs precedens! Tehát 4–5 év minimum az én elképzelésem szerinti időszak! Ezt az időt meg is kell érni, különösen nekem, az én koromban már minden nap egy ajándék!...

O-Gyalla, 1981. február 16.

*

... Egy autóbussz-kirándulás keretében voltunk Szegeden augusztus 19-én délután és Ópusztaszeren augusztus 20-án.

19-én délután volt az alkalom, hogy telefonálni tudtunk, mert ilyen csoportos utazásnál és programnál a közösséghez kell igazodni. Ekkor volt 2–3 órai szabad időnk, s ekkor akartuk felkeresni Anikót.

Nagyon kíváncsi voltam az építkezésre, amit végre Pusztaszeren láthattam. Ott beszéltem Trogmayer Ottóval is rövid ideig, mert a miniszterrel volt elfoglalva.

Már régebben, többek között, javasoltam Trogmayernek, hogy egy fontos dologról ne fedkezzen meg!

Ugyanis a múltbeli tapasztalataim alapján jött létre az ötletem, amelyet sajnos annak idején utólag már nem tudtam beszerezletni. Egy felső, rejtett körsín pályán mozgatható lift, amely fel, le, jobbra, balra, gombnyomásokra igazgatható, és az 1800 négyzetméteres vászonzfelület bármely pontja azonnal elérhető.

Amikor a kezelésem alatt volt a Körkép, nagyon sokszor előfordult, hogy valamely kis hiba miatt hosszan tartó állványozás volt szükséges, amit még bonyolultabbá tett a kiképzett előtér, dioráma jelenléte. Néha egy pókháló eltávolítása napokat vett igénybe.

Tehát ezért javasoltam, hogy most itt az alkalom ezt a körben futó nyitott lift állványt létesíteni.

Most megkérdeztem Trogmayer-t, hogy elfogadják-e az ötletemet? Azt mondta, hogy „nem”, körbefutó lift nem lesz. Nagyon komplikált a létesítése.

A jövő engem fog igazolni. Mert a „tapasztalás”, a legjobb mester! Usus, est, Magister optimus!

Előreláthatólag 1985-re van tervezve a Körkép láthatósága. Az új tartószerkezetet (már mint a vászon alá), azt a Műanyag Kísérleti Intézetben Kecskeméthy Géza mérnök elkészíti, mert a kísérleti próba bevált...

O-Gyalla Hurbanovo 1983. szeptember 4.

*

... A múltak tapasztalatai alatt, amíg a Körkép a tulajdonunkban volt, és hosszú évtizedeken én voltam az összes ügyek intézője, és a karbantartás, hogy úgy mondjam felelős tényezője – sok tapasztalatra jöttem rá!

Ezeket igyekeztem átadni a jelenlegi adminisztrációnak, amikor még időben közöltem, hogy egy olyan körben futó liftszerkezetre van szükség, amelynek segítségével az 1800 négyzetméter vászon felülete pillanatok alatt bármely pontja elérhető!

Egy felső körsín pályán körben, és fel-le mozgatható szerkezeztől van szó, amelyben két ember foglalhat helyet, és tetszés szerint irányíthatja a nyitott liftet.

Ez az ötletem akkor jött létre, amikor a múltban kellett bonyolult állványozással egy kis hibát korrigálni, vagy egy pókhálót vagy egyéb idegen anyagot eltávolítani.

A múltban meg akartam csináltatni ezt a liftet, de sajnos utólag már nem volt lehetséges a felszerelése!

Tehát ezeknek a tapasztalatoknak a birtokában megírtam a javaslatomat Szegedre, hogy most van az alkalom ezt beépíteni. Sajnos, úgy vagyok értesülve, hogy ez nincs tervbe véve. (?) Azt viszont nem tudom, hogy Novák István tervező mérnök tudott-e erről az ötletéről!?

Már most előre megmondom, hogy nagyon hamar eljön az az idő, amikor a rekonstrukció folyamán fognak rájönni, hogy az öreg Fesztynék mennyire igazra volt, mikor ezt a javaslatát megette, mert a mostani rekonstrukciónál is fontos szerepe lenne!?

Én már egy „kiütött sakkfigura” vagyok, aki a jelenlegi „játszmában” nem oszt, nem szoroz!! Mindenesetre fanatikus ügyszeretettel vagyok ma is – habár csak elméletileg, az ügyek folyásába.

Szeretném még megérni a Körtkép újbóli megnyitását, amely 1985-re van tervezve, de tiokban azt érzem hogy a végleges rekonstrukciós munkálatoknál, még előre nem látható események folytán, terminuseltolódás is lehetséges!??...

O-Gyalla, 1984. április 8.

...
Megvallva az igazat, én mint gyakorlati ember, aki nem él a „felhők világában” – nagyon jól éreztem és tudtam, hogy a 15 éves terv szerint – amely most '85-ben lejár – nem lehetséges ezt az óriási munkát elvégezni!

Tudtam, hogy az új tartószerkezetet, amelyet a műanyag vállalat készít, csakis a kész helyszínen lehet legyártani. Azonkívül még előjönnek az „előre nem látható problémák” is.

Habár meg vagyok győződve, hogy T. Ottó mindent megtesz az ügy érdekében – mert hiszen ez az „Ő” életműve!!...

O-Gyalla, 1985. június 26.

...
Nagyon érdekelnek az ópusztaszeri események. Legutóbbi értesüléseim szerint, a most elkészült épületben márciusban lehetett elkezdni a munkákat?

Úgy tudom, hogy a modern tartószerkezetet a helyszínen lehet legyártani?

Egy augusztusra tervezett autóbusz-kirándulásra már bejelentkeztünk és be is fizettem..., de sajnos az egészségi állapotom ezt nem fogja „jóváhagyni”. Úgyanis egy prostatanagyobbodás folytán zavaraim vannak, jelenleg is kezelés alatt vagyok, és teljesen reménytelen, mert operálni már nem lehet.

Sajnos, ez a helyzet! A 90 év már eddig is jól szolgált, hogy idáig nem volt komolyabb bajom.

Úgy szeretném, hogy a feleségem okvetlen részt vegyen ezen a kiránduláson és nekem kéthüen beszámoljon, mert nagyon érdekel minden legkisebb momentum, ami a Körtképpel kapcsolatos.

...
O-Gyalla, 1986. július 6.

Feszty Árpád és barátja. Spányi Béla 1890 őszén látta Párizsban a napoleoni háborúk egyik csatájáról készített körképet.

1981-ben született meg az ötlet a magyarok bejöveteleének festői teréről.

1981 telen kijelölték a körkép épületének helyét a mai Szépművészeti Múzeum helyén.

1982 augusztusában Feszty és társai Kenderesre falucska közelében elkészítették a kép tájvázlatát.

1894. május 14-én avatták fel a festményt.

A kép 15 méter magas, 11,5 méter a kerülete, több ezer alak népesíti be.

A múlt század végén a körképet Londonba vitték, ahonnan 1909-ben került vissza.

Feszty Árpád 1914. június 1-jén meghalt.

A mű első renoválása 1929–30-ban zajlott.

1944-ben, a második világháború harcai közepette a körkép jelentős sérüléseket szenvedett.

A hatalmas kép 1944 és 1974 között több helyszínen várta sorsa jobbrfordulását.

A körkép 1974-ben került a szegedi Móra Ferenc Múzeumba annak a döntésnek eredményeképpen, hogy a restaurált művet az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékparkban kell felállítani.

1994. május 14-én lesz az avatás centenáriuma...

ARCOK A SZEGEDI SAJTÓ TÖRTÉNETÉBŐL

A két világháború között föllépő szegedi újságírók fiatalabb nemzedéke ma lényegében elfeledettnek tekinthető. Bár tagjai szinte a legutóbbi időkig éltek s dolgoztak, a szegediek szemhatárából mégis rég kikerültek. E nemzedék ugyanis – különböző okok miatt – már nem Szegeden futotta be teljes pályáját; egy részük 1938 körül, egy másik részük pedig 1944 után eltávozott innen. Az ötvenes évekkel pedig, mint annyi más területén az életnek, e vonatkozásban is teljesen új szakasz indult, amely megszakított egy addig szervesen épülő hagyományt. A félmúlt jó ideig homályba merült.

A kollektív emlékeztetkiesés törölte ki a helyi tudatból *Klamár Gyula* (1906–1979) alakját is. Pedig újságírói s szerkesztői munkássága – pályája egészének ismeretében nyugodtan állíthatjuk – az *egyetemes magyar sajtótörténetnek is számontartásra érdemes tétele*. Jelentősége túlnó a pusztá „szegedi-ség” érdekkörén.

Mint annyian a város művelődéstörténetében, eredetét tekintve ő sem szegedi. 1906. szeptember 9-én Kolozsváron született, katolikus családban. Apja, *Klamár Vilmos* (1867–1937) a Magyar Államvasutak főművezetője volt, anyja *Bolgáry Ilona*. A család öt fiút nevelt föl: Vilmost, Gézát, Ákost, Gyulát és Lászlót. Gyula az öt fiú közül sorrendben a negyedik volt, az apának, aki négy évtizedig, 1887–1927-ig dolgozott a MÁV-nál, előbb Kolozsváron volt az állomáshelye, majd Pécsen. Klamár Gyula gyermekkorra, eszmélése így e két városban telt. Sajnos, tanulmányairól keveset tudhatunk. Fia úgy tudja, iskoláit Sátoraljaújhelyen és Pécsen végezte, s kereskedelmi érettségijét is Pécsen szerezte meg. Klamár Vilmos – nyugdíjba vonulása után – 1927-ben költözött Szegedre; nagyon valószínű, hogy fia, Gyula is ekkor került a Tisza-parti városba.

A család egy része legalábbis ekkortól bizonyosan Szegeden élt. A három évvel későbbi, 1930-as szegedi címtár a Klamár-család négy tagját is regisztrálja. Klamár Vilmos MÁV nyugdíjast (Margit u. 226.), Ákos (1903–1937) biztosítási vezértitkárt (Oroszlán u. 4., telefon: 11-10), Géza biztosítási vezértitkárt (Oroszlán u. 4., telefon: 17-35), valamint Gyula hírlapíró (Zrínyi u. 10.). Utóbbi nevét a címtárban a Délmagyarország szerkesztőségének tagjai között is megtaláljuk.

Ez a pályaválasztás hosszú, tudatos készülődés eredménye volt. Klamár Gyula, fia közlése szerint, gyerekkorától újságíró akart lenni, s az írással is korán megpróbálkozott. *Hívatásos újságíró azonban csak Szegeden, 1928 szeptemberében lett, amikor a város legjelentősebb lapjának, a baloldali Délmagyarországnak kötelékébe lépett. A Délmagyarországi újságírók akkor volt fénykorában, karak-terének kialakítója, Frank József ugyan – betegsége miatt – már visszavonult a szerkesztéstől, de az általa összehozott „csapat”*

Klamár Gyula

lényegében még együtt maradt. 1928 december elején a szerkesztőség kis ünnepségen köszöntötte *Pásztor Józsefet*, abból az alkalmából, hogy öt éve állt a lap élén. Ekkor fénykép is készült az ünnepelőkről, s ezt a Homokóra 1928. december 9-i száma közzé is tette. Ezen, balról jobbra haladva a következők láthatók: Pásztor József, *Magyar László, Lengyel Vilma, Vér György, Gábor Arnold, Nagy Sándor, Klamár Gyula s Juhász Gyula*. Rajtuk kívül a szerkesztőséghez tartozott még a képről hiányzó *Móra Ferenc*, külső munkatársként *Dettre János és Tonelli Sándor*, s közéjük számítandó a kiadói hivatal vezetője, az ugyancsak rendszeresen író *Ligeti Jenő*. Aki ismeri Szeged újságírói sajtótörténetét, tudja, erős szerkesztőség volt ez, jól összehangolt, kialakult szerepkörökkel. Érthető tehát, hogy a kezdő Klamár Gyula e csapatban „csak” az olvasóközönség szempontjából fontos, de zurnalisztikai szempontból kevésbé rangos bűnügyi riporter szerepkör jutott. Egy évtizeden át, amíg a Délmagyarország szerkesztőségéhez tartozott, e területen dolgozott; ő látta el a lapot rendőrségi tudósításokkal, színes bűnügyi beszámolókkal, s természetesen apróbb-nagyobb hírekkel.

E feladatkör természetesen konfliktusokat is rejtett magában. A tudósítások olykor vélt vagy valóságos érdekeket „érintettek”, s ennek időnként sajtópör lett az eredménye. 1929. szeptember 9-én pl. Klamár cikket írt a Délmagyarország hétfői társ-lapjába, a Ligeti Jenő szerkesztette Hétfői Rendkívüli Újságba *Súlyos vádakkal a Szent Endre gőzös kapitánya ellen* címmel, szóvá téve a balesetet okozó hajótestet mulasztásait. A megbírált azonban nem tűrte a nyil-

vánosságot s beperelte a tudósítót. A sajtópört előbb (1932. ápr. 6.) a szegedi kir. törvényszék, majd, föllebbezés után (1932. szept. 2.) a szegedi kir. ítélőtábla, végül (1933. jan. 17.) legfelső fokon a budapesti Magyar Kir. Kuria tárgyalta. Az ítélet végül 50 pengő büntetés lett. 1930. január 12-én Klamárt egy másik cikke miatt egy szőregi rendőrfogalmazó idéztette bíróság elé – ez az ügy azonban végül „tárgyaláson kívüli békés elintézési nyert”. (Szegedi Napló, 1930. jan. 14. 3.) 1930. március 19-én nem vádlótként, tanúként került a bíróság elé. Ekkor kollégája, Magyar László sajtópörében tanúskodott. (Szegedi Napló, 1930. márc. 20. 4.) De az újabb meghurcolás sem várta soká magára. 1930. november 21-én egy kocsmáros idéztette bíróság elé cikke miatt. A bíróság ez alkalommal fölmentette. (Szegedi Új Nemzedék, 1930. nov. 22. 3.) Legnagyobb „ügye” azonban nem ezekből, hanem egyik 1930. január 18-án megjelent, politikai vonatkozásokat is tartalmazó cikkből lett. Ebben (Lévay ügyvéd bíróküldési kérelmet terjesztett elő...) az erősen jobboldali Széchenyi István dr. viselt dolgairól számolt be. A leleplezett hangoskodó „természetesen” beperelte, s így megint tárgyalások sorozata indult meg (1930. jún. 18., 1930. nov. 8., 1931. ápr. 3.). Ekkor Klamárt a bíróság előbb 1000 pengő büntetésre ítélte, ezt azonban a felsőbb bíróság mérsékelte.

Az újságíró dolga, e példák is mutatják, nem volt könnyű ekkoriban sem.

A bűnügyi rovat írása és kézbentartása mindazonáltal jó újságírói iskola volt, széles körű tájékozódásra, pontosságra, tárgyyszerűségre ösztönzött. Magasabb intellektuális igényeket persze aligha elégíthetett ki. Érthető hát, hogy Klamár Gyula is igyekezett más, benső igényeinek inkább megfelelő feladatokat is vállalni. Ennek tudható be, hogy 1928 és 1930 közt aktívan részt vett szerkesztőségi kollégája, *Magyar László Homokóra* című kulturális hetilapjának írásában és szerkesztésében. 1937-ben pedig, ugyancsak Magyar Lászlóval közösen, egy városismertető kiadványt írt Szegedről. Ez „offset- és mélynyomású, albumalakú képes füzet” volt, a Délmagyarország adta ki. Előszavát „*Pályf polgármester írta, és Juhász Gyula Szeged című verse után a következő fejezetek ismertetik meg a várost a vendégével: Szeged színházi múltja. A Szegedi Szabadtéri Játékok története. Szegedi különlegességek. A kultúrpalota. A szegedi sajtó. A szegedi Mátyás-teplom. A szegedi Dóm tér. Építészeti nevezetességek. Pusztaszer. Tápé. Szeged tanyavilága. Vízi élet a Tiszán. Paprikafalu. A szegedi paprika. Szeged és Trianon*”. A szegedi útikönyvket áttekintő és értékelő *Péter László* szerint „*Hangulatosan fogalmazott, ügyes kiadvány*” ez. (Somogyi-könyvtári Műhely, 1981. 3. sz.) S tudjuk, alkalmilag máskor is írt nem szorosan az ő rovatába tartozó témákról.

A Délmagyarországnál 1938. október 1-jéig maradt. Ekkor – újságírói munkája

elismerése volt ez – *pesti újsághoz került*. Az Esti Kurir munkatársa lett, majd 1939 elejétől a Kis Újság és a Hétfő Reggel belső munkatársaként dolgozott. Sajnos, ekkori életszakaszáról keveset tudunk. Annyi biztos, bekapcsolódott a főváros mindennapjaiba, az újságírók szokásos életét élte. S Szegedtól sem szakadt el teljesen. *Ilia Mihály* kutatásaiból tudjuk, 1943. október 25-én a Vajda János Társaságban Juhász Gyuláról az újságíróról tartott előadást. (JGYÖM 8:361.) A Kis Újságnál és a Hétfő Reggelnél egészen a német bevonulásig (1944. márc. 19.) dolgozott. Mindkét lap náci-ellenes irányultságú volt, Klamár nézeti is e körben mozogtak, így „a Gestapo elől a háború végéig bujdosnia kellett”. (Katona, fizikai alkalmatlansága miatt, nem lett, így szerencsésjére, a háborúnak ez az oldala kimaradt az életéből.)

„1945-ben, az újra meginduló politikai életben mint a Független Kisgazdapárt tagja vett részt. Először a párt országos sajtófőnöke, majd az ismét megjelenő Kis Újság szerkesztője” lett. Hagyatékában fennmaradt az a Megállapodás, amelyet 1946. február 4-én a Föld Népe Lapkiadó Kft.-vel kötött. Ez kimondja, a „Föld Népe Lapkiadó Kft. Klamár Gyula hírlapíró budapesti lakosa a lap (-Kis Újság) fővárosi kiadásának szerkesztőjéül alkalmazza, – helyesebben e minőségében megerősíti és szolgálati szerződését határozatlan időtartamúnak tekinti.” S azt is leszögezi, Klamárt „mint szerkesztőt kétféle felmondási idő illeti meg, s a felmondási idő e külön szabályozásával a kft. nevezett munkásságát elismerni óhajtja.” Újságírói súlyának növekedését adhatja az is, hogy 1946-tól – *Viczián János* adata szerint – dolgozott a Magyar Nemzetben is.

Milyen körben mozgott a Kis Újság szerkesztőjeként? Nyilván a kisgazdapárt értelmiségi vonulatát jelölhetjük meg elsősorban, s újságíró kollégáit, meg a színházi élet különböző embereit. (Első felesége, *Déry Sári* színésznő volt.) Sajnos, e kapcsolatok részleteiről keveset tudunk. De van egy érdekes, barátságai körére is utaló dokumentum. Ez *Remenyik Zsigmond* 1947-ben megjelent, *Északi szél* című regénye, amelyben a következő ajánlás olvasható:

*Klamár Gyulának,
régii barátsággal, öleléssel
Remenyik Zsigmond*

A Kis Újság kötelékében, fia közlése szerint, egészen 1952. június 30-áig maradt. „Ezután 1953. március 31-ig a Csillag című folyóiratnál dolgozott és április 1-től augusztus 4-ig a Magyar Nemzetnél.”

Az ötvenes évek politikai gyakorlatába azonban nem tudott beilleszkedni, a Rákosi-rezsimet nem tudta, nem akarta elfogadni s ez irányú nézeteit nem is nagyon rejtette véka alá. Így szinte törvényszerűnek kell mondanunk, hogy az egykori kisgazdapárti lapszerkesztő az ötvenes években politikai konfliktusokba keveredett, hajsza indult meg ellene, sőt „1953-ban mondvaszínált vád alapján másfelesztendei börtönrre ítélték”, s büntetését „csak a büntetlen előlételeire való tekintettel függesztették fel három évre. Mint újságíró (1953-tól) nem is dolgozhatott 1956-ig.”

1956 októberre, mint annyiak életében, az

övében is gyökeres fordulatot hozott. Az események sodra őt is magával ragadta s élve az interregnum állapotába került Vörös Csillag nyomda nyújtotta lehetőségekkel néhányadmagával újjászervezte a kisgazdapárt lapját, a Kis Újságot, amelyet október 31-étől november 4-éig – *Futó Dezső* névleges főszerkesztősége mellett, főmunkatársi címmel – szerkesztett. (A másik főmunkatárs az egykor szintén Szegeden újságíróskodó *Kalmár-Maron Ferenc* lett.)

November 4-e után egy darabig még itthon maradt; „1957. június 30-ig az *Újítók lapjánál dolgozott mint tördelészerkesztő*”. A megtorlás légkörében azonban sokakhoz hasonlóan ő is úgy döntött, emigrál. Feleségével, *Heitner Mária*val (akit még 1948-ban vett el), s kislányai 1957 júliusában hagyta el az országot. Franciaországba akart menni, Ausztriába érve azonban megváltoztatta elképzelését s végül Bécsben telepedett le.

Élete színtere ettől kezdve haláláig az osztrák főváros maradt.

Ausztriában akkor viszonylag sok magyar emigráns élt, s számukra 1957. január 11-étől *Bécsi Magyar Híradó* címmel lap is jelent meg. A hetente kétszer, majd 1958 és 1962 között hetente megjelenő újságnak osztrák tulajdonosa, de magyar szerkesztői és munkatársai voltak. (A lap történetét *Juhász Sári* írta meg röviden: *Magyar Híradó*, 1980. jan. 1.) Klamár Gyula ennek lett belső munkatársa, 1960-tól tényleges szerkesztője, majd – az időközben nevét Magyar Híradóra rövidített lapot – 1962-ben, *Fóti Józseffel* közösen meg is vásárolta *Otto Moldentől*. A Magyar Híradó az 1962. évi 16. számtól, Klamár főszerkesztésében, a Bécsi Magyar Hírlapírók Köre kiadásában jelent meg – egészen megszűnéséig, a Klamár halálát bejelentő utolsó, 1980. januári számig.

E lapot előbb másokkal közösen, majd egyedül több mint 22 évig szerkesztette és írta; neve s munkássága így teljesen összeforrt vele. A Magyar Híradó, bár 1962-től csak havonta egyszer jelenhetett meg, szerkesztésében – a szűkös anyagi körülmények ellenére is – a magyar sajtótörténet jelentős teljesítménye, sajátos, egyedi funkciójú lapja lett. Joggal írhatta róla *Hanák Tibor*: „A Magyar Híradó Pest helyett jelent meg Bécsben, vagyis nem csupán helyi szükségletet elégített ki, nem a pár ezerről és a pár ezernek szólt, hanem a magyarság egészét kellett szerkesztőjének szem előtt tartania.” Mert „Klamár Gyula is jól tudta, hogy Bécsnek különleges helyzete, a Bécsben megjelenő újságnak különleges hivatása van. A bécsi magyar lapok mindig kicsit Budapestnek és Magyarországnak szóltak, itt még a legvéresebb emigrációs kiadványok sem felelheték el közelegetiket az országhoz, nem zárkozhattak be tartósan a provinciális ügyek kisszerűségébe, hanem tekintettel kellett lenni a magyarság eleven életére, érdekeire és problémáira. (Hánák Tibor: A Hírmondótól a Híradóig. = Magyar Híradó, 1980. jan. 2.)

E nehéz, de fontos feladatkört Klamár szerkesztői tevékenysége be is töltötte. Nem pártokat és irányzatokat szolgált ki, hanem – ugyancsak Hanák Tibort idézve – „a határok és csoportok fölé” emelkedett, „demokratikus sokszínűsége törekedett és az imaginárius magyar parlament egészét tartotta szem előtt”. Ezt a széles körű, pontos

tájékoztatóssal, magas fokú újságírói korrektséggel érte el. S azzal, hogy – fölismerve sajátos sajtótörténeti helyzetét – olyan lapot csinált, amely a halálesetek regisztrálásától, az események hírszerűen tömör rögzítésén, a klasszikus újságtárcán át az irodalomig s az érkező publicisztikáig mindent arányosan tartalmazott. „Realista volt, és tudta, hogy az is realitást kíván, tényeket, híreket, tájékoztatást és szórakozást, nem pedig politikai álmodkat, felféyzett irányelveket, hangos dobverést.” S mindemellett alkalmi munkatársnak olyan jelentékeny személyiségeket is meg tudott nyerni, mint pl. Cs. Szabó László, Határ Győző, vagy a filozófus Hanák Tibor, a történész *Gosztonyi Péter*, vagy *Kibédi Varga Áron*.

Bécsi éveiről fia így emlékezik: „Itt Bécsben az emigránsok világában élt, magyar újságot szerkesztett, magyar (emigráns és pesti) újságokat olvasott, a magyar rádiót hallgatta és a magyar tévét nézte, a szerkesztőségbe (...) magyarok jártak. A Magyar Híradónak egész Európában és tengeren túlon is voltak előfizetői, úgyhogy azt lehet mondani, az egész világon szétszóródott honfitársakhoz volt kapcsolata. Ebből a körből kerültek barátai is.” (Kapcsolatai jellemzésére megemlíthető, hogy van pl. fénykép, amelyen *Borbándi Gyulával* (1973. május 2.), *Kovács Imrével* és *gróf Révay Istvánnal* (1977. augusztus) s *Varga Bélával* (1979. augusztus 30. látható.) „Bécsben tulajdonképpen nem élt sokkal másképp mint Budapesten”.

Bécsi éveiben természetesen rendszerezten írt is. 1960-ban jelent meg az *Ars Hungarica* sorozatban, Bécsben egy német nyelvű prózaköte („Ivan der Schreckliche” und andere Erzählungen aus den Volksdemokratien), s az évek során a Magyar Híradóban is sok színes írása megjelent. Az emigráns lét benső konfliktusai, nosztalgiai ezekből kikicsendülnek, s ha valaki ezekből egy kötetre valót összegyűjtve kiadna, tanulságos antológiát nyerne az emigráció szociálpszichológiájának tanulmányozásához. Fő műve mégis a Magyar Híradó lett. A lap havi nyolcezer példánya, a világ valamennyi részére eljutott, ahol magyarok élnek, a *Kadbedó Tamás* 1976-ban végzett földmérése szerint a rendszeresen olvasott emigrációs lapok és folyóiratok élmezőnyébe tartozott; a Nemzetőr, az Irodalmi Újság és az Új látóhatár után a negyedik legolvasottabb lap volt.

Klamár Gyula 1979. december 6-án szívrohamban hunyt el, Bécsben. Lapját haláláig szerkesztette. A Magyar Híradó vele halt; utóbb a lapnak már csak egyetlen, öt búcsúzó szám (1980. január 1.) jelent meg. Ebben régi munkatársai méltatták szerkesztői, újságírói tevékenységét, emberiségét. Írt róla Hanák Tibor, Határ Győző, *Gosztonyi Péter*, *Juhász Sári*, *Vándor Györgyi*. S hallát a BBC magyar szolgálata is jelentette hallgatónak, nekrológgal búcsúzza tőle.

Nevét, bizonyosnak látszik, féltévszázados újságírói munkássága (mely Szegedről Bécsig ível) s a Magyar Híradó évfolyamai megőrzik. Igazat kell adnunk egyik nekrológiának: „A magyar sajtó legendáriumba, ha megírják egyszer, egészen biztosan be fog kerülni a köllnerhofgassei szerkesztőség is, élén (...) irányítójával”, Klamár Gyulával.

LENGYEL ANDRÁS

Mint pattogó labda...

Váróné Tomori Viola
szabálytalan emlékiratai — 5. rész

Így munkált köztünk a kis könyvtár, melynek polcain a fentiek mellett sokat olvasott más kedves költőink sorakoztak. Köztük Áprily Lajos, Bartalis János és Tompa László. Erdélyi szellem vegyült az Alföld ízes realizmusába. A kör elnöke ekkor már Buday György volt, akit Suba, Jancsó és Csögör maguk jelöltek utódnak, amikor tanulmányaik végeztével visszatértek Erdélybe. Buday a romantika felől erélyesen a realizmus felé kanyarodott. Tudatosan szervezte be az időközben az egyetemre került sok alföldi fiút. Realizmusa annyira erős volt, hogy az alig megszerzett hivatalos keretek védelmében a tényleges mozgalmá nőtt tevékenységnek olyan nevet talált, amely természetesen nyitotta tágra a kapukat a hozzánk csapódó más vallású diákok előtt is. Egy londoni tanulmányútján szerzett módszertani ismeretei alapján megszervezi az angol settlement munka mintájára – alföldi feladatokhoz alkalmazkodva – a „tanyai agrársettlement” munkát. Ez a munka évekig tartott, s a környékbeli falvak és tanyák népének felkeresését, megismerését, spontán népművelést és önkéntes szociális segítségnyújtást vagy legalábbis annak kísérletét jelentette. Sokan yettünk benne részt, felfedezve a magunk számára a paraszti élet nyomorúságát, az irodalmi szűrőn át bennünk eleinte hamisan kialakult romantikus szépségeszmény valódi hátterét. A parasztság életébe belekapcsolódva, velük együtt éltük át a társadalmi tehetetlenség és kiszolgáltatottság konkrét élményeit.

Első feladatként azt tűztük ki magunk elé, hogy pártatlan vizsgálódást folytassunk, és minden állásfoglalás nélkül, tudományos alapon állapítsuk meg a városok, falvak és tanyák helyzetét. Az első években jelentős mennyiségű adatot gyűjtöttünk, úgyhogy megkísérelhettük azokat a sajtó útján és nyilvános vitákön közzétenni. Ebben az erőfeszítésünkben, hogy felébrésszük a közérdeklődést, nagymértékben segítségünkre voltak azok az előfutárok, akik felhívták a közönség figyelmét a mi módszereinkre. 1929-ben és 1930-ban előadásorozatot szerveztünk, hogy a fiatal szakemberek legjobbjainak bevonásával megbeszéljük a szociográfiai módszereket, és hogy ráébrésszünk azokra a szomorúan szenzációs adatokra, melyek végül behatoltak az egész magyar sajtóba. A napilapok és folyóiratok beszámolóí folytán előadásainknak mindenütt nagy visszhangja volt, s ez bizonyos mértékben hozzájárult ahhoz, hogy ettől kezdve az Alföld és különösen a tanyák népének életét és helyzetét realisabban lássák. Egy kiadványsorozatban megjelentettük vitáink eredményeit és bizonyos, hasonló természetű speciális tanulmányokat.

Mindjárt valljuk meg: munkánk 1928. évi kezdete óta azt tapasztaltuk, hogy számunkra, talán kissé túlságosan lelkesedő fiatalok számára a szigorú vizsgálati módszer, a tudományos analízis lehetetlen. Túlságos lelkesedésünkben nem tudtuk megőrizni a fényképezőlencse érzéketlen objektivitását a paraszti élet ezer apró vagy óriási tragédiájának felismerésében és regisztrálásában. Akarva, nem akarva, aktív segítséggel kellett közbelépünk szerény anyagi erőnkhez mérten. Eközben közvetlen kapcsolatba kerültünk az élettel, s nemcsak tudományos vizsgálataink tárgya kínálta önként saját magát, hanem ugyanakkor az idő is sürgette a gyakorlati

szociális tevékenységet. Ettől kezdve ez a kétféle munka párhuzamosan haladt. A tanácskérések, panaszok, a magára hagyott parasztságból előkivánczó kérő levelek valósággal elárasztottak minket.

Hadd mondok el néhány személyes példát a fentiek illusztrálására. Az egyik Tápén történt, ahová kis közösségünk másik női törzstagijával, Árvay Erzsébettel hetente kijártunk. Ez volt a mi „körzetünk”. Rendszerint vasárnap mentünk ki, de jómagam néha még hétköznap is kiszaladtam, amikor a tanulmányaim engedték. Apróbb-nagyobb „ügyintézkések” voltak, a mi önként vállalt szolgálataink, amelyekhez hozzá tartoztak a mi „nőies módszereink” is. Ez abból állt, hogy ismerős üzletekből maradék anyagokat szedtünk össze, vagy vásároltunk meg olcsó áron, s ruháskákat varrtunk belőlük tápéi kisgyermekeknek, vagy a tápéi asszonyokkal foltozó-délutánokra ültünk össze. Közben felolvastunk nekik, vagy politikai beszámolót tartottunk, mert a szoba hátterébe behúzódott néhány férfi is. Egy ilyen beszámolóra Buday jött velem, s azzal kezdte: „Végre megbukott a Bethlen-kormány.” Az asszonyok felkapták a fejüket, és bizony nehezen lehetett megmagyarázni nekik, hogy ez miért „végre”, és miért jó nekik. Egy másik alkalommal Radnóti Miklós írt kérésre egy mesét, amely burkoltan szintén politikai oktatást tartalmazott (Mese a szomorúfűzfáról). Ezekon a szűk körű kis baráti összejöveteleken alakult ki annak a szüksége, hogy tartsunk nagyobb szabású előadást az egész falunak. Lelkesen meg is szerveztük, s ki is vonult egy jókora baráti társaság. Illedelmesen elkértem előre az állami iskola egyik termét, s a faluban meghirdettük egy vasárnap délután 3 órára az előadást.

Vidám kivonulásunkat, mint egy dongó méhraj, várta a falu az iskola előtti téren összegyülekezve. Az asszonyok csecsemőkkel a karjukon, férfiak, gyermekek, öregek vegyesen. Kérdésemre, hogy miért nem ülnek be a terembe, azt válaszolták: mert be van zárva. Izgatott kérdezősködésemre aztán megtudtam, hogy az Alföldkutató Társaság (amelyet hivatalos kontraszervnek szántak a hatóságok, az ifjúság egyre forradalmibb parasztszimpátiája ellen), betiltotta az előadást. Jellemző a helyzet akkori kavargására és ideológiai kavartságára, hogy én, a református lázadó, egyből a katolikus plébános bácsihoz fordultam, aki dacos bátorsággal rögtön megnyitotta az egyházi iskolát, s annak egyik termében tartottuk meg akkor egyik legforróbb hangulatú, nagy sikerű előadásunkat. Falusi nincstelenek és városi diákok ott igazán együtt éreztük a magunkénak az ez alkalommal is elszalvált egyik kedves versünknek, *Juhász Gyula A tápéi Krisztusának* meleg sorait:

*Az ország útján függ, s a földre néz,
Arcán szelíd mosoly a szenvedés.*

*A falu népét nézi csöndesen,
Amint ballagva munkából megyen.*

*Az ősi népet, mely az ősi föld
Zsellére csak, és várja az időt.*

*Mikor saját portáján úr leszen,
Mikor az élet néki is terem.*

*A magyar Krisztus, a falusi szent
Hiszen nekik is megváltást izent.*

*Olyan testvéri áldással tekint
Feljűk, és biztatja hűveit.*

*Feje fölött a nyárfa is magyar,
A fecske is, és egy a zivatar,*

*Mely őt paskolja, s a falut veri,
És folyton buzgó őt szent sebei*

*Nem a magyarság sorsát hirdetik?
És ki segít má, ha ő nem segít?*

Forró hangulatú előadásainkon egyébként hasonló előzmények hatására gyakran annyian gyűltek be a falu és a tanyák népéből, hogy rendszerint a folyosón is álltak, és emiatt az előadóterem ajtaját nyitva kellett tartani. Ez maga után vonta, hogy a hideg téli időben az idősebb parasztemberek feltett kalappal ültek a teremben. Ezt aztán hivatalosan is fel lehetett róni nekünk. Amikor egy másik betiltás ellen tiltakoztunk, így hangzott a vád: tiszteletlenségre nevelik a közönséget. „Kalappal a fején ül a hallgatóság!” Nyíltan még a vádlónak is nehéz volt megfogalmazni a „gyanú” és a hatósági bizalmatlanság okát, hiszen irodalmi értékű műsorokról volt szó.

A falu szemléletének alakítása összefonódott a magunk alakulásával. Cselekvés közben alakítottunk, és alakultunk. Hogy volt mit fejlődni, arra ismét egy személyes példa: tápéi barátom közbe tartozott egy bizonyos Annus néni. Ez az Annus néni, engem, a későbbi néplélektani kutatót különösen vonzott, mert szinte szemléltető példája volt a homályosan kavargó hitnek és hiedelemnek. Ő volt az egészséges lemaradt falu egyik „gyakorló” vajákos. Pogány hivatás és keresztyén „hivatal” nem egyedülálló példája még abban az időben. Maguk a parasztek úgy hívták ezeket a rendszerint magányos, idős asszonyokat, hogy „szent boszorkányok”. Nős, erről a viszonylagos városközelben élő „boszorkány barátómról” sokat meséltem Ortutay Gyulának, aki igen korán talált rá közülünk későbbi hivatására, s már akkor kibújt belőle a későbbi néprajzos. El is jött velem Annus nénihez, abban a reményben, hogy majd bőséges anyagot gyűjt magának. Hiába volt azonban minden igyekezetem, hogy az előzőleg köztünk kialakult baráti hangot Ortutay számára gyümölcsöztessem, sehogy sem akart beszélni az új jövevény előtt. Hiszen rólam is tudta, hogy érdeklődő kíváncsiságom és elnéző barátságom mögött éppen az ő hiedelmei ellen is törő erők munkálnak. Nem tudhatta, hogy nem ellensége-e az új vendég. Végül Ortutay a gyógyító eljárásokról szóló beszélgetésbe egy ügyes fordulattal belopott egy más vidéken mástól tanult mondókat. Felcsillant erre az Annus néni szeme, mondván: „Hát maga is tudó?” S már öntötte is viszonzásul a ráolvasó mondókákat a maga tárházából.

Alakulásunk ön maga is iskolapéldája lehet egyén és közösség viszonyának, a tevékenység közben alakuló kiscsoport döntően visszaható erejének. Ez, éppen az összekovácsolódás folyamatában olyan irányt és értelmet szab az egyén fejlődésének, hogy annak során éppen az jusson szóhoz az egyénből, ami mint képesség megvolt ugyan benne, de a kifejlődéshez szükséges energiát a közös tevékenység éltető, gyarapító erejétől kapta.

Maradjunk egy pillanatra Buday példájánál, aki a fő kovász volt, de aki maga is ebben az energiákat kanalizáló és erőket fejlesztő termékeny közösségben találta meg művészi egyéniségét. Kolozsvárról Szegedre származott diákként, joghallgatóként nagyon magányosnak érezte magát. Kezdetben egyedül járta a Tisza-parti fűzeseket, s rajzolta a téli, kopasz törzseket, különös emberalakokat látva bele bunkós, göcsörtös bogaikba. Fákba és rajzokból próbált embertársakat teremteni magának, miközben idegenként hanyódot a disznótoros város bálozó, „bajtársi” életet élő jogásztársadalmában. (Később, amikor már mi, régi magányosok többen tartoztunk a magunk alkotta közösséghez, ezeket az akkor még nagy többségben

lévő bajtársakat magunk közt „sújtásos” és „csuklóforgató” magyaroknak hívtuk.)

A diákságból lassan kivált egy-két alak, akik a régi kolozsvári kisdíák, szép, meleg élményeit idézték Buday számára. Elsősorban Jancsó Béla, akivel még Kolozsváron összebarátkozott, s aki ugyanabba a református kollégiumba járt, mint ő, csak három évvel feljebb. Erre a középiskolás korra esik az az idő, amikor Imreh Lajos az Ifjú Erdély című folyóiratot Kolozsváron megindítja. Hogy az ifjúságnak magának is helyet adjanak a szerkesztésben, Somvirág címmel minden számban olyan négyoldalmi anyag jelent meg, amelyet ténylegesen Buday állított össze, de a formai szerkesztést, ellenőrzést Imreh Lajos kívánsága szerint egy fiatal felnőtt, Járóssy Andor végezte. Ezekben az években még szó sem volt falumunkáról, inkább a modern művészetek iránt érdeklődő, rajzolató fiút fűtötték a lelkesedés ifjúkori érzelmei ehhez a kórhöz. Buday még később, érett művészként is szívesen emlegette például, hogy az akkor kötött barátságok alapján később Jancsó Béla öccse, Jancsó Elemér Párizsból küldött neki egy csomó fényképet a Notre-Dame kimeráiról, amikor Mai kimerák című sorozatán dolgozott. Jancsó Elemér akkor és ott Párizsban került a marxizmus vonzásába.

Így vezettek ifjúkori élmények, a személyes kapcsolatokon keresztül, egy olyan közösségi csírához, mely a húszas évek derekán Jancsó, Csögör, és Suba szegedi közös internátusi szobájában kezdett növekedni. Ez a néhány barát közt létrejött kézfogás adta most már Jancsók távozása után feladatként Buday kezére a Bethlen Gábor Kör vezetését: „Rajtad áll, hogy csinálj belőle valami becsületet, értékét dolgot.”

A Tisza-parti magányos séták keresései után így sarkallta most már a vállalt szerep is Budayt a kör kiszélesítésére. Az egyetemi questurában kiírt névsor alapján tudatosan táborozta az Alföldről jövő tagokat, akik közül különösen a paraszti származásúak egyre többen vonzódtak a táncoló, mulatózó fiatalok helyett a komolyabb kérdésekkel foglalkozó kis csoporthoz. Önként adódott a nép felé fordulásnak az a formája, mely az alföldi parasztságban találta meg mindazt, amire egy ifjúkori, rajongó érzelmeiktől fűtött, tette vágyó közösségnek szüksége volt. Nekünk éppúgy szükségünk volt rájuk, akiket dajkáló (hogy ne mondjam, világmegváltó) hajlamainkkal körülrajongtunk, mint nekik, a magukra hagyott, a társadalmi nyomás alatt tehetetlenül nyomorgó tanyasiaknak és falusiaknak a feljűk forduló érdeklődésre és szeretetre.

Irodalmi hatások és az erkölcsi szerep keresése szerencsésen keveredett egyeseknél a származásukból fakadó, másoknál pedig épp az idegenség és a magányos ráutaltság okából ható érzelmekkel.

A közös élményeket végtelen viták követték, amelyek visszahatóttak ránk. Minél hevesebben védjük pillanatnyi egyéni álláspontunkat egymás között, annál fontosabbá vált számunkra a közösség értékelése, melyhez igazodtunk, mely vitáink során alakult. A közösség egyéniséget formáló paradox hatására fejlődött ki a tagok személyisége, alkotóereje. Így vált egyszeriben kiforrott művésszé Buday György is, az Alsóvárosi búcsút ábrázoló fametszet-sorozatával, melyre eleinte még a nevét sem akarta ráírni, annyira közös volt az élmény. Sőt, az élményt is közösen foglaltuk szavakká, alkotássá azonban ilyen magas színvonalon csak az ő, közben kikristályosodott stílusában válhatott művészetté. A Boldogasszony búcsúja című fametszetsorozat 1931-ben jelent meg, s elnyerte a Bibliofil Társaság zsűrije által adományozott címet: az 1931-ik év legszebb magyar könyve. Mozgalmunk ezzel a lépéssel új határkőhöz érkezett. Egyebek közt talán ez is indokolja, hogy hosszabban időztem annak az embernek a pályakezdésénél, aki végig irányítója, eleven kovásza maradt közösségünknek. Együttal ez az esemény is szemlélteti, hogyan fonódik egybe egymást görgetve egyén és közösség sorsa. Ezen a szép kiadványon szerepel először kiadóként „A Szegedi Fialok Művészeti Kollégiuma”. Formailag ezzel pecsételődött meg a belső érs folytán szükségképpen külsőleg is mindig újjászűlhető közösségünk harmadik létezési formája. Még mielőtt továbbkísérnének a kifelé elsősorban kiadványszerkezetben jelentkező harmadik fejlődési fázist, vissza kell térnünk a középső fokozathoz.

Az agrársettlem-korszak, mely a középső összekötő éveket jellemezte, ismét iskolapéldája annak, hogyan születik az új a régitől, és hogyan él tovább a régi az újban is. Ebben a középső korban (a húszas évek legvége és a harmincas évek eleje), már nem volt elég a közvetlen kapcsolat teremtése a parasztsággal, hanem

kifelé is hangot akartunk adni megrázó tapasztalatainknak. Feszült bennünk a sok élmény, és szeretttük volna azok hatása alatt a mások szemléletét is átalakítani. Erőfeszítések tettünk előadások és sajtó útján a közérdeklődés felkeltésére. Ezeket az előadásokat, vítaesteket a városban rendeztük, párhuzamosan a tanyasiaknak és falusiaknak rendezettekkel, de merőben más céllal. Fel akartuk hívni a figyelmet a valósággra. Jó eszköznek bizonyult erre a fénykép is, és így körüli helyiségünk falait azokkal raktuk tele. Kiállításokat is rendeztünk, grafikonon és fényképeken mutatva be munkánk adatait. Valósággal megrázó volt egy fényképsorozat, melyet egyik barátunk, Kárász Judit készített, párhuzamos képeken állítva szembe a város és falu életét (például: elegáns lakkcipős láb mellett az éles tarlón gyalogoló földműves meztelen lába).

Irodalmi érdeklődésünkben tovább élt a kötődés Erdélyhez, Tamási Áron- és Tompa László-estet rendeztünk. Ezeket az első sorban irodalmi jellegű esteken is éleződött azonban az egyre osztályharcosabb szemlélet. Mindannyiunk „Áronkája” – akivel a nyilvános est előtt és után forró hangulatú, szűk körű beszélgetésen tisztáztuk meggyőződésünket – ott, a mi irodalmi estünkön olvasta fel először a nyilvánosság előtt Rendes feltámadás című novelláját. Volt is botránkozó visszhang a másnapi sajtóban, de annak mi csak örültünk. Éppen a minél hangosabb visszhangot akartuk. Akkor még szinte élvezettel cicáztunk a hatóságokkal, de közben egyre több gondot okoztunk szüleinknek. Itt ismét érdemes rámutatni, hogyan használja fel a régít a születésben lévő új. Néhány társunkról hangosan szájalt magánbeszélgetés során egy olyan utcasarkon, ahol a rendőrség egyik picilje fülelt. Éppen május elseje előestéje volt, és ilyenkor különleges övintézkedéseket tettek. Három barátunkat azonnal letartóztatták, és egy éjszakát a rendőrségen töltöttek, de másnap reggel sietve engedték őket szabadon, nemcsak azért, mert valóban ártatlanok voltak minden május elsejei zavargás szervezésében, hanem azért is, mert kiderült, hogy a szülők közt tisztességes tanár, sőt városi ügyész is volt. Atyáink ugyan nem nagyon örültek sem az efféle kalandoknak, sem a tőlük elkanyarodó fejlődésünknek, szükség esetén azonban nem hagytak minket cserben. Hogy otthon mit kaptunk, az más lapra tartozik. Az én – egyébként nagyon szelíd, és jószágos – édesapám például felháborodva dobta tűzbe Radnóti Miklós nekem dedikált első kötetét (Újmódi pásztorok éneke), ezzel a megjegyzéssel: „Hogy mer neked egy ilyen istentagadó könyvet dedikálni?”

Egyetemi atyáink közt is voltak, akik kiálltak értünk a kari üléseken – különös módon első sorban két katolikus pap: Sík Sándor és Várkonyi Hildebrand. A természettudományi és bölcsészeti kar ülésein ott ültek akkoriban egymással szemben a zöld asztal körül Horger Antal és Sík Sándor meg Imre Sándor, de ott ült Szent-Györgyi Albert és a támogatását élvező ifjú Bay Zoltán is, a modern fizika előharcosa, és az a csak egzakta tudományoknak élő matematikus Riesz Frigyes is, aki bölcs mosollyal és elnézéssel szemlélte a tudomány elefántcsonttoronyából – a mi „hancúrozásunkat”. Mi pedig fiatal erőin érzetében eleinte valóban játékosan élveztük az ütközéseket. A szembenállás lassan kezdett elszántabbá válni, különösen Radnóti Miklós és Hont Ferenc intenzívebb barátságának hatására. Őket eleinte mint új barátokat vonzotta a már meglévő, falumunkát és irodalmi esteket szervező közösség, de lassan a legszorosabb belső maghoz kovácsolódtak, amely egyúttal velük együtt, éppen az ő hatásukra is fejlődött, alakult tovább.”

Végezetül álljon itt egy írás, melyet már magyarországi tartózkodásom alatt írtam a Sík Sándor emlékkönyvbe. Az *Emlékeim Sík Sándorról* című

visszaemlékezés újból élémidézte ifjúságomat – ifjúságunkat, fölvilantotta a régi barátok arcéleit, új fényben mutatta meg egykori tanárait, mestereimet.

Úgy becsületes, ha mindjárt az elején megmondom: nem tanítványa, csak alkalmi hallgatója voltam. Emlékeimre is geológiai réteget döngölt a sors, az erdélyi sors. Ezeket a kemény döngöléseket azonban abszurd módon érzelmi hínárok szőtték egybe, s ebben a lelki szöttekben szép színes csfkokat rajzolt Sík Sándor szava is. Mennyi képzavar alig néhány sorban! Sajnálatos bizonyított arra,

hogy nem voltam tanítványa? Vagy talán éppen az ő szellemében bocsánatos bűn? Hiszen többek között arra is tanított, hogy az élet bonyolult, de csak látszólagos egyvelegéből próbáljunk meg éppen az élet érdekében, a mélyen húzódo, egymásba kapaszkodó szálakból összetartó, meleg emberi köteléket fenni. Olyan köteléket, amely nem elszomorít, hanem lelkivé finomulva összeköt, téren és időn keresztül.

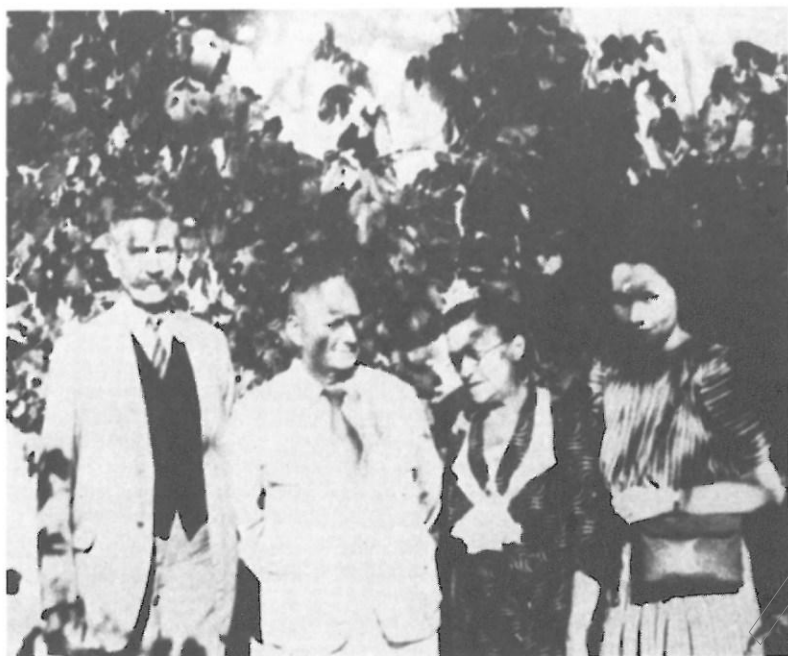
Kezdem mindjárt két ilyen összekötő élménnyel. Az egyik az én személyes tér-időmben nyúlik messze. Bár tanítványa nem voltam, de barátaim közül többen voltak azok, s mi, szegedi fiatalok a harmincas évek elején sokszor zsűföledtünk előadásain. A szakos hallgatók mellett, mint Baróti Dezső, Radnóti Miklós, Tolnai Gábor, Ortutay Gyula, mi, matematikusok is, pl. barátnőmmel: Árvay Erzsikével. Nyilván az ő Erdélyi irodalmát és folklóráját annyi átérzéssel megelevenítő szavainak hatására írta Tolnai Gábor a disszertációját, éppen Erdélyi irodalmáról. Ezt a kis kötetet öltöztette Buday György szép köntösbe a stilizált erdélyi térképpel, s ez lett a mi hajdani kedves diákközösségünknek, a Szegedi Fialok Művészeti Kollegiumának kiadványa. Vigaszként küldtem akkor ajándékba a nővéremnek, akit már felnőtként sodort volt magával a Kolozsvárról Szegedre települt egyetem, s aki a legnagyobb bánatomra éppen akkor sodródott tovább Amerikába, mint egy világhírűvé vált matematikus, Radó Tibor felesége. Ott a távolban, szép új otthonának díszhelyén őrizte üveg alatt, honvágya kifejezőjeként.

Egy másik szál nem a térben nyúlik messze, hanem ma, az idő távlatában öregségem szép élményét szövi át. Megadatott, hogy itt Magyarországon élhettem át István királyunk halálának 950. évfordulóján az ünnepeket. Baráti körben, áttelepült gyermekeim között a még Erdélyben rekedt gyermekeimért szorongva ünnepeltünk csendben. Én az ünnepelés leghalkabb változatát kerestem, s újraolvastam Sík Sándor háromfelvonásos tragédiáját, az „István királyt”. Szorongó szívem szorításait az ő szavai oldották ünnepivé és ő segítette beletörődni abba, hogy a magyar sors milyen nehéz. Beletörődni? Nem, inkább tudomásul venni, s ennek jegyében úgy viselkedni, hogy megértsük mások fájdalmát is. És választani, de jól választani – éppen a többség érdekében. Mindenki a nagy királyt éltette, a rádió a hegyek közé is elhozta a diadalmas hangokat. A mi kis közösségünk Sík Sándor szavai nyomán az öreg, szenvedő király gyötrelmeitől hatódott meg, s ettől lett könnyebb a magunk fájdalmait vállalni.

No, de kanyarodjunk vissza a közvetlen találkozások éveihez. Ezek az évek a fiatalság legszebb évei voltak számunkra. Talán éppen azért olyan szépek, mert ma sem tudok másként, csak többes számban beszélni azokról és évekről. A harmincas évekről, amikor a szegedi egyetemen a mi kis közösségünk tagjaiként élveztük atyai pártfogását. Kicsi és sajátos közösség volt miénk. A nagy turulista és egyéb divatos diáktáborok közt, a szólamok ellenhatásaként a szavak erejét mélyről feltörő érzések kifejezésére kerestük. A történelmi sors kegyetlen fordulatai érlelték talán az ifjúság szívében az érzést, hogy törekvéssé válva kiszűrje azokat a tanításokat, melyek a népszolgálathoz vezettek minket. Alig egy kis időbeni eltulodással, szinte egyszerre indultak a Felvidéken a „Sarlósok”, Szegeden a Szegedi Fialok és Erdélyben az Erdélyi Fialok mozgalmi. A magyar történelem örök ellenzékei, az írók és a költők voltak 'ifjú szíveink magvetői'. Elsősorban: Ady, Móricz és Szabó Dezső fújták számunkra a harsonát, de melegen visszhangzott az ifjú szíveinkben Juhász Gyula és Móra Ferenc szelíd szava is. Egymás kezét fogva felfogtunk olyan hatásokat is, mint a finnek és a román Gusti professzor falukutatásai, hiszen valahol a levegőben volt a tér-idő azon öblében a népszolgálat kérdése.

A döntő hatás azonban mégis mindig a nagy személyiségeken keresztül érvényesül. Ők fogják fel és formálják időszerűen a kor követelményeit. Ilyen volt a mi kis közösségünkben Buday György személye. Ő az angol ifjúság egy mozgalmától, éppen az ipari fejlődéstől veszélyeztetett külvárosi nép közé települő egyetemi ifjúságtól kapott indítást. Ennek az angol „settlement” mozgalomnak a hatására, de magyarrá formálva alakította ki a nevében is e

Két fénykép a családi albumból, 1937-ből. Az elsőn Tomori Mihály, Richard Thurwald, Tomoriné Séra Zsuzsanna és Tomori Viola látható a szegedi ház kertjében, a másodikon Tomori Viola lipcsei ösztöndíjként a német városban.

furcsa kettősséget tükröző agrár settlement mozgalmat, mely a vezetése alatt működő Bethlen Gábor Kör tevékenysége lett. Ez a Bethlen Gábor Kör a református egyház keretében az egyetemi ifjúságot volt hivatva összefogni. Az eredetileg bibliakörök összejöveteleket szervező ifjúsági alakulat eleinte főként a honvágytól is gyötört erdélyi származású, s valljuk meg, Szegeden sokáig jötteknek tekintett egyetemi hallgatók találkozóhelye volt. A bálozó, jobb módú helybeliek egy része az erdélyi kérdést irredenta szölamok puffogatásával intézte el, vagy talán ezzel nyugtatta meg lelkiismeretét. Az ide sodródott és sokszor anyagilag is nehezen küzdő egyetemi ifjúság „csuklóforgató magyarságnak” érezte a divatozók hazafiaskodását, s helyette tenni akart. Az Erdélybe visszatelepülő Jancsó Béla és Csögör Lajos azzal adták át Budaynak a Bethlen Gábor Kör vezetését, hogy „próbálj belőle valami hasznosat csinálni”. Hát ez sikerült is. A Szeged környéki szegény parasztság körében lelt testvéri kézfogásra a kör egyetemi ifjúsága. Ebben a társadalmi mélyrétegben, mely anyagilag a teljes kiszolgáltatottság állapotában sínylődött, s ahol legnagyobb megdöbbenésünkre a 40%-os csecsemőhalandóság drámai jelenetekben tárult elénk – olyan testvérekre találtunk, akinek segíteni próbáltunk. Ugyanakkor az ősi közösségi kultúra csodálatos forrását kínálta nekünk. Többet kaptunk, mint adni tudtunk!

A közösség keresése hozta mindegyikünket a Bethlen Gábor Körbe és Buday György remekül tudta, hogy sem a vallás, sem a földrajzi hovatarozás (vagy éppen hontalanság), nem teremhet igazi közösséget a kizárólagosság elve alapján. Sőt! Tudatosan bővítette a vallás adta kezdeti kört, hogy az egyre tudatosabban vállalt falumunkába bevonjon más vallásúakat. Így került közénk például Ortutay Gyula és Radnóti Miklós – s természetesen kereste a kézfogást az alföldi parasztszármazásúakkal, mint Erdei Ferenc és Ádám László. A kor nagy kérdéseit művészeti és társadalomtudományi szinten is érzékeltük, s így sodorták közénk ifjúkori örvénylésaink Hont Ferencet és Reitzer Bélát. Bár az egyház – hála Bakó László nagystílusúgéhék –, türelemmel tűrte belső útkeresésünk színesedő kavargásait, mohó érdeklődésünk egyre újabb területeken próbálta visszahangozni az új idők szavait. A parasztkultúra rajongói mellé így sodródnak közénk tipikus urbánus alkatú ifjak, mint Bibó István és Széll István.

A lista természetesen nem volt teljes, de hiszen nem is a mi néhai, de örökre csodálatos kis közösségünk feltérképezése a cél – csupán annak a hallgatóságnak a mozgalmát szeretném visszaidézni, amely Sík Sándort körülvette. Lassan úgy átszíneződött az eredeti kis

diákközösség, hogy szükségét éreztük a formai elszakadásnak is. Bálint Sándor szelíd szava segített az új otthon nyújtó híros város ősi kultúrájának megismerésében.

Közben nagyon meg is szerettük az édes mostohát. Talán nem is véletlen, ahogy magunkra öltöttük új köntösünket: a „Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma” elnevezést. Első kiadványunkra nyomtattuk ezt a nevet, öncsinálta kiadóként. Ez a kiadvány pedig Buday Györgynek is első önálló fametszet-sorozata volt, melyet a szegedi alsóvárosi templomhoz zárandokló falusi tömegek áhítata ihletett. A katolikus miszticizmusnak is búcsúzokodása volt ez a jelenség az ősi formáktól, s már akkor ott kavargott benne a fejlődő civilizáció városi forgataga. A gyönyörű, művészi, fekete-fehér „képregény” címe ez volt: Boldogasszony búcsúja.

Így kavargott bennünk is az ősi közösségi kultúra csodálata s a hovatarozás kínzó keresése, mely az új idők új útjaira vezette rajongó kis seregünket. Ebben az érzelmi kavalkádban bizony sokszor ütköztünk megcsontosodott előítéletekbe, és intézményekbe. Ifjúkori hőzöngéseinket színezte többek között József Attilához kötődő személyes barátságunk is. Radnóti Miklós pedig már egy sajtóperrel a nyakában érkezett közénk. Megtörtént, hogy hatósági beavatkozásra is sor került: Tápén meghirdetett előadásunkat betiltották, Budayt két barátjával együtt május 1. előtt letartóztatták. Meg kell mondanom, hogy az előadást csak azért is, forró sikerrel megtartottuk. Budayt bocsánatkérések közt másnap szabadon engedték...

Így ment ez, küszködve magunkkal és másokkal, keresve önmagunkat és kinyújtott kézzel tapogatva az utat. Két biztos támpontunk volt, ami segített. Az egyik önmagunkban volt: nagyon komolyan vettük a tanulást. Szakmájában mindegyikünk becsületesen igényes volt. Még mi, matematika és fizika szakos hallgatók is kitűnőket gyűjtöttünk az indexünkbe, pedig szerencsére olyan híres professzoroktól tanulhattunk, mint Riesz Frigyes és Bay Zoltán. A fiúk későbbi művészi és tudományos karrierje igazolta komoly tanulmányainkat. Másik szerencsénk az volt, hogy az egyetem professzorai közt nemcsak szakmai kiválóságok voltak, hanem olyan emberi nagyságok is, mint Sík Sándor. Körünk legtöbb tagja éppen az ő közvetlen tanítványa is volt. Természetesen mindannyian élveztük azt a kisugárzást, amit a népballadától kezdve a régi magyar irodalmon keresztül az akkori máig vetített reánk a rajongó szavú paklóltó. És, ha kellett, atyai szívvel ki is állt mellettünk és számoltott. Nagyszerű társ volt ebben a másik reverendás professzor: Várkonyi Hildebrand.

Bizony, nemegyszer bújunk az ő papi szoknyái mögé mi, lázongó kálomisták is. Nos, éppen ez az értelme az én kanyargós, személyes visszaemlékezéseimnek. Szeretném az ő emberi gesztusaiban, aтай védelmező, dédelgető simogatásaiban kimutatni azt a messzire ható jóságot, amely időn és téren átnyúlva oltalmazni, nevelni tud ma is. Talán a megértés volt legfőbb jellemzője. A bonyolult emberi lélek megértése. Mert csak az ad vigaszt, hogy voltak és vannak ma is, akik az emberi lélek semmihez nem hasonlítható összetettségét, ellentéteket egybeszővő csodás kevercsét nemcsak megérteni próbálják, hanem kifejezni is tudják a szavakká formálódó élmény tudatformáló erejét. Ezt éreztem én az ő István királyának újraolvasásakor.

Öreg szívemmel meghatódottan éltem át az öreg király keserves töprengését, akit a sors választásra kényszerített. Mindenképpen áldozattal járó, fájdalmas választásra. Miközben az ország hangosan ünnepelte a diadalmas, erős királyt, Sík Sándor szavai mutatták meg nekem, mennyi fájdalommal, kínal élte át az öreg király a választút keserveit. Hiszen nem érhetette meg, hogy a „csak az utak végén található felelet” igazolja választását.

Végezetül még egy élményem vele kapcsolatban. Erdély csodálatos négy éve alatt frott versei! Csak vendégként kereste fel a Székelyföldet, de felkereste, sőt ott is úgy tudta magába szívni a szavak erejét, mintha oda tartozott volna. Tapasztalatból tudom, hogy milyen szívesen ugratták az idegent a falusi székelyek. Nekem származásom és szerelmem segített a hazatalálás örömeivel érezni, játszani a nyelvi költészettel. Azt is tapasztaltam viszont, hogy mennyire nehéz, sőt sokszor groteszk idegennek nyelvezni venni a Tamási Áron stílusát. Jól használni a táj édes zamatú, sajátos szavait. Verseibe így szőtt hímet a székely szavakból ott, ahol:

*„...ingoványba sirülnek az utak,
Forgácsa pattannak a kerekek.
Ördögmarokban jár a tengely sarka.”*

(Lajtorjás szekér, 1942. július)

Ötvözni tudta az ellentéteket, sőt ellentmondásokat. A honvágyat a szülőföld után és a távlatokat adó továbbgördülés szívszorongató szükségességét...

Büszkék lehetünk rá, hogy hajdani kis közösségünk, a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma 1935-ben kiadta az ő akkori művét, az „Advent” című lírai oratóriumát, melyet még a szegedi Munkásotthon Ifjómunkás Csoportjában szavalókórusban is tanultunk-tanítottunk. A szép kis kötet címlapján ragyogó adventi csillag azóta sok szimbolikus értelmet fejezett ki. Természettudományos magyarázatok és politikai törekvések egyaránt próbálták megközelíteni, varázserejét felhasználni. A költőpap és tudós professzor szívének rajongása éppúgy benne ragyog, mint az ő tanításait továbbadó, örökifjú szívek hevülete. Reméljük, ez a csillagfény sokakat segít tájékozódni ma is.

Ifjúkori vándorlásaim és a sors labdázásai így ötvöződtek kanyaros életűttá. Az önkéntes vándorlások során bejártam a „kerek világot” az akkori leggyorsabb vonaton, hajón, de hertenként vittek a lábaim legalább Tápéra vagy a csengelei tanyákra, nagyrészt gyalogosan jártam be a Palócföldet és a Bakonyt is, a megismerés kapzsi kíváncsiságával. Egyszer másfél napot azért gyalogoltam az Alföldön, mert hírül vettem, hogy él valahol egy pásztor, akinek maga készítette kecskebőr dudája van. Akkor még nem vált jelszóvá a honismeret és a „Zsigabá” is csak később fogalmazta

meg a valaha velünk is megbeszélt élményét, hogy „gyalogolni jó”. A honi tájak és az azonosságában is annyiféle nép utáni vágy felhívás jellege benne izzott érzéseinkben és törekvéssé erősödött. Fiatal voltam és élveztem azt is, amikor az eső vert az országúton és menetközben száradt meg a hátamon az átázott ruha. Zötyögős szekéren és csengő lovas szánon egyaránt élveztem utazni. Ma méltán kérlek féltve őrzött leányunokáim: nem féltél, Nanu? Valóban, hogy is nem féltél! Ma már megmagyarázni sem tudom az akkori természetes beleolvadást a magunk választotta testvéri-

szébe. Egyetlen, de talán jellemző „kalandra” emlékszem s ezt ide írnom.

A csengelei tanyákon Tisocki-éknál, egy nagyon kedves „bűrgépásztor” családnál visszatérő vendég voltam. A nagy udvart már körbeépítették a kiházasított gyermekek s mint egy nemzeti település, úgy virított messziről a „nagy család” kis lakott szigete a pusztaságban. Én akkor már rátaláltam a magam kifejezési területére, a szociálpszichológiára. Az első tanári diplomámmal a zsebemben (mat. fiz. szakból), már a második diplomát is megszereltem – lélektanból doktoráltam s pillanatnyilag díjtalan gyakornok voltam a szegedi egyetemen a neveléslelektani intézetben. Onnan még ergográfot is vittem magammal, hogy temperamentumvizsgálatokat végezzek. Milyen groteszk találkozás a legmodernebb, akkor még a gyermekipőben járó tudományak az ősi parasztkultúrával, egy rajongó ifjú lány szívében és agyában, a téridő akkor különleges öblében. Hogy mindez így igaz, arra bizonyíték két cikkem is, melyek a Magyarságtudomány I. évf. 1. és 2. számában jelentek meg 1935-ben.

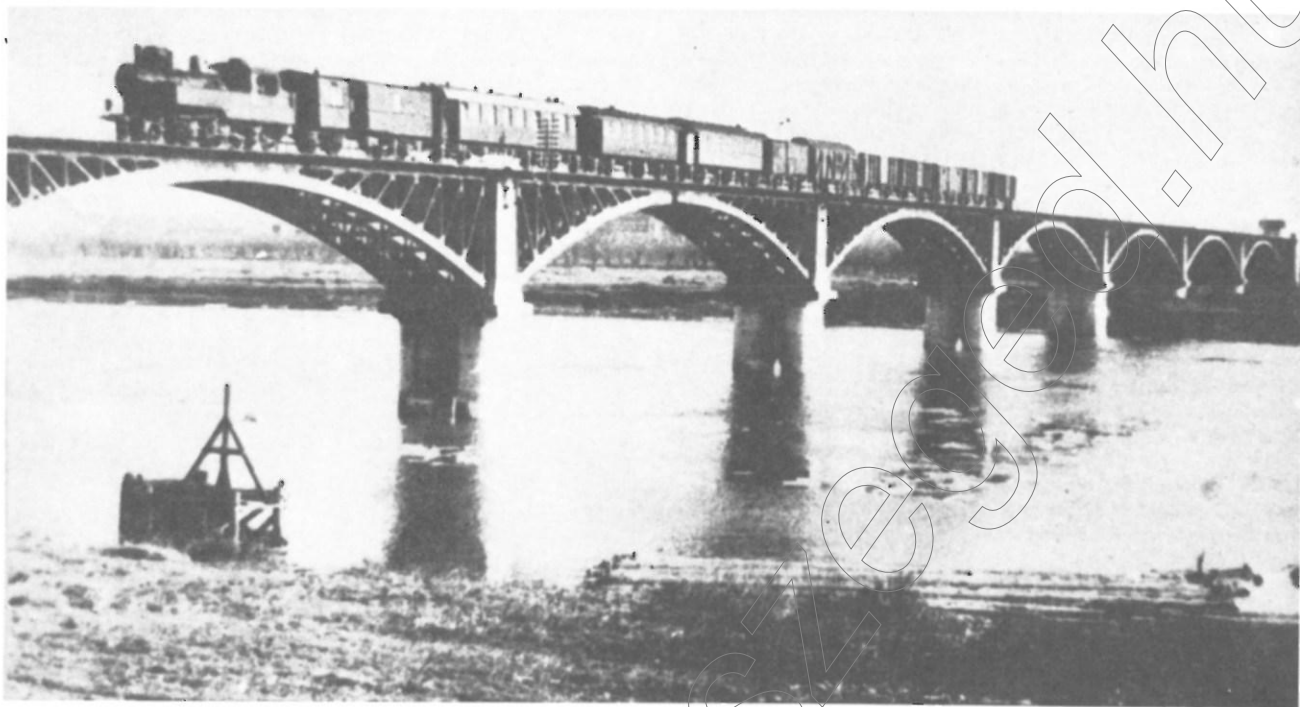
Nos, ebben a varázslatos kedves közösségben hallottam arról, hogy egy távoli tanyán él egy boszorkány, aki pl. elvarázsolta a tehén tejét. Gyűlölettel bizonygatták előítéletük igazát, ők, az annyira kedves, tisztességes és jóindulatú emberek. Nosza, nekem sem kellett több, elhatároztam, hogy felkeresem a „tettest”. A hiedelmek világa különösen vonzotta az ifjú pszichológust s vendéglátóim hiába próbáltak lebeszélni a „veszélyes” vállalkozásról. Este a kedves vendéglátás szokássá vált szertartása talán még belsősegebb volt, mint máskor. Engem ugyanis mint mindig, most is a „tisztaszoba” vetett ágyába fektettek az öreg szülőpár házában, ahová az idős János bácsi este feleségestől bejött s a hosszúszórú subáját a földre terítette. Arra ők rúhték, s ha még valaki ráért, különösen a kiházasított és az udvar valamelyik szegletében lakó leányuk közül, az is melléjük telepedett. János bácsi pedig elkezdte a mesét s amikor úgy látták, hogy én már elaludtam, akkor szép csendben kimentek. Másnap reggeli után, fejcsoválásuk ellenére nekiindultam a nagy vállalkozásnak. Ahogy a tanyaudvar körülépített területének utolsó kis kony-

hakertje kerítését elhagytam, az ágakból font sövény mögül élelem toppan egy ifjú legényke egy nagy bottal felfegyverkezve. Meglepetésemből még fel sem ocsúdtam, s már mondta is kedves dacosan: „nem hagyhatom, hogy a kisasszony egyedül menjen ahhoz a boszorkányhoz! Elkísérem!” – Hát ilyen volt akkor a tanyavilágban a közbiztonság. Így keveredett hiedelem és előítélet, tudomány és tapasztalat, magárahagyatottság és kíváncsiság, közösségi érzés és kirekesztettség. Mert mondanom sem kell, hogy a távoli tanyán egy szegény, egyedül élő, szerencsétlen özvegyasszonyt találtam. Nem volt egyértelmű a közösségi érzés sem!

Hát mégis meséltem! Mert mesésen szép élmények hagytak nyomot bennem, bennünk. Hogy mennyire voltak kedvesek és egyben rendkívüliek is ezek a mindennapos élmények, arra bizonyították volna egy kép is. Amikor a nagy, világjáró tudós, Richard Thurnwald az ifjú Humbold-ösztöndíjas Tomori Viola meghívását elfogadta és feleségestől eljött a dudari táborozás után Szegedre is, elvittem őket Csengelére is. Ott a mindennapi szokás szerint ült le a nagy család az ebéd köré. Az ebédet a tanyaudvar egy védett sarkában, szabad tűz fölött főzték egy nagy „kondérban”, s a család köréje telepedve kanalazta a bogrács-gulyást a közös kondérból. Utána Thurnwald le is hevert az udvaron egy szénaboglya tövében, s jóízűen elaludt. A felesége, Hilde, aki tanítványból lett fiatal élettársra az öregecske tudósnak, meg is örökölte ezt a kedves jelenetet. Én is kaptam a képből és a sok későbbi kényeszerű költözés és selejtezés során is mindig megőriztem. Most mégsem tudom bizonyítékként mellékelni, mert minden más személyes kincsemmel együtt odavesztett egy olyan határon túl, melyet én már nem léphetek át többé. Immáron végleges tartózkodásom színhelye Szeged, hivatalosan ideiglenes tartózkodási engedélyt adott, adhatott nekem, mert Erdéllyel való kapcsolatunk még nem rendezett. Ki tudja, mikor és hogy rendeződik a történet vége, de erről már az unokáim fognak mesélni. Remélem, szép és igaz történetet. Az én számomra nagyon kedves csattanóval végezhetem a mesét, mert ma már az unokám jár arra az egyetemre, melyen én valaha...

(1989)

Százharminchárom évvel ezelőtt, 1856 ősztől kezdtek hozzá a Bécs–Budapest–Báziás között akkor tervezett vasúti fővonal legnagyobb hídjának, a szegedi vasúti Tisza-híd építéséhez.

A fővonal tulajdonképpen a Széchenyi által tervezett egyik sugár

irányú vasútvonal volt, amelynek építését az Osztrák Államvasút Társaság végezte. A fővonal alépítményét és vele együtt a szegedi Tisza-hídat nagy előrelátással két vágányra építették ki. A fővonal alföldi részei a következő időpontokban kerültek forgalomba:

Pest–Vác	33 km	1846.	VIII. 15.
Pest–Cegléd–Szolnok	99 km	1847.	IX. 1.
Cegléd–Félegyháza	58 km	1853.	IX. 3.
Félegyháza–Szeged	60 km	1854.	III. 4.
Szeged–Temesvár	112 km	1857.	IX. 17.

A vonal megnyitásakor a Tisza-híd még nem készült el, és így Temesvár felé csak átszállással lehetett közlekedni. A 112 km-es temesvári vonalrésznek a híd elkészülte előtti megépítéséhez a híd építését is szolgáló munkahídon keresztül szállították át a szükséges anyagot, mert a szegedi Tisza-híd csak egy évvel a temesvári vonalszakasz megnyitása után, 1858. december 2-án volt forgalomba helyezhető.

Azért is tartom érdekesnek az építés részletesebb ismertetését, mert építésénél több, Magyarországon addig nem alkalmazott munkamódszer és -szerkezet került kiviteltre. Különösen érdekes az, hogy ez a híd Magyarország első légnyomásos alapozással épült hídja és ennek a hídnak az építése közben tanulták meg munkásaink a légnyomásos alapozási munkát. Itt tettek szert a közeli Algyő községből származó munkások a légnyomásos

munkában olyan tapasztalatokra, hogy ők voltak hosszú ideig nemcsak hazánkban, hanem messze külföldön is a legkeresettebb keszsonnmunkások.

Érdekes a hídépítés történetét feleleveníteni azért is, mert e hídnál alkalmaztak hazánkban először szegcselt tartókat. Az ismertetést megkönnyíti az, hogy a híd tervezője és építője, M. Cézanne, a Ponts et Chaussées akkori mérnöke, a híd tervezését és építését részletesen ismertette az „Annales des Ponts et Chaussées”-ban. További segítség a Szegedi MÁV Igazgatóságnál előkerült a híd 29 db kiviteli rajza, melyeket a Közlekedési Múzeum őrzi. A 300-nál több részletrajzból is csupán 29 db maradt meg. Szegeden sajnálatos módon még az is megtörtént, hogy a híd 1944. évi felrobbantása után az újszegedi oldalon egyedül megmaradt öntöttvas oszlopfőt buzgó vasgyűjtőink engedély nélkül 1956-ban elvitték, és így a híd vasszerkezetének utolsó darabjai is olvasztóba került ahelyett, hogy azt múzeumba helyezték volna el.

*

A híd építésének előkészítését 1855-ben kezdték meg. Ennek keretében elsősorban a Tisza vízállásait vizsgálták és összeállították az

1845. és 1851–55. évi vízállásokat. A vízállások megfigyelését az egész építkezés folyamán folytatták. Megállapították, hogy a legmagasabb vizek április és június hónapok között, a legalacsonyabbak pedig október és február között fordultak elő. A vízállások vizsgálatával kapcsolatban Cézanne megállapítja ismertetésében, hogy a Tisza folyó a Föld folyói között az egyik legcsekélyebb esésű folyó. Tizenkét nagy folyó adatait közli a táblázatban, amelyek között a Tisza 0,028 m/km esése tényleg a legkisebb. Ez az átlagos érték a Tisza forrásától a dunai torkolatig terjedő egész szakaszra vonatkozik. A Dunához közel eső szakasz esése már csupán 0,0081 m/km.

Az előmunkálatok folyamán elvégzett talajvizsgálatok azt bizonyítják, hogy a Tisza fenéke meghatározhatatlan mélységben agyaggal kevert finom homok. A talaj könnyen omlik, de összenyomás ellen bizonyos ellenállást mutat.

1855–56-ban folytak az előmunkálatok. 1856 novemberében kötötte meg az Osztrák Államvasút Társaság és a francia M. M. Ernest Gouin a végleges építési szerződést, amely az alapozásra, minden anyag szállítására, a falazások elvégzésére, a teljes vasszerkezet szállítására és szerelésére vonatko-

A szegedi

vasúti híd története

zik. A szerződés fél vámentességet engedélyez minden kovácsolt és öntöttvas anyag behozatalára. Erre azért volt szükség, mert az összes vasalkatrészt külföldről szállították. A tartószerkezet alkatrészei Párizsban, a pillérek csövei pedig a skóciai Glasgowban készültek. Az Osztrák Államvasút Társaság és a császári és királyi kormányok közötti tárgyalások alapján megállapították az alábbi kiinduló adatokat:

1. A híd tengelyét a terepen.

2. A híd hosszát (a hídfők között 186 öl = 352,77 m).

3. A pálya szintje az 1855. évi legmagasabb vízszint felett 7,958 méter.

A híd építésére vonatkozó szerződés kötelezi a Társaságot egy állandó hídszerkezet építésére és minden munka befejezésének határidejét 1859. július 1-jében jelöli meg.

Egy munkahíd elkészítésére is szükség volt úgy, hogy azon a temesvári vonal üzemeltetésére mozgonyokkal, kocsiakkal lehessen közlekedni. Magas víz esetére a hajók áteresztése céljából a munkahíd nyegedik – 18,3 méteres – nyílását emelhetően készítették. A munkahídnak minden pillér előtt egy, a pálya irányára merőleges nyúlványa volt, amely a parton teljesen összeszerelt és így beszállított egyes ívek betolására volt alkalmas.

A hidat nyolc nyílással tervezték. A nyolc, egyenként 41,4 méteres nyílást íves rácsos tartószerkezettel hidalták át. A Szeged város felőli jobb parton csatlakozott ehhez hét boltozott nyílás, amelyek közül a legelső a város felé vezető utat hidalta át. Az újszegedi bal parton az utolsó áthidalás közvetlenül hídfőkhöz és azon keresztül az újszegedi állomás töltéséhez csatlakozik. A vasszerkezetű szakasz teljes hossza 353 méter. A két hídfő közötti összes távolság 439 méter volt. A hídfőket, valamint a vashíd és a boltozott híd közti hídfőnek tekinthető pillért szádfalak közé zárt betonlapokra helyezték. A betonozás előtt a jobb parti alap alatt 80 darab, a bal parti alapba pedig 138 db facölöpöt vertek be az általa tömörítés céljából. A bal parti pillér körülfogó szádfalát 250 db négyszögletes keresztmetszetű cölöp alkotta. Ez is mutatja, hogy abban az időben a fával nem kellett takarékoskodni.

A hét mederpillér henger alakú vascsőoszlopokon áll, melyeket légnyomásos alapozási módszerrel süllyesztettek az akkor Magyarországon még egyáltalán nem alkalmazott módon. A pillérek egyes csődarabjai 1,815 méter hosszúak, 3 méter külső átmérőjük és 35 milliméter falvastagságúak voltak. Az egyes csődarabokat egymáshoz 48 darab 50 milliméteres csavarral

erősítettek össze, hogy a pillérek a húzóerőknek is ellenálljanak. Ugyanebből a célból a pillérnek felső, négyszögletes keresztmetszetű része az alsó kör alakú részzel 72 csavarral van összekötve. A csődarabok öntöttvas anyagát oly módon ellenőrizték, hogy minden egyes öntésből 40/33 milliméter keresztmetszetű próbadarabot készítettek és azzal szilárdsági vizsgálatokat végeztek. Ennek során 442 darab próbatestet törtek el hajlítás útján. A szükséges szilárdság 260 MPa (2600 kg/cm²) volt, s az elvégzett próbákból kapott tényleges szilárdság átlagban 304 MPa (3040 kg/cm²).

A nyolc nyílást olyan vasívek hidalták át, melyeknek alsó öve ív alakú, felső öve pedig vízszintes. Ezek az ívek egyszerűs és oszlopos rendszerű rácsosazásúak, középső részüket azonban a kis magasságra való tekintettel tömören alakították ki. Az ívek alsó öve a rácsos részt lezáró végső oszlopon túl kissé megnyúlik, s e megnyúló rész sarura támaszkodik. A saru helyén a pillért alkotó vasszerkezetben már nincsen beton, s cső alakú keresztmetszetet négyszög alakúval cserélték föl. A pillérrel szomszédos nyílások íveinek megfelelő sarui között összekötésük céljából kettős T alakú, szögcselt tartókat rendeztek el úgy, hogy ezzel a pillér vasszerkezetének aránylag gyenge oldalait az ívek nagy oldalnyomása ellen biztosították.

Az ívek felső, vízszintes öve folytatólagos, vagyis mind a nyolc nyíláson megszakítás nélkül végig megy. A felső övet a pillér vasszerkezetével összeszőgcselték úgy, hogy az a pillérhez képest mozgásokat nem végezhet.

Minden nyílásban négy vasívet rendeztek el, s így a pillért alkotó két vasbetonoszlop mindegyikére két-két ív támaszkodik. Az egy nyílásban lévő íveket felső és alsó szélrácsoszás, valamint keresztkötések kötik össze. Kereszt- és hosszanti tartók nincsenek, a talpfák közvetlenül a főtartókhoz nyugszanak. A híd kétvágányú, két-két ívére egy-egy vágány támaszkodik. A kétvágányú hídon a két vágány tengelye egymástól négy méterre feküdt. A híd későbbi fővizsgálata után a szerkezet kímélése és az ívek egyenletesebb megerhelése céljából a kétvágányú hidat átalakították egyvágányúvá azáltal, hogy a vágányt a szerkezet közepére helyezték.

A vasíveket a parton teljesen összeszerelték és ilyen állapotban különleges szállító kocsiakra húzták be végleges helyükre. Ezek a különleges kocsik két különböző tengelytávolságú kerékpárral voltak felszerelve. Az egyiknek 1,5 méter, a másiknak 3 méter volt a kerékpártávolsága. Ugyanilyen pályák

voltak a munkahídon is. A vasíveknek két vége és közepe feküdt fel a három különleges kocsi. A különböző nyomtávú pályákon való mozgatás útján tudták az íveket rakhegyűkről a pillér megfelelő helyéig elszállítani. Az ívek felállítását aztán két emelodaruvál végezték el, melyek a munkahídra merőlegesen álló állványzatokon állottak. Felállítás után odatolták az íveket a már előzetesen lecsavart sarukhoz és ráeresztették azokat a sarukra. Így fokozatosan mind a harminckét ív a helyére került.

Ezután a hídpályszerkezet elkészítése következett, amikor a 9,32 méter hosszú tölgyfa-keresztgerendákat helyezték el egymástól 1,027 méter távolságra és csavarokkal lerősítették őket. A pillérek fölött a padozatnak kiugrása volt az ör, munkások részére.

A hídfőket vágdalt és faragott kövel burkolt terméskőfalazat alkotja, amelyet úgy készítettek, hogy a szomszédos vasívek felső övét hátra horgonyozhassák.

E célra két-két 50-50 milliméteres átmérőjű, s végein csavarmenettel ellátott rudvas szolgált. Az erő a csavarmenetek útján a csavaranyára és erről a falazathoz támaszkodó sarura megy át. Az ív alsó öve a hídfőn elhelyezett sarura támaszkodik. E sarut a falazathoz csavarok kötik, ugyancsak csavar köti össze az ív végét a saruvál.

A vasívek nagy oldalnyomásával szemben a pillérek nem volnának stabilak, éppen ezért a tervező a szükséges stabilitást biztosítandó, a pillérnek fölnyúló négyszögletes keresztmetszetű részét az ív felső övével összekötötte. Az ekként származó, igen bonyolult erőjátékú tartószerkezetet a tervező következőképpen fogta fel.

A nyílást szerinte a pilléreken nyugvó sarukra támaszkodó ívtartó (alsó öv) hidalja át. Azért, hogy a pillérek az ív oldalnyomása ellen biztosítsa, összekötötte azokat – minden egyes nyílásban – vonóvasakkal. E vonóvasakat az ív fölött (felső öv) rendezte el. A szélső nyílásokban a vonóvas egyik végét a pillérhez, a másik végét pedig – lehorgonyozó rudak közvetítésével – a hídfő falazatához erősítette.

Ilyenformán az egyes pillérek hajlításra is igénybe vannak véve. A hajlító nyomaték nagyságát oly módon állapították meg, hogy a pillért olyan statikailag határozott kettőtámaszú tartónak tekintették, amelynek támaszpontjai a pillér legfelső (a vonóvasnál levő) és legalsó pontjával esnek össze, s amelyet az ívsaruk helyén a szomszédos ívek vízszintes oldalnyomásainak különbsége támad meg. Az ív (alsó öv) és vonóvas (felső öv) között azért rácsolták össze, hogy az ív egyoldalú terhelésnél ne deformálódjék.

A tervező azt hitte, hogy a hőmérséklet-változás hatása csekély, úgyhogy az a vasban számottevő nagyságú igénybevételeket nem okoz. A tervező véleménye szerint a hő hatása csak annyiban nyilvánul meg, hogy az ívek középső pontja felemelkedik vagy süllyed, s hogy az ívet e mozgásában a vonóvas követi. E föltevésében azonban tévedett, mert mind a tapasztalat, mind az elméleti vizsgálatok a hőmérséklet-változás hatásának másféle eredményt mutatják, aminek részletes ismertetését mellőzzük.

Próbaterheléskor a hidat folyóméterenként egyenletesen 8 ezer kilogrammal terheltek meg, ennek következtében a pillérek lehajlása közöspértékben:

a közöspérték támaszközökben 12 mm,

a két végső pillérenél 16 mm volt, s itt a hosszartók nem voltak kikötve.

Egy átlagos terhelésű vonat elhaladásakor egy vágány alatt a következő legnagyobb behajlások mutatkoztak:

a szélső ívben egy megerhelt vágány alatt 8,0 mm;

közöspérték ívben egy megerhelt vágány alatt 6,5 mm;

közöspérték ívben terheletlen vágány alatt 3,5 mm;

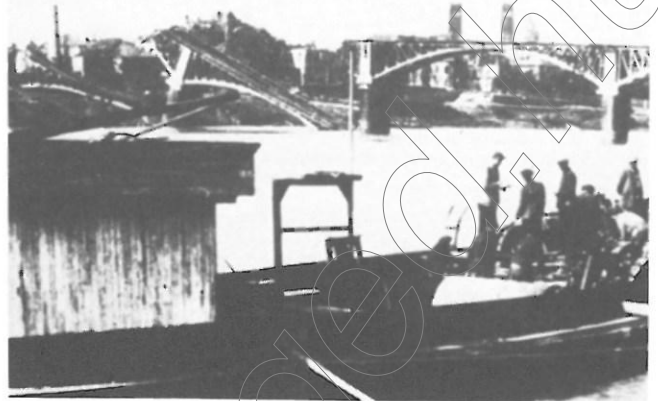
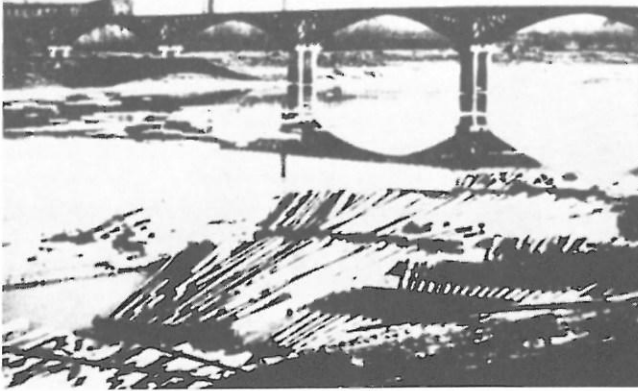
a szélső ívben terheletlen vágány alatt 2,0 mm.

Cézanne tanulmányában elismerőleg nyilatkozik a magyar és francia munkásokról, hogy még a Lyon melletti Quarantine és a Macon hídnál is ők dolgoztak, és egészségük ott is kitűnő volt. Pedig abban az időben a munkakamrában még olajjal világítottak és így a levegő, már a kis méretek miatt is, meglehetősen rossz volt, és a munkások szája, orra megtelt sötét korommal, melyet még napok múlva is kiköptek.

Még megemlítem Cézanne adatai alapján a légnyomásos munka akkori költségeit. A költségek két részre oszthatók. Egy részük olyan, amelyek a berendezéssel függték össze. Ezek a berendezések több híd építésénél is felhasználhatók. A költségek másik része a tényleges munkavégzéssel kapcsolatos. Az első berendezés költséget 30 ezer akkori frankban állapítják meg, melyben azonban csak a légnyomásos harang és a légszivattyú ára van benne, meg a kisebb berendezések költségei. Ez az összeg megoszlik a velük ténylegesen elvégzendő alapozások köbméterére. Mivel összesen 97 m hosszú alapozás készült légnyomásos módszerrel az egész hídnál és ennek összes költsége 43 ezer 256 akkori forintot tett ki, ezért a légnyomásos munka folyómétere 446 akkori forintba került átlagban.

Részletesen kívánom ismertetni Cézanne tanulmánya alapján a lég-

nyomásos alapozással összefüggő kérdéseket, mert éppen ennek a magyarországi első légnymásos hídalapozásnak 133 éves évfordulója tett aktuálissá.

Amint már láttuk, a pillérek két cső alkotja, melyeknek átmérője 3,0 méter volt. A cső tetejére szerelt légszilip szintén 3 méter átmérőjű volt. A harang magassága csak 1,32 méter volt. Ebbe a harangba két darab 0,72 méter átmérőjű cső volt beszerelve, amelyekből a harangba 1,13 méter hosszú rész benyúlt, 0,75 méter hosszú rész kiállt. Ezeknek a külön csöveknek teljes hosszúságuk tehát 1,88 méter volt, a csövek felső végén egy-egy lefelé nyíló ajtó volt. A pillércső belseje felé pedig ezeknek a külön csöveknek egy oldalsó ajtójuk, amelyek függőleges tengely körül nyíltak. Ez a két ajtó képviselte egy mai légszilip két elzáró ajtáját. Láthatjuk, hogy ezek a méretek egy mai légszilipéhez mérten nagyon csekélyek. Az egyik csőben csak egy kisméretű vödör, a másikban pedig egy-egy munkás tudott szűkös helyzetben közlekedni. Ez a két kis cső volt tehát a mai nagyméretű légszilip első példánya, s így a műszaki történelem egyik ősdarabja. A vödröket egyrészt a pillércső felső részében elhelyezett padozaton álló négy munkás mozgatta csőrőlök segítségével a légnymásos térben. A szabad levegőn, az állvány tetején álló két munkás azután közönséges facsőrőlök hűzta fel a légszilipből a vödört, miután azt kiszilipelték és kiürítve a vödört, újból leeresztették. A munkások egyenként, a vödrökben megküpörödvä közlekedtek.

A pillércső alján csak két munkás fért el és azok ásták ki az anyagot. A légnymással a vizet nem nyomaták ki egészen a csőből, hanem egyik oldalon mélyedést készítettek a cső alján lévő iszapban, és az összegyűlt vizet kiszivattyúzták a légkamra oldalára szerelt csövezeték útján. Ezzel elérték azt, hogy a cső alján alig távozott el túlnyomásos levegő, és így a légszivattyúknak kevesebb munkájuk volt. Amikor a csővel elérték a tervezett

mélységre, akkor először elkészítették a csőben a belső cölöpözést az altalaj tömörítése céljából. Az itt levő cölöpök 15 centiméter átmérőjű fenyőcölöpök voltak, és minden csőbe 12 darabot vertek be ezer kilogrammos kossal hat méter magasságból. A tömörítést ezzel el is érték, mert egy-egy cölöp 50 tonna terhet is hordott és a próbáknál tényleg a cső 500 tonna terhelést is elbírt. A cölöpök mintegy hat méterre nyúltak le a cső alja alá.

A cölöpözés elvégzése után megint légnymást eresztettek be a csőbe, hogy egy leszálló munkás a cölöpöket levághassa és a szemetet eltakarítsa. A cölöpökből kb. egy métert hagytak meg a csőbe nyúlóan. Ezután következett a cső belsejének kitöltése betonnal, egészen a felső csődarabig, ahová azután falazatot helyeztek el és föléje a vastakarókat a négyszögletes részbe, hogy az ívek szilárd megtámasztást találjanak. Még megemlíttem a szegedi Tisza-híd csőalapozásával kapcsolatosan azt a rendkívüli esetet, hogy a csövek összeillesztése nem lévén vízszűrő és a beton a csőben kötése közben összezsugorodott, ezért a csövekbe magas vízzel víz hatolt be és abban meg is maradt. Hogy a csövek belülről se rozsdásodjanak, ezért a csövek alján a kis víz magasságában csapokat helyeztek el a cső falába, és alacsony vízállás esetén a csövekben összegyűlt vizet kieresztették. Ez mindenesetre rendkívüli helyzet egy hídpillérnél. Szavahihető helybéli pályamesterek elmondták, hogy még saját maguk is végeztek pillércső-megcsapolást.

A hídpítés ütemét a következő összeállítás mutatja:

- 1855-56-ban folytak az építkezés előmunkálatai,
- 1856 novemberében megkötötték az Osztrák Államvasutak a francia M. M. Ernest Gouin céggel a végleges építési szerződést, amely az alapozásról, minden anyag szállítására, a falazások elvégzésére és a teljes vasszerelésre vonatkozik,
- 1856-ban elkészítő munkák és a munkahely berendezése folyik.

A munkahely elnyúlt egészen a

volt vásárokiig 252 méter szélességben.

- 1857. március 1-jén az első pillér és a munkahíd cölöpözését kezdik el.

- 1857. július 7-én az első meder-pillér vasoszlopát leeresztik a folyó fenekére.

- 1857. november 23-án a munkahíd átadják az utasoknak és áruknak a temesvári vonalra való átszállítására.

- 1857. december és 1858. február között a cölöpözésen kívül minden munka szünetelt a mínusz 10-20 fokos hideg miatt.

- 1858. március 23-24-én 48 óráig tartó nagy jégzajlás volt, ennek elmúltával a hajózás elindult és a hídnál a munkákat elkezdtek.

- 1858. június 15-én az első vasívet felállítják.

- 1858. október 5-én az utolsó (32.) ívet állítják fel.

- 1858. november 23-án befejezték a hidkorlát és -deszkázat készítését, megkezdtek a próbaterhelést.

- 1858. december 2-án a hidat átadták a vasúti forgalomnak.

1944. novemberében, tehát 86 évi állandó használat után a német visszavonuló katonaság bűnös könnyelműséggel felrobbantotta a hidat és jelenleg a bal parti hídfőn és a jobb parti ellenfalon kívül most már csak nagyon kis vízállásnál a pillérek egyes csomkjai állnak ki a mederben, úgyhogy a hajózás is csak az egyik kijelölt nyílásra korlátozódik.

Ha Cézanne nem írta volna le olyan részletesen a szegedi Tisza-híd munkáját, akkor ma már senki sem tudna az építésről semmit sem és Magyarország első légnymásos munkájáról a műszaki történelem hallgatna. Éppen ezért a régi tervek megőrzése, az építkezés biztos helyen, elsősorban a Közlekedési Múzeumban való elhelyezése szintén igen fontos a magyar műszaki történelem számára.

A Délmagyarország című napilap 1964. augusztus 25-ei számában olvashatunk a híd roncsainak kiemeléséről. Az említett sajtó így ír a

részletekről: „A hídpítő vállalat roncsemelő csoportja július 13-a óta dolgozik a szegedi volt vasúti híd roncsainak eltávolításán. Megkezdték a roncskiemelést, a víz alatt lévő vasszerkezetet pedig robbantással távolították el. Augusztus 27-én, csütörtökön délután 1-2 óra között robbantanak először a hídpítő vállalat munkásai. Ez idő alatt lezárják a híd körüli utat. Az elkövetkező héten pedig naponként ugyancsak délután 1-2 óra között robbantják a vasszerkezetet. Rövid beszélgetés az egyik búvárral:

- Mennyi roncsot szedtek már ki eddig?

- Kb. 100 tonnát.

A híd egy övrésze, egy tartószekrénydarab, vasmacska és kisebb roncsdarabok hevernek már a parton. A tisztánás úszódaru arrébb mozdul, a kötelet leeresztik a folyómederbe, leszáll a búvár is. Telefonon adja a darunak és a kiszolgáló személyzetnek az utasításokat:

- Kicsit jobbra... kötelet... a tömböt húzzátok fel.

Kijön a felszínre. Csak a sisakot veti le, hátha kioldódik a kötél, s újra le kell merülnie.

Megfeszül a tisztánás daru. Egy kicsit előrebillen, s lassan a magasba emel egy újabb roncsdarabot. Egy acéldereglyét tolnak a hatalmas lengő acélszörny alá. Abban helyezik el óvatosan a roncsot...

- S az ilyen nagy roncsokat hogyan távolítják el?

- Robbantással. Jövő hét elején a kisebb robbantásokat elkezdjük, de az igazi nagy munkával október közepéig várunk, mert különben hat kilométeres körzetben ki kellene üríteni a Tiszát. S nyáron a víz az üdülőké. Nekünk akad addig is bőven munkánk. Hamarosan elkezd dolgozni az »Előre« kotró is.

A kotrón is serény munka folyik. Páncélosok alakítják át.

- Ha belemar valamilyen robbanóanyagba, akkor, ha nem erősítjük meg, szétlökli a kotrórt - magyarázza Éles István. A tetőzetre páncéllezte helyeznek, oldalt pedig homokkal töltött ládákkal barrikádozzák el...

GION JÁNOS

Romantikusnak tűnik, hogy az egyik legismertebb műdallal hozakodom elő: „Szeged híres város, Tápéval határos...” A dal, annak ellenére, hogy műköltemény: igaz. Ugyanis Szeged, mint a szeged-csanádi püspökség központja, valóban csak határos (volt) a Szent Istvántól számított évszázadokon át váci egyházmegyéhez tartozó villula Thapay-val: Tápéval. Tápé községre a váci egyházközségnek főként a tiszai halbőség miatt volt szüksége.

Valójában sohasem volt nagy távolság Szeged és Tápé között. Olyannyira nem, hogy amikor a Somogyi-telepet házhelynek osztották, akkor az úgynevezett Határút egyik házsora tápai, a Szeged felé eső pedig petőfitelepi lakosoké lett. Öregek ajkán ma is él ez az utcanév, ma Gerle sor – ez a tápai házsor neve –, illetve Zágráb út, mint a szegedi oldal házsorának neve. Ebből kiteszik, hogy a dal tehát igaz, merthogy a két település határos, ám sohasem voltak pusztapajtáságban.

Szeged, mint földesúr annak ellenére ránehezedett Tápéra, hogy látszólag nem volt hozzá joga. Tette, mivel a tiszántúli földeknek ő volt a birtokosa, s a tápéiak használták. A használat nem tulajdon, csak egyfajta bérleti viszony, ami miatt hiába hadakozott Tápé, merthogy szerette volna örökhasználatba bírni a – szerintük – jogos tulajdonukat. A szegedi Levéltárban vaskos dossziékban őrződnek az idevonatkozó pöriratok. Bárhogyan volt is a földügy, a két település mindig külön élte gazdasági és szellemi életét. Még akkor is, ha a város nemegyszer durva eszközökkel nyúlt Tápé ügyeibe.

Írásunknak nem feladata a felsorolás, mint inkább az, hogy az 1973-as „nagyvárosító” felsőbb döntéstől eltelt időszak alatt végbement falupusztítást nagyító alá véve megpróbáljuk meghatározni: *van-e lehetőség és szükség újra az önállósulásnak?* Alapul vehető, hogy a nagyváros(ok)ban gondolkodás enyhén szólva elhibázott, atgondolatlan és rossz döntés volt, melynek áldozatául esett – Szeged városán túl – a csatolt települések sora: Algyő, Dorozsma, Szőreg és Tápé.

Az 1940-es évek végétől fokozatosan fejlődő – jelzett – falvak kellő önállósággal álltak a csatolás idejére a saját lábukon. Tápén viszonylag jól működő tévész, nyereséges háziipari szövetkezet, áfész, illetve más, termelői kisüzemek működtek. A tanács vezetésében már nem mondható egyértelműen a „jó” munka. Mint másutt, Tápén is épületes volt a vezetési bürokratizmus. Bizonyos előnyöket csak egy igen szűk, a község vezetőihez tartozó réteg élvezett. A vezetés ebbéli ténykedése sok becsületes tápai családot sújtott, akár az eget rengetően durva tévésztagosítás vagy más időkben, amikor tápai családok százait dorongolták le, meg lehetesen nyers eszközeikkel, mert vasárnap

Önállósulhat-e TÁPÉ?

templomba jártak; ott keresztelték gyermekeiket, ugyanott is esküdtek egymásnak örök hűséget. A tanácsi apparátus ilyenképpen egy mindenkitől elzárt sziget volt, nem csoda hát, hogy amikor ez év elején legelőször komolyan fölvetődött az újraönállósulás gondolata, sokan visolyogva mondták: „Nem kell, épp elegendünk van a kihasználásokból, az úr-paraszt-szegény-paraszt ádáz tusakodásból!”

A csatolt települések mindegyikében fölébredt viszont egy új, mai gondolkodásmódnak és igényeknek megfelelő önállósulási vágy. Két alkalommal ültünk asztalhoz ez ügyben a város illetékes vezetőivel. Ott a lehetőségeket először meghallgattuk, majd a – ma még Szegedhez csatolt – falvak képviselői elmondották, miként képzelik el ők a városhoz tartozást ezután. Mivel a kistelepülések újra önállósulásának országos idejét éljük, nekünk is az volt – részben az is maradt – a gondolatunk, hogy vissza kell állítani az 1973 előtti állapotot. Mindenféle ijesztgetés nélkül, mint az, hogy ha ismét önállóak lesznek a csatolt falvak, akkor többet kell fizetniük a villanyért, a gázért, a közlekedésért. Felhorkant a négy falu képviselője: milyen jargon?

Nem volt rétestészanyag, mert az senkinek se volt előnyére. Az első megbeszélést második követte. Ezen már megközelítő álláspontok születtek a négy falu esetében, amit a városiak is elfogadtak: *Nincs törekvés a teljes önállósulásra*, mert ma már nincsenek meg azok a reális feltételek hozzá, amelyet a csatolásakor tönkreaptak. Mind egyik faluból hiányoznak a rátermett, vezetőnek való személyiségek, akik azon túl, hogy képesek lennének saját falujuk kormányzására, hozzá megfelelő végzettséggel és tekintéllyel is rendelkeznek. Értelmiségi köre ugyan megvan mind a négy település-

nek, ám azok mind Szegeden dolgoznak, s nem biztos, hogy a bizonytalanra felcserélnék a biztos állásukat. Marad tehát egy kísérletnek is fölfogható forma: *a kvázi előljárási mintafaluvezetés.* Vagyis, egyfajta félönállóság lenne ez, amely formánál – mondjuk – Tápét egy ötagú előljárási vezetné, melyben helyet kapnának közgazdasági és kulturális, illetve közigazgatási és adóügyi szakemberek. Költségvetés dolgában a város kasszájából finanszírozódnának a közügyes kiadások, mely fölött helyi, illetve városi, koordinált ellenőrzés lenne.

Közismert, hogy a tápai tévész vásárhelyi Rákóczi Téeszbe olvadt be. Tápénak tehát ma nincs termőföldből származtatható háttérjövödelme, ami súlyos gondot jelenthet. Azt mondják valahol „odafönt”, hogy abból se így, se úgy nem kapna Tápé. Közel se így van ez! Jogilag tüzetes vizsgálat szükséges és megfelelő jogreformálás, majd akkor meglátjuk, van-e köze Tápénak saját földjéhez! Ezt nyilván az új földtörvény fogja szabályozni. Ma még kevesen vannak – de már léteznek – olyanok, akik a téeszbe beadott földjüknek nemcsak tulajdonosi jogát, hanem a használati jogot is visszakövetelik. Ki tudja, ha ezek száma szaporodik, ismét lehet Tápénak téesz, az mellett akár négy-öt, sőt ennél is több farmgazdasága, illetve kisgazdaságok sora. S ha ez így kialakulhat, máris egyfajta tőke van az előljárási kezében, melynek kezelésére – mint hajdan – esküdt előljárási jogot kell választani minden községben.

Az önállósulás tehát úgy, ahogyan a csatláskor virágozhatott a négy faluban, ma még elképzelhetetlen. Ám az új, a mai igényeknek megfelelő faluvezetésre bizonyos feltételek adottak. Most azon kellene dolgozni Algyőn, Dorozsmán, Szőregen és Tápén is, ki tudja-e állítani vezető gárdáját. Ha igen, akkor mielőbb össze kell ülni egy-egy településen az ott lakó értelmiségieknek, az ott működő termelői egységeknek és társadalmi szerveknek, hogy együtt eldönthessék, mit akarnak. Okos, a jövőbe tekintő és mutató, minden vonatkozásában megvalósítható, új, egészséges célokat szabad csak tervezni. S ha ez megvan, ülünk le – immáron harmadszor is a város vezetőivel békében és egymást segítve, döntsünk a kísérleti, részleges leválás mellett. Az idő majd elbírálja, akár két éven belül, melyik az a leghelyesebb út, amelyen haladnia kell a város szomszédjajóbarátjaként a hajdan szebb korokat is megélt – ma még szükségképpen – csatolt településeknek: Algyőnek, Dorozsmának, Szőregnek és Tápénak. Minden lehetőséget fel kell használni arra, hogy *ezek a települések csábíthatatlan joggal és hittel élhessék ezután falusi életmódjukat*, megőrizve évszázadokra visszatekintő tárgyi és szellemi értékeiket, tisztas néphagyományaikat.

IFJ. LELE JÓZSEF

1989. július 4-én (mint arról a tömegkommunikációs eszközök – köztük a „Szeged” 1989. 5. száma is – beszámoltak) hét szegedi gazdálkodó szervezet és a megyei városi tanács létrehozta a Szegedért Alapítványt. Az alapítók – talán megérdemlik, hogy ismét felsoroljuk őket: Domet Ecsetgyár, Finn–Magyar Barátság Mgtsz, Gabonaforgalmi és Malomipari Vállalat, Magyar Kábelművek Szegedi Kábelgyára, Szeged Megyei Város Tanácsa, Szegedi Konzervgyár, Szegedi Szalámigyár és Húskombinát, valamint a Vidia Kereskedőház Részvénytársaság – pontosan 9,2 millió forintos alapítványi vagyont azért létesítették, hogy „elismerésben és támogatásban részesülhessék azok tevékenysége, akik élen járnak a város szellemiségének alakításában, a haladó hagyományok megőrzésében, a város hírnevének ápolásában, értékei megóvásában, kik kimagaslanak állampolgári helytállásukkal, kiknek alkotásai fémjelzik Szeged városának az országban elfoglalt kiemelkedő helyét.

Az alapítás óta elmúlt fél esztendő az alapítvány szervezeteinek létrehozásával, a működés megkezdésével és további támogatók megnyerésével telt el. Az alapító okiratban meghatározott három kuratóriumban a szegedi tudományos és művészeti élet, a felsőoktatás és a publicisztika kimagasló személyiségei vállalták, hogy tevékenységük garancia lesz a díjak, ösztöndíjak és más támogatások valóban objektív, az igazi értéket szem előtt tartó odaítélésének. Így a Tudományos Kuratórium dr. Balogh Sándor, dr. Békési Imre, dr. Csákány Béla, dr. Dudics Dénes, dr. Harmati István, dr. Sávai János és dr. Szilárd János; a Művészeti Kuratórium Nagy László, dr. Násztor József, dr. Péter László, Szekeres Mihály, dr. Trogmayer Ottó, dr. Vörös László és Weininger Richárd; a Társadalmi–Állampolgári Kuratórium Gellérty László, Gróf Róza, dr. Nikolényi István, Pálffy Katalin, Pavlovics Miklós, Polgár Gyula és Várkonyi Balázs részvételével kezdte meg működését. 1989 decemberében és 1990 januárjában megjelent az elnökség és a kuratóriumok közös felhívása a megpályázható támogatásokra, illetve a díjazásokra méltó személyiségek jelölésére. Szenvedélyes vita után döntött el, hogy a Szegedért Alapítvány fődíjának és három kuratóriumi díjának (valamint a velük járó 200 ezer, illetve 150-150 ezer forint pénztalomból) átadására minden évben március 12-én, az 1879-es szegedi nagy árvíz kitörésének napján kerül sor, amit a szakmai közvélemény a mai, modern nagyváros születése pillanatának, az újjászületés, megújulás kezdetének is tekint.

Apropó, díjak! Az alapító okirat előírásának megfelelően az alapítvány elnöksége pályázati felhívással fordult a szegedi művészekhez a díjak megalkotására. Minden bizonnyal a kedvezőtlen időszak miatt (a felhívás 1989. július 6-án jelent meg és a határidő

Név a szeci-lány szalagján

1989. augusztus 30. volt) ez elkerülte a művészek figyelmét. A Szegedért Alapítvány elnöksége ekkor Lapis András szobrászművészt felkérte a díjak megalkotására, aki már november elején bemutatta a fődíj tervezetének négy változatát. Ezeket a városi televízió, a Délmagyarországon keresztül a széles közvélemény, majd a Szegedi Nemzeti Színház előcsarnokában a színházlátogató közönség is megismerhette. A tervek közül egyértelműen a legnagyobb sikert a kalapos, estélyi ruhás hölgy kisplasztikája aratta, akinek ruhája fodrából a jellegzetes szegedi épületek emelkednek ki. A Múza félig felemelt karján szalagot tart, amelybe bevészték a fődíjjal kitüntetett személyiség neve. A három kuratóriumi díj 60 milliméter átmérőjű ezüstplakett lesz, egyik oldalán a fődíj plakettszerű megfogalmazásával, másik oldalán Szeged hivatalos város címerével (amennyiben ezt a jogot a városi tanács testülete megadja az alapítványnak).

Joggal vetődik fel a kérdés, hogy a Szegedért Alapítvány szép, ám nagyra valószínűleg teremtett pénz a vállalkozás sikeréhez? Nos, az alapítókon kívül eddig a következő jogi személyek csatlakoztak támogatásukkal az alapítványhoz: Alföldi Bútorgyár, Április 4. Cipőipari Szövetkezet, Defag, Dél-Alföldi Pincegazdaság, Déltex, Dél-Tisza Menti

Áfész, Florin Kisszövetkezet, Külkereskedelmi Bank Rt. Szegedi Igazgatósága, Médikémia Ipari Szövetkezet, Paprikafeldolgozó Vállalat, Szegedi Kender- és Műanyagfeldolgozó Vállalat, Újszegedi Szövőgyár. A Budapest Bank Rt. Szegedi Igazgatósága pedig úgy nyerte meg az alapítványi törzsvagyonának kezelésére kiírt pályázatot, hogy egyrészt garanciát vállalt a megfelelő érték-megőrzésre és hozadék biztosítására, másrészt maga is jelentős összeggel csatlakozott az alapítvány vagyonához. Igen értékes műalkotásokat adományozott két szegedi magánszemély: Balogh János kutyajuttató és Jakóbey Anikó zenetanárnő. Így jelen pillanatban az alapítvány vagyona – készpénz, értékpapír és műtárgy – megközelíti a 17 millió forintot. 1990-re már konkrét felajánlást tett a Délép, a Szegedi Ruhagyár és a Tisza Volán. A felsoroltakból kitűnik, hogy a szegediek lokál patriotizmusuk, elkötelezettsége a város szellemiségének fellendítésére mai pénzügyös világunkban is kellő biztosíték arra, hogy az alapítvány a maga eszközeivel érzékelhető módon kapcsolódjon be a város életébe. Az alapító okirat szerint a díjakra és a különböző támogatásokra csak a befektetések és vállalkozások hozadéka használható fel anélkül, hogy a törzsvagyon csökkenne, így a működés hosszú távon biztosítható.

Eddig a városban élő szegediekéről írtam, de elkezdtem az országhatáron túl élő szegediek megkeresését is. Konkrét felajánlást tett Bécsből Etelka von Bielka (született Görög Etelka szegedi lány) és biztosította alapítványunkat támogatásáról Pallavichini Károly és prelátus Géza Valentini (Valentin Ágoston egykori szegedi főpolgármester fia) is.

A fenti, szinte kronologikus leírása a történeteknek meglehetősen száraz, jelző nélküli. Akik ismerik, egyetlen szót mondanak: siker! Biztosan így van, de a mostani szakasz még csak előkészítése volt annak, ami a lényeg: nemsokára közöttünk lesznek azok a már bizonyítottan nagy formátumú személyiségek és azok az ígéretes tehetségek, akik a Szegedért Alapítvány díjaival, ösztöndíjaival és más támogatásával gazdagabban, azok ösztönzésével fejthetik ki munkásságukat városunk felemelkedéséért.

DR. BÓDI GYÖRGY

Lapzárta után megszületett a döntés: a Szegedért Alapítvány fődíját Szőkefalvi Nagy Béla akadémikus kapta. A tudományos díjat Barabás Zoltán akadémikusnak, a művészetit Tasnádiné Nagy Irén iparművésznek, a társadalmi-állampolgári elismerést Farkasinszky Teréz pszichológusnak ítélték. Az ünnepélyes átadás időpontja 1990. március 12. A díjazottakkal a szerkesztőség interjút szeretne készíteni, melyet az érdeklődők lapunk következő számában olvashatnak.

Tőkés László üzenete

Temesvár, Tőkés László, találkozások. Egyedi megvilágítású, új tartalmú három T. A félelmeket keltő kategorizálások után ez a három T új korszak kezdetét is jelenti nemcsak Temesváron és Szegeden, nemcsak Romániában és Magyarországon, nemcsak a Kárpát-medencében és Európában, de a világtörténelem annáleszeiben is. A decemberi forradalom a temesvári lelkész, Tőkés László bátor és hittel teli magatartásától lobbant lángra. A magyar nép régen tapasztalt tettekkészsége és segíteni akarása öltött testet az adakozók sokaságában, a kamionok és segélyszállítmányok konvojaiiban. Amikor elűltek a puskaropogások, s Romániában is új időszámítás kezdődött, tárt karral és nyílt szívvel kezdődtek újra a kapcsolatok egyetemek, intézmények, magánszemélyek, családok között. A sok-sok találkozásnak néhány lényeges eseményét idézzük.

Február 10-én Szegedre látogatott a magyarországi jószolgálati úton tartózkodó Tőkés László (akiről a Dómban, az ökomenikus misén készítette egyszerű felvételét *Enyedi Zoltán*), aki jelenlétével, üzenetével, gondolataival reményt és hitet adott a kapcsolatok erősítéséhez. Hogy szavai visszhangra találtak, annak szép bizonyítéka, hogy február 12-én már a szegedi közönség előtt lépett fel a temesvári opera társulata Verdi Nabuccójával, hogy márciusban koncertezik a városban az aradi szimfonikus zenekar, február közepén pedig már a temesvári tanács küldöttségét köszönthették, élén *Alamoreanu Pompiliuval* a nemrég megválasztott építész-polgármesterrel. Ugyancsak itt járt a Bánáti Magyar Demokratikus Szövetség négyfős delegációja *Bodó Barna* elnök vezetésével.

Szó esett a megbeszéléseken a kapcsolatok fölveteléről, azokról a szorító gondokról, melyek napjainkban a temesvári vezetés előtt állnak, s melyhez hazánktól, városunktól segítséget remélnek. A diktatúrát követően újjá kell építeni az emberek tudatát, egymáshoz való viszonyát, föl kell venni a lépést az európai fejlődéshez. A két város történelmi öröksége, a közös múlt, a földrajzi közelség mind elősegítheti, hogy Temesvár és Szeged egymásra találjon minden aggályoskodás és erőszak akadály ellenére is.

A tervek annyit érnek, amennyi megvalósul belőlük. Kapcsolataink eredményessége mindkét félre sok feladatot, megértést, valódi segítségnyújtást, toleranciát hárít. S a forradalmat kivívni mégiscsak könnyebb, mint megtartani, a kézfogásokat pedig a tetteknek kell követni.

T. L.

Megrendelő

Alulírott megrendelem a **SZEGED** című városi folyóiratot (egyes szám ára januártól 30 forint, kéthavonkénti megjelenés esetén 180 forint).

Név: .....

Cím: .....

Hány példányban? .....

Tisztelt Olvasó!

Lapunk, a **SZEGED**, a város folyóirata 1990-től megrendelhető. Kéthavonta jelenik meg a kiadvány, tartalma szorosan kapcsolódik a városhoz. A városhoz, mely napjainkban egyre fontosabb szerepet játszik (kell, hogy játsszon!) a hazai közéletben. A valódi önkormányzat nem képzelhető el öntudatos városi lakosság nélkül, egy regionális kisugárzású és vonzású nagyváros elképzelhetetlen elkötelezett, a városért felelősséget vállaló polgárok sokasága nélkül. A **SZEGED** ehhez úgy szeretne segítséget nyújtani, hogy fölmutatja a város múltjának értékeit, bábáskodik új értékek születésénél és fóruma az európai kultúrájú vitáknak. Ebben mindannyiukra számítunk! Várjuk ötleteiket, véleményeiket, írásaikat – és természetesen megrendelő-szelvényeiket a szerkesztőség címén: *6720 Szeged, Széchenyi tér 10.*

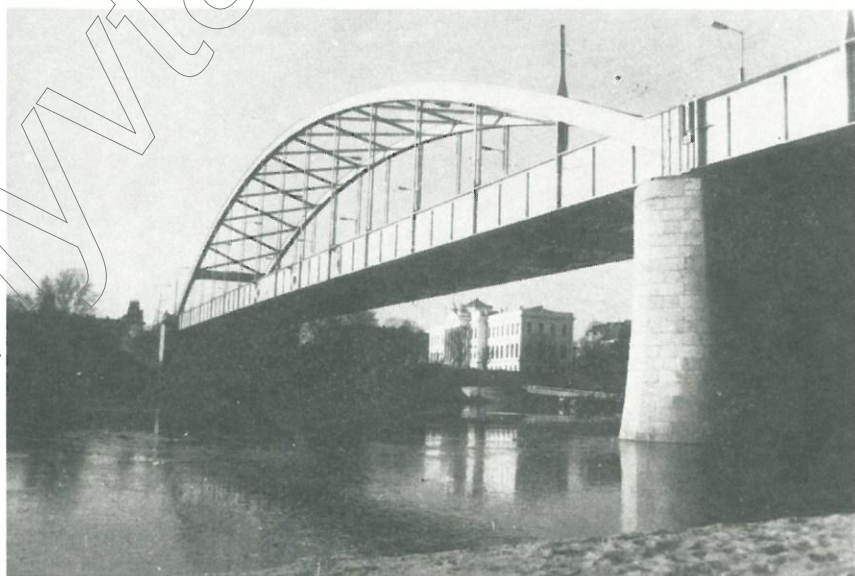
SZEMBESÜLŐ KÉPESLAPOK

1883-ig hajóhíd bonyolította le Szeged és Újszeged közt a közúti forgalmat. (Az 1858-ban átadott vasúti hídon csak vonatok haladhattak át!) Bekk Pista szerint a hajóhíd tilalmi tábláit Joó Ferkó akadémiai festő készítette. Az első képen inges-gatyás magyar halad át a hídon, nagy vörös pipából pőfékelve. A másodikon a lovak közé vágva porzik át kocsijával. A képek föliratai: *Tilos a dohányzás!*, és *Tilos a sebes hajtás!*. A harmadik képen – Hódi hídbiztos parancsára – kék dolmányos hajdú mogyorópálcával fenekeli a deresre húzott magyart. Ide nem szükségeltett fölirat... A hajóhídon a szegedi polgár nem fizetett, ebből következőleg az élelmes vidéki sem. Mikszáth szerint Nagy István uram, a találékony vámszedő kérdést adott föl az átkelőknak, kiejtésükről ismerve föl a más vidékbelieket. (*Mire jó a dialektus?*)

Szeged 1880-ban pályázatot írt ki állandó közúti hídra. Csak azok pályázhattak, akik a megépítését is vállalták. Feketeházy János (1842–1927) ezért arra kényszerült, hogy pályatervét építőcégnek ajánlja föl. Az ő tervével nyerte meg a francia Eiffel-cég a pályázatot! A hidat 1883. szeptember 16-án ünnepélyesen adták át a forgalomnak. Az építészeti rész tervezője Schickedanz Albert (1846–1915) volt. A hídon egy krajcárért lehetett átmenni. A szegedi újságíró, Sebők Zsigmond remekbe szabott tárcában örökítette meg, hogyan bújta ki a fizetés alól az alsóvárosi kaszások (*A takarékos suba*).

A hidat 1944. október 9-én fölrobbantották. Szerény utódát 1948. november 21-én avatták föl.

A. F.

ÁRA: 30 Ft

A SZEGEDI galériája

Ezúttal a szegedi kortárs fotóművészet egyik kiváló képviselőjét, Gyenes Kálmánt mutatjuk be. Képeivel mintegy két évtizede találkozhatnak helyi lapok olvasói, de a kiállítótermek látogatói is. Mintegy hetven hazai és külföldi tárlaton mutatkozott be, pályázatok sokaságán ért el jelentős sikereket itthon és külföldön, többek között Japánban, Skóciában, Spanyolországban. Vérteli riporter, a jelenlét soha vissza nem térő lehetőségeit keresi. Ezért fényképez szívesen sporteseményeket, ezért záródokolt el Máriapócsra, a híres búcsújáráhelyre, ezért kattogott fényképezőgépe a kiskőrösi bortüntetésen, s ez a kíváncsiság vezette el a nyugati határszélre a múlt év augusztusában, ahol a sokáig jelképként rettegett szögdrótkadályt bontották a katonák. Ezért a képsoráért nyerte el Gyenes Kálmán az 1989-es év Liebmann-díját, melyet minden évben a legsikerültebb helyi sajtófotóért ítélnék oda.

